

Ľubica Zubaľová, Kristína Drieniková

Obchodná politika EÚ –

Afrika, Karibik a Tichomorie
a indicko-tichomorský región

OBCHODNÁ POLITIKA EÚ AFRIKA, KARIBIK A TICHOMORIE A INDICKO-TICHOMORSKÝ REGIÓŇ

Eubica Zubaľová, Kristína Drieniková

Leges

Vzor citace:

ZUBAĽOVÁ, L., DRIENIKOVÁ, K. *Obchodná politika EÚ – Afrika, Karibik a Tichomorie a indicko-tichomorský región*. Praha: Leges, 2024. 164 s.

Recenzentky:

doc. PhDr. Denisa Jánošová, PhD.

Ing. Barbora Družbacká, PhD.

Autorky:

Ing. Lúbia Zubaľová, PhD.

Ing. Kristína Drieniková, PhD.

Vybrané problémy tejto monografie sú súčasťou vedeckého projektu VEGA č. 1/0102/24 *Pozície a perspektívy vzájomnej obchodnej a hospodárskej spolupráce krajín Vyšehradskej skupiny pod vplyvom geopolitických zmien vo svetovom hospodárstve*.

Schválené pedagogickou a edičnou komisiou Ekonomickej univerzity v Bratislave v edičnom programe na rok 2024 ako monografia.

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 4/61, Praha 2,
v roce 2024 jako svou 951. publikaci.

Vydání první

Edice Teoretik

Návrh obálky Michaela Vydrová

Redakce Mgr. Mária Pavláková

Sazba Gradis

Tisk Tiskárna PROTISK, s. r. o., České Budějovice

www.knihyleges.cz

© Lúbia Zubaľová, Kristína Drieniková, 2024

ISBN 978-80-7502-750-4

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Zubařová, Lubica

Obchodná politika EÚ : Afrika, Karibik a Tichomorie a indicko-tichomorský región /

Lubica Zubařová, Kristína Drieniková. -- Vydání první. -- Praha : Leges, 2024. -- 164 stran.

-- (Teoretik)

Obsahuje bibliografii

ISBN 978-80-7502-750-4 (brožováno)

* 339.54 * 347.74 * 339.9 * (4) * (6) * (729) * (9)+(5-11)+(7/8-15) * (048.8)

– obchodní politika -- země Evropské unie

– obchodní smlouvy -- země Evropské unie

– země Evropské unie -- hospodářské vztahy

– Afrika -- hospodářské vztahy

– Karibská oblast -- hospodářské vztahy

– Tichý oceán (oblast) -- hospodářské vztahy

– monografie

339.5 - Zahraniční obchod. Mezinárodní obchod [4]

OBSAH

Úvod	9
1 Teoretické východiská, ciele monografie a metodológia	11
1.1 Teoretické východiská	12
1.2 Ciele práce a metodológia	16
2 Vývoj zahraničnoobchodných vzťahov Európskej únie s krajinami Organizácie afrických, karibských a tichomorských štátov	19
2.1 História vývoja vzťahov do roku 2000	20
2.1.1 Rímske zmluvy	22
2.1.2 Konvencia z Youandé I	23
2.1.3 Konvencia z Lagosu a Aruše	26
2.1.4 Konvencia z Youandé II	26
2.1.5 Konvencie z Lomé I	27
2.1.6 Konvencie z Lomé II	31
2.1.7 Konvencie z Lomé III a IV	33
2.2 Dohody z Cotonou a dohody o ekonomickom partnerstve (EPA)	36
2.2.1 Priority dohôd o ekonomickom partnerstve	38
2.2.2 Problematické vplyvy zahraničnoobchodnej politiky EÚ a EPA na AKT	41
2.3 Samojská dohoda	52
2.4 Vývoj obchodných vzťahov EÚ s krajinami AKT s dohodami EPA	54
2.4.1 EÚ obchodné vzťahy s krajinami SADC EPA	55
2.4.2 EÚ obchodné vzťahy s krajinami Strednej Afriky	62
2.4.3 EÚ obchodné vzťahy s krajinami Západnej Afriky	66
2.4.4 EÚ obchodné vzťahy s krajinami Východnej Afriky (Východoafrické spoločenstvo – EAC)	70
2.4.5 EÚ obchodné vzťahy s krajinami Východnej a Južnej Afriky (ESA)	74
2.4.6 EÚ obchodné vzťahy s karibskými krajinami (CARIFORUM)	75
2.4.7 EÚ obchodné vzťahy s krajinami Tichomoria	78
2.5 Diskusia ku kapitole 2	81

3 Indicko-tichomorský región ako koncept a jeho pozícia v zahraničnoobchodnej politike EÚ	85
3.1 Indicko-tichomorský región ako koncept	87
3.1.1 <i>Presadenie sa konceptu Indo-Tichomoria v 21. storočí</i>	89
3.1.2 <i>Smerom k stratégii EÚ voči indicko-tichomorskému regiónu – základy pre tvorbu stratégie EÚ z pohľadu Francúzska, Nemecka a Holandska</i>	94
3.1.3 <i>Ďalšie stratégie členských krajín predstavené po prijatí stratégie EÚ</i>	98
3.2 Hospodárska charakteristika a strategický význam indicko-tichomorského regiónu	102
3.3 Postavenie indicko-tichomorského regiónu v obchodnej politike EÚ	107
3.3.1 <i>Vývoj spolupráce medzi EÚ a Áziou z pohľadu obchodných stratégií EÚ a stratégií voči Ázii</i>	108
3.3.2 <i>Stratégia EÚ pre spoluprácu v indicko-tichomorskom regióne</i>	115
3.3.3 <i>Obchodné vzťahy EÚ s indicko-tichomorským regiónom</i>	119
3.3.4 <i>Zahraničnoobchodná politika EÚ voči indicko-tichomorskému regiónu</i>	127
3.4 Diskusia ku kapitole 3	136
Záver	141
Zoznam použitej literatúry	143

ÚVOD

Otázka zahraničnoobchodných vzťahov EÚ s preferenčnou oblasťou krajín Afriky, Karibiku a Tichomoria (AKT) a indicko-tichomorským regiónom sa stáva v podmienkach diverzifikácie obchodu stále aktuálnejšou. Vzťahy európskych veľmocí s krajinami Afriky majú dlhodobú tradíciu siahajúcu do obdobia kolonializmu, formujú sa vplyvom zmien vo vývoji na africkom kontinente po druhej svetovej vojne vznikom nových samostatných štátov, ako aj formovaním Európskych hospodárskych spoločenstiev (EHS) a neskôr Európskej únie (EÚ). Vývoj bol sprevádzaný podpisom rôznych asociačných dohôd až do podoby dnešnej Samojskej dohody a ekonomických dohôd o partnerstve, ktoré pokračujú v preferenčnom asymetrickom režime, avšak sú vzhľadom na požiadavky WTO recipročné. Cieľom monografie autoriek Zubalová a Drieniková je vyhodnotiť vývoj vzájomných vzťahov Európskej únie s regiónom krajín Afriky, Karibiku a Tichomoria, ako aj poukázať na význam indicko-tichomorského regiónu pre obchodnú politiku EÚ.

Prvá kapitola ponúka teoretické východiská skúmanej problematiky, zoznam autorov, ktorí sa problematike zahraničnoobchodných vzťahov EÚ s danými regiónmi venovali, závery ich výskumu a cieľ monografie vrátane metodológie.

Druhá kapitola sa zaoberá vývojom vzťahov EÚ s regiónom AKT z historického hľadiska, stručne analyzuje postkoloniálny vývoj vzťahov až po počiatky vzniku EHS, skúma vzťahy počas konvencií z Youandé až po obchodnú výmenu v rámci preferenčných, nerecipročných konvencií z Lomé a analyzuje špeciálne protokoly na dovoz vybraných produktov z krajín AKT do EÚ. Popisuje dohody z Cotonou a v rámci nich preferenčné obchodné dohody EPA (dohody o ekonomickom partnerstve), ktoré nastolujú recipročné partnerstvo medzi EÚ a krajinami AKT. Zaoberá sa najmä charakteristikou dohôd, ich základnými princípmi, ako aj problematickými vplyvmi dohôd na obchodné vzťahy medzi signatármi. Model s panelovými dátami skúma vplyv exportu krajín AKT do EÚ na rozvoj daných krajín, konkrétne na rast HDP na obyvateľa. Kapitola skúma aj vývoj obchodných vzťahov EÚ s AKT ako celkom a detailne analyzuje vývoj obchodných vzťahov s jednotlivými regiónmi. Popisuje aj novú multilaterálnu Samojskú dohodu. Záver kapitoly obsahuje diskusia k tejto časti.

Tretia kapitola je venovaná relatívne stále novému geopolitickému, ale aj geohospodárskemu konceptu – indicko-tichomorskému regiónu. V úvode

sa venuje samotnému konceptu, krátkemu historickému pohľadu a presadeniu sa tohto konceptu v rámci politík a stratégií krajín regiónu, ako aj krajín zainteresovaných na jeho rozvoji. V ďalšej časti sa venuje postaveniu indicko-tichomorského regiónu v rámci obchodnej politiky EÚ. Sleduje vývoj vzťahov EÚ s ázijským regiónom na základe prijatých rámcových dokumentov – stratégie voči Ázii, ako aj v rámci obchodných stratégií EÚ. Podrobnejšie ďalej analyzuje Stratégiu EÚ pre spoluprácu v indicko-tichomorskom regióne. Ďalej sa kapitola zameriava aj na analýzu obchodných vzťahov EÚ s regiónom ako celkom, zároveň poukazuje na postavenie krajín regiónu v rámci zahraničného obchodu EÚ. V záverečnej časti kapitola poskytuje prehľad zmluvných nástrojov voči jednotlivým krajinám regiónu.

Autorky

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ, CIELE MONOGRAFIE A METODOLÓGIA

Úvodná kapitola predstavuje teoretické východiská autorov, ktorí sa problematikou vybraných regiónov zaoberajú, skúmali ju a prišli k záverom, relevantným pre tému monografie. Zároveň uvádza cieľ monografie, ako aj metodológiu využitú pri výskume problematiky.

1.1 Teoretické východiská

Problematike vývoja obchodných vzťahov EÚ s krajinami Afriky, Karibiku a Tichomoria sa venovalo viacero autorov. Záhořík (2022) uvádza, že koloniálne pôsobenie európskych krajín zapojilo Afriku do medzinárodného obchodu, avšak len ako dodávateľov surovín a lacnej pracovnej sily. Podľa Proczeka a Osuch-Raka (2022) dodávali do Európy zdroje potrebné pre rozvoj európskych štátov. Hansen a Jonsson (2014) považovali prepojenie Európy a Afriky v rámci idey Eurafriky za možnosť, ako by si Európa zachovala prístup k surovinám a celkový vplyv v regióne.

Morrissey (2011) kritizoval konvencie z Lomé ako dohody, ktoré nezohľadňovali potreby krajín AKT a neumožňovali im naplno využívať obchodné preferencie. Laaksonen, Mäki-Fränt a Virolainen (2020) vyhodnotili, že tieto konvencie nepriniesli ani nárast HDP na obyvateľa, naopak, v niektorých oblastiach bol zaznamenaný pokles životnej úrovne.

Cipollina (2022) skúmala vplyv dohôd na intenzitu obchodu EÚ s krajinami SADC EPA a poukazuje na nárast dovozu EÚ z týchto krajín. Z dohody ťažili najmä Botswana a Juhoafrická republika, najbohatšie krajiny zoskupenia.

Meissner (2020) kritizuje EÚ za nejednotný prístup voči regiónu, keďže EPA nepokrýva všetky krajiny SADC a vzťahy s Juhoafrickou republikou boli spočiatku upravované bilaterálnou dohodou (TDCA). Krajiny v regióne navyše majú rôznu štruktúru exportu a väčšina je závislá od obchodných a investičných vzťahov s Juhoafrickou republikou. Rovnako tak Cotula (2023) diskutuje o nejednotnom prístupe v rámci AKT, v rámci Afriky (keďže sever Afriky spadá pod južnú vetvu susedskej politiky EÚ) a vyzdvihuje, že väčšinu benefitov v rámci integračných zoskupení pohlcujú najvyspelejšie krajiny AKT. Chimanikire (2019) upozorňuje, že EPA nepodporuje rozvoj vzťahov juh – juh.

Hulse (2018) považuje EPA so Západnou Afrikou za kompaktnjšiu ako EPA SADC, práve pre rôznorodý prístup EÚ voči regiónu SADC. SADC EPA zaväzuje signatárov uvoľniť 80 % taríf za 12 rokov, Západná Afrika 75 % za 20 rokov a navyše si vyrokovali aj rozvojový nástroj na implementáciu dohody, čo v dohode SADC absentuje. Obe dohody obsahujú doložku najvyšších výhod, ktorú zaručujú EÚ výhody, ktoré poskytnú africké krajiny svojim hlavným obchodným partnerom – v prípade SADC je to obchodný partner, ktorý má podiel na medzinárodnom obchode 1 %, pre Západnú Afriku 1,5 %.

Stender a kol. (2021) uvádza, že krajiny CARIFORUM EPA znížili dovozy z EÚ, ostatné regióny dovoz z EÚ zvýšili. EÚ zvýšila export poľnohospodárskych produktov do SADC EPA, ESA a do Tichomoria. Naopak, došlo k poklesu vývozu spracovaných produktov z ESA a SADC do EÚ, SADC zvýšili dovoz spracovaných produktov z EÚ. Vplyv EPA celkovo vyhodnotil ako limitovaný a vysvetľuje ho finančnou krízou v rokoch 2008, 2009, štruktúrnymi zmenami karibských krajín a vysokými netarifnými prekážkami na strane AKT. Pozitívny efekt na export EÚ mala dohoda len v prípade vývozu EÚ do zoskupenia SADC. Zamfir (2022) tvrdí, že EPA nemala pozitívny vplyv ani na investície a obchod so službami krajín AKT a prispieva k vzniku efektu „spaghetti bowl“.¹

Mutanga, Tagwi a Chipfupa (2023) dospeli k záveru, že intraregionálny obchod s poľnohospodárskymi produktmi bol v regióne SADC vyšší pred podpisom dohody ako po podpise EPA, celkovo však mala EPA obchod vytvárajúci efekt. EPA neprináša novú dimenziu obchodných vzťahov medzi EÚ a krajinami AKT, jednostranné preferencie sú nahradené recipročnými. EÚ je však neporovnateľne silnejším partnerom, ktorý si presadzuje svoje riešenia vyhovujúce členským štátom.

Danadi a Kouladoum (2021) použili gravitačný model na potvrdenie, že podpis EPA dohôd z roku 2008 stimuloval vzájomný obchod EÚ a krajín EPA AKT.

Kovářová (2022) poukazuje na to, že objemy dovozu EÚ z krajín subsaharskej Afriky v rokoch 2000 až 2020 nezaznamenali výrazné zmeny.

Adjei-Bamfo a kol. (2022) sa zaoberali krajinami Západnej Afriky s EPA a vplyvu dohody na exportný potenciál a industrializáciu.

Viacerí autori označili zákaz vývozných ciel (Fitawek a Kalaba, 2019), zavádzanie karbónových ciel (Rumber a Gilder, 2023) a iniciatívu za suroviny (Czermínska, 2021) ako rizikové pre rozvoj krajín AKT a export na trhy EÚ.

Pokiaľ ide o teoretické východiská z hľadiska konceptu Indo-Tichomoria z jeho historického prehľadu, podrobnejšie sa mu venuje úvodná podkapitola kapitoly 3. Wróbelová (2023) upozorňuje, že koncept indicko-tichomorského regiónu je stále väčšinou politický a strategický, nie je to prirodzene odlišný región, nemá jednoznačné geografické vymedzenie, chýba jeho jed-

¹ Efekt misky špagiet – neúspech multilaterálnych rokovaní vedie k podpisu neprehľadného množstva bilaterálnych dohôd o voľnom obchode, ktoré paradoxne obchod medzi krajinami spomaľujú (každá dohoda o voľnom obchode uplatňuje vlastné režimy, napr. pravidlá pôvodu, výrobcovia majú problém ich pre každú dohodu dodržať).

notná definícia a z tohto dôvodu vyplývajú aj ťažkosti pre analýzu preferenčných dohôd v regióne. Geografickým vymedzením indicko-tichomorského regiónu, rozdielmi v geografickom vnímaní regiónu v koncepciách kľúčových zúčastnených krajín a z nich plynúcimi implikáciami sa zaoberal Haruko (2020). Na rozdiely v geografickom vymedzení v rámci členských štátov EÚ vo svojej štúdii upozornili aj Grare a Reuterová (2021), pričom uvádzajú, že napriek rastúcemu hospodárskemu a politickému významu indicko-tichomorského regiónu sa mnohé členské štáty o dianie v ňom zväčša nezaujmajú.

López-Aranguren (2021) uvádza, že existujú tri hlavné dôvody, prečo je indicko-tichomorský región geostrategicky dôležitý pre svetové hospodárstvo a obzvlášť pre EÚ – ide o bezpečnostné, demografické a hospodárske otázky.

Koncept Indo-Tichomoria z hľadiska troch prístupov v rámci teórie medzinárodných vzťahov skúmal He (2018). Uvádza, že existujú dve možnosti inštitucionalizácie regiónu – buď exkluzívna inštitucionalizácia Číny ako vonkajšieho cieľa, resp. hrozby, alebo inkluzívna inštitucionalizácia so zahrnutím Číny a ďalších krajín, ktorú považuje za lepšiu možnosť z pohľadu stability regiónu.

Wróbelová (2023) sa zamerala na regionalizmus, obchodné dohody v indicko-tichomorskom regióne, najmä z hľadiska intraregionálnych dohôd. Konštatuje, že k máju 2022 oznámili ekonomiky regiónu Svetovej obchodnej organizácii 45 intraregionálnych preferenčných dojednaní, z nich je väčšina uzatváraných medzi vyspelými navzájom a medzi vyspelými a rozvojovými krajinami vzhľadom na značnú aktivitu vyspelých krajín regiónu v rokovaniach. Ďalším špecifikom je, že väčšina týchto dohôd sú bilaterálne dohody o voľnom obchode a z nich väčšiu časť tvoria dohody obsahujúce záväzky liberalizácie obchodu s tovarom a so službami, často aj opatrenia v investíciách a regulačné otázky. Rahman et al. (2020) analyzujú potenciálne ekonomické efekty regionálnej spolupráce v indicko-tichomorskom regióne. Konštatujú, že náklady na obchodné transakcie sú jednou z hlavných obchodných bariér, ktoré bránia rastu vnútroregionálneho obchodu, a preto uľahčenie obchodu, ako aj zlepšenie infraštruktúry a prepojitelnosti znižia celkové náklady na realizáciu obchodu a prispievajú k rastu obchodu a posilnia celkovú pozíciu regiónu.

Håkansson (2022) vo svojom príspevku analyzuje postavenie Európskej únie v indicko-tichomorskom regióne z hľadiska jej ambície dosiahnuť strategickú autonómiu a prichádza k záveru, že EÚ musí rozvinúť užšiu spolu-

prácu s celým regiónom, epicentrom súperenia veľmocí, nielen pokiaľ ide o dôležité technológie, suroviny, ale aj bezpečnostné otázky. Autorky Gao a Chen (2021) sa venujú meniacej sa úlohe EÚ v obchodných vzťahoch s Áziou, najmä z pohľadu obchodnej politiky EÚ, ako ovplyvnila jej hospodárske a geopolitické záujmy v Ázii.

Kironska et al. (2023) sa vo svojej štúdií bližšie venovali prehľadu strategických prístupov k indicko-tichomorskému regiónu európskych krajín, porovnali jednotlivé dokumenty, vyhodnotili ich spoločné východiskové body, ako aj hlavné rozdiely medzi nimi a na základe toho stanovili odporúčania, ktoré by mohli byť zohľadnené v stratégii Slovenska voči indicko-tichomorskému regiónu.

1.2 Ciele práce a metodológia

Hlavným cieľom monografie je vyhodnotiť, pomocou výsledkov použitých vedeckých metód, vývoj zahraničnoobchodných vzťahov s regiónom Afrika, Karibik a Tichomorie, ako aj poukázať na význam indicko-tichomorského regiónu pre obchodnú politiku EÚ.

Na dosiahnutie hlavného cieľa boli stanovené čiastkové ciele:

- skúmať historický vývoj vzájomných vzťahov EÚ s vybranými teritóriami,
- poukázať na postavenie regiónov v rámci obchodnej politiky EÚ,
- analyzovať dohody upravujúce vzájomné vzťahy,
- sledovať vývoj vzájomných obchodných vzťahov,
- preskúmať problematické vplyvy zahraničnoobchodnej politiky EÚ voči obom regiónom.

Z vedeckých metód boli využité hlavne analýza, syntéza, komparácia získaných údajov, ako aj historicko-logická metóda. Vychádzali sme z vedeckých a odborných článkov, monografií, štatistických portálov, ako aj mnohých internetových zdrojov. Hlavným zdrojom údajov k analýze zahraničnoobchodných vzťahov boli údaje Európskej komisie vychádzajúce z databáz Eurostatu.

V úvodnej časti monografie sme zosumarizovali teoretické východiská autorov, ktorých výskum prinášal závery vhodné na účely nášho skúmania, štruktúru ostatných kapitol sme zostavovali tak, aby sme vychádzali z historického vývoja zahraničnoobchodných vzťahov, analýzy jednotlivých zmluvných základní a ich zmien, skúmali sme význam jednotlivých preferenčných opatrení a riziká, ktoré zo súčasných zmluvných sťahov vyvstávajú, vrátane vplyvu exportu krajín AKT do EÚ na ich ekonomický rast v podobe vývoja HDP na obyvateľa. V neposlednom rade sme analyzovali vývoj vzájomných obchodných vzťahov za posledných 10 rokov a porovnávali zmeny, ktoré vo vývoji vzťahov nastali, ako aj komoditnú štruktúru vzájomnej obchodnej výmeny.

Na analýzu toho, ako vplýva export z krajín AKT do EÚ na rozvoj týchto krajín, sme využili ekonometrické modelovanie, konkrétne panelové dáta s fixnými efektmi pre 79 krajín AKT za obdobie rokov 2013 až 2023. Ako závislú premennú sme vybrali HDP na obyvateľa meraných v bežných USD (Svetová banka, 2024a). Za hlavnú nezávislú premennú sme vybrali export

z krajín AKT do EÚ v eurách (Eurostat, 2024). Ako ďalšie kontrolné nezávislé premenné sme použili:

- `GDPpercapitacurrentUS` Hrubý domáci produkt na obyvateľa vyjadrený v bežných amerických dolároch (Svetová banka, 2024a).
- `ExportdoEU~` Hodnota exportu krajiny do Európskej únie vyjadrená v eurách (Eurostat, 2024).
- `Mortalityrateu~` Miera úmrtnosti detí do piatich rokov vyjadrená ako počet úmrtí na 1 000 živých narodených detí (Svetová banka, 2024b).
- `Schoolenrollme~` Hrubá miera zápisu do základných škôl vyjadrená ako percento z celkového počtu detí v príslušnej vekovej skupine (Svetová banka, 2024c).
- `Foreigndirect~` Priame zahraničné investície, čistý prílev vyjadrené v bežných amerických dolároch (Svetová banka, 2024d).
- `RuleofLawEstim~` Odhad úrovne právneho štátu v krajine, ktorý môže zahŕňať faktory ako kvalita vynučovania práva, dôveryhodnosť právneho systému a ďalšie, ktorý je vyjadrený ako skóre od -2,5 do 2,5 (Svetová banka, 2024e).
- `Unemploymentto~` Celková miera nezamestnanosti v krajine vyjadrená ako percento z celkovej pracovnej sily, modelované Medzinárodnou organizáciou práce (ILO) (Svetová banka, 2024f).
- `LDCmember` Premenná označujúca, či je krajina klasifikovaná ako najmenej rozvinutá krajina (1, ak je krajina členom LDC, 0, ak nie) (United Nations, 2024).

Kvôli rozdielnym jednotkám a mierkam týchto premenných sme sa rozhodli transformovať ich do logaritmickej formy. Logaritmickej transformácia pomáha zmierniť problém heteroskedasticity a umožňuje interpretovať koeficienty ako približné percentuálne zmeny, čo zlepšuje porovnateľnosť výsledkov.

Dataset pozostáva zo 105 pozorovaní, pričom každá jednotka bola pozorovaná minimálne 3 roky a maximálne 10 rokov. Model obsahuje robustné

(HAC) štandardné chyby, aby sa zohľadnila potenciálna heteroskedasticita a autokorelácia reziduálov. Z dôvodu kolinarity bola z analýzy vylúčená premenná LDC member (členstvo krajín v skupine LDC), ktorá sa pravdepodobne nemení v čase.

Pri analýze zahraničnoobchodných vzťahov EÚ a indicko-tichomorského regiónu ako celku v sledovanom období rokov 2013 až 2023 vzhľadom na to, že ani v rámci EÚ neexistuje jednotné geografické vymedzenie regiónu, vychádzame z databázy EÚ – Eurostatu, ktorá vykazuje údaje za 31 krajín regiónu. Údaje z databázy boli využité aj pri prezentovaní výsledkov obchodnej spolupráce EÚ s regiónom pri príležitosti Ministerského fóra pre spoluprácu v indicko-tichomorskom regióne vo februári 2024 v Bruseli.

2 VÝVOJ ZAHRANIČNOOBCHODNÝCH VZŤAHOV EURÓPSKEJ ÚNIE S KRAJINAMI ORGANIZÁCIE AFRICKÝCH, KARIBSKÝCH A TICHOMORSKÝCH ŠTÁTOV

Organizácia afrických, karibských a tichomorských štátov (OAFTŠ) je pokračovateľom (od roku 2020) zoskupenia AKT, ktoré vzniklo ako skupina 46 štátov v roku 1975 na základe dohody z Georgetownu. Ich hlavným cieľom bolo prehĺbiť vzájomnú spoluprácu v rámci regiónu, spoluprácu s ostatnými rozvojovými krajinami a získať silnejšie postavenie pri rokovaní o dohodách s EHS.

V roku 2024 ju tvorila rôznorodá štruktúra 79 štátov: 48 afrických, 16 karibských a 15 tichomorských. Všetky krajiny okrem Kuby sa stali postupne signatármi dohôd s EÚ (OACPS, 2024).

Silným motívom pre vstup do skupiny krajín AKT bol vývoj preferenčných vzťahov s EHS, neskôr EÚ. Vzájomné vzťahy s EÚ prebiehali v rôznych etapách:

1. Obdobie konvencií z Lomé (1975 – 2000).
2. Obchodné dohody z Cotonou (2000 – 2021).
3. Post Cotonou po roku 2021.

Obchodné dohody EPA, v rámci druhej etapy, začala EÚ podpisovať na regionálnej úrovni, nie s AKT ako celkom, a to najmä z dôvodov ich nerovnomerného rozvoja. Tento krok, ako uvádza Carbone (2021), však bol často kritizovaný ako narušenie integrity regiónu. Juhoafrická republika a Kuba majú „iné postavenie“, Juhoafrická republika, bola vzhľadom na stupeň hospodárskeho vývoja vyňatá z ustanovení o pomoci. Kuba je členom AKT, avšak nepristúpila k dohodám s EÚ. Inak vnímajú zoskupenie AKT štáty Strednej a Západnej Afriky, pre ktorých je význam sústredený najmä na pokračovanie väzieb, ktoré vznikli počas a po období kolonializmu, štáty Južnej a Východnej Afriky ju vnímali skôr ako prekážku panafrických ambícií.

Carbone (2021) tvrdí, že AKT ako skupina len minimálne podporila rozvoj svojho intraregionálneho obchodu ako celku, čo je dané mnohými obchodnými bariérami medzi krajinami.

2.1 História vývoja vzťahov do roku 2000

História vzájomných vzťahov európskych krajín s africkými siaha hlboko do histórie, do obdobia 16. storočia, keď začalo obdobie moderného kolonializmu a keď k brehom Afriky priplávali prví európski obchodníci, ktorí hľadali zlato, koreniny, drevo a iné vzácne tovary. Ich vplyv a vzájomný obchod sa rozširoval najmä po pobreží. Vplyvom priemyselnej revolúcie, ktorá viedla k výraznej potrebe surovín a pracovnej sily, sa povaha vzťahov zmenila. Kolonizátori sa presúvali čoraz viac do vnútra Afriky, v snahe nájsť čo najviac zdrojov a pracovnej sily a zároveň rástlo aj napätie medzi vtedajšími mocnosťami: Veľkou Britániou, Francúzskom, Belgickom a Portugalskom. Transatlantický obchod, ktorý zahŕňal aj obchod s otrokmi, boj európskych krajín o zdroje viedol postupne k rozdeleniu afrického kontinentu medzi vtedajšie mocnosti podľa ich miery vplyvu (neberúc do úvahy prirodzené hranice). Nakoniec sa mocnosti dohodli na dialógu, tzv. Berlínskej konferencii, ktorej sa zúčastnili okrem európskych krajín aj Turecko a USA, avšak zástupcovia Afriky pozvaní neboli, napriek tomu, že na území afrického kontinentu existovali štáty, kráľovstvá, kmene či iné formy vlády.

Oficiálnym cieľom Berlínskej konferencie v rokoch 1884 – 1885 bolo podporiť myšlienku vzájomnej spolupráce mocností a určiť podmienky obchodu. Výsledkom konferencie bolo (Craven, 2015):

- zmedzinárodnenie rieky Niger, t. j. voľná plavba na nej,
- stanovenie podmienok, za ktorých bolo možné získať na africkom pobreží územie,
- neutralita a voľná plavba a obchod v Konžskej panve,
- začatie kampane za ukončenie obchodu s otrokmi,
- zaviazanie sa mocností, že sa budú starať o zachovanie domorodých kmeňov a zlepšenie ich životných podmienok.

Do roku 1911 bolo takmer celé územie Afriky s výnimkou Etiópie a Libérie pod kontrolou Európy. Podľa Záhoříka (2022) kolonializmus zapojil Afriku do medzinárodnej delby práce, avšak vzhľadom na závislosť od vzťahov so silnými európskymi partnermi len ako dodávateľov surovín a lacnej pracovnej sily. Berlínska konferencia viedla aj k vytváraniu nových štátov. Francúzi sa snažili vytvoriť frankofónne pásmo s priamou vládou a kontrolou, s francúzštinou ako komunikačným jazykom a s presadzovaním francúzskej kultúry. Briti zavádzali nepriamu vládu, na čele ktorej bol miestny správca, a mali predovšetkým ekonomické záujmy.

Vývoj rozvojových krajín označil Ander Gurden Frank, v rámci teórií závislostí, ako „vývoj zaostalosti“. Popísal vzťahy medzi centrami a metropolami, ktoré vytvárajú nerovnosti a prehlbujú rozdiely a následne vytvárajú závislosť. V tom čase vznikajúce Európske spoločenstvá (ES) môžu byť v zmysle týchto teórií považované za rozvinuté metropoly, s technológiami, know-how, ktoré boli finančne a hospodársky silné. Africké štáty dodávali do „centrály“ suroviny, poľnohospodárske produkty a pracovnú silu, ktoré boli potrebné na rozvoj ES (Proczek, Osuch-Rak, 2022).

Už v počiatkoch integračných tendencií v Európe, v ideách ako usporiadať Európu, hrala svoju rolu aj Afrika a spoločné využívanie jej zdrojov. Richard Coudenhove-Kalergi v roku 1929 počítal v koncepte Paneurópskej únie s prepojením s Afrikou a vznikom „Eurafriky“ (Thorpe, B. J., 2018).

Afrika mala byť prirodzenou a nevyhnutnou súčasťou Európy, zdrojom surovín a potravín, avšak zároveň mala riešiť aj problém preľudnenosti Európy – sľubovala prázdne teritória vhodné na presídlenie. V prvej etape sa počítalo s presídlením 650 000 obyvateľov so skúsenosťami z oblasti poľnohospodárstva a lesníctva. Mala byť odbytišťom produkcie a zdrojom pracovnej sily (Hansen, Jonsson, 2014).

Návrh projektu Paneurópskeho paktu v článku 13 hovoril o tom, že všetci európski občania budú mať rovnaké práva podnikat' vo všetkých kolóniách Afriky (cvce.eu, 2024).

Počas druhej svetovej vojny idea prepojenia Európy a Afriky upadla do úzadia, aj keď aj Nemci videli budúcu Európu a Afriku ako celok. V roku 1940 vznikol projekt francúzsko-britskej únie, ktorý mal byť zväzkom dvoch štátov, v rámci ktorého by okrem iného čelili nemeckej rozpínavosti, mali spoločnú obrannú politiku, obchodnú politiku a spoločné občianstvo pre Angličanov a Francúzov. Zaznel aj návrh na spoločnú koloniálnu politiku a vypracovanie zákona o stálom pridružení.

Druhá svetová vojna priniesla zmeny, Európa potrebovala nielen suroviny, ale aj vojakov, silnelo protikoloniálne hnutie a po druhej svetovej vojne začali vznikať nové nezávislé štáty. Podľa Hrubeca (2022) sa novovznikajúce štáty vydávali tromi smermi vývoja:

- *socialistického*, s orientáciou na Sovietsky zväz (Angola, Etiópia), cesta vlastného sociálneho rozvoja s využívaním vlastných zdrojov (Mali, Ghana) a arabská cesta (Líbya),
- *kapitalistického*, so zachovaním vzťahov so západnou Európou alebo nadväzovaním kontaktov s USA a Veľkou Britániou (Keňa),
- *neutrálneho*.

Aj počas obdobia studenej vojny prebiehal boj o moc veľmocí, Európa sa snažila o udržanie vlastných ekonomických a strategických pozícií a snažila sa zastaviť rastúci vplyv Sovietskeho zväzu.

K idei Eurafriky sa vrátila v 50. rokoch aj Monnet a spoluprácu s Afrikou spomenula aj Schumanova deklarácia. Idea Eurafriky bola prezentovaná ako možnosť, ako prekonať jednak kolonializmus, zároveň však aj ako spôsob uchovania európskeho vplyvu a kontroly nad zdrojmi (Hansen, Jonsson, 2014).

2.1.1 Rímske zmluvy

Počas rokovaní o vzniku Európskych spoločenstiev sa postupne objavila idea prepojenia ES s Afrikou pripojením zámorských území k trhu ES. V tom období tvorilo Francúzsko so svojimi zámorskými územiami spoločný trh a CFA frank, ktorý používali zámorské kolónie, bol úzko napojený na francúzsky frank. Voľný trh medzi Afrikou a európskymi krajinami mal uchovať tesné vzťahy medzi Francúzskom a jeho územiami a zároveň umožniť prístup na tieto trhy ostatným členským krajinám. Čoraz viac sa začal skloňovať termín asociácia na recipročnom základe.

Podľa Záhoříka (2010) si členské krajiny ES chceli:

- a) udržať prístup k nerastným surovinám a odbytovým trhom na africkom kontinente,
- b) uchovať geostrategické pozície v Afrike,
- c) zabrániť šíreniu komunizmu,
- d) zamedziť americkú expanziu smerom k ich bývalým kolóniám.

Pri podpise dohôd (1957) sa asociácia týkala 14 francúzskych zámorských území, 3 belgických a talianskeho Somalilandu. Asociované krajiny sa nemohli v budúcnosti stať členmi ES, neprispievali do rozpočtu ES, zmluvy im však umožnili (Ouattara, 1973):

- a) preferenčný prístup na trhy krajín ES a krajín ES na trhy kolónií, s postupným odstraňovaním taríf v priebehu troch etáp,
- b) preferenčný prístup medzi jednotlivými kolóniami,
- c) čerpať kolóniám finančnú podporu z európskeho rozvojového fondu (581,25 mil. USD) na podporu svojho rozvoja (Bossuant, Cummings, 2013).

V tomto období však silnel odpor voči kolonizácii, Čína, ZSSR a USA podporovali rýchlu dekolonizáciu. Naopak Francúzsko sa nechcelo vzdať

svojich území, bolo však pod tlakom ostatných svetových mocností. V roku 1958 sa v referendách všetky francúzske kolónie vyjadrili za vstup do ES, odmietla len Guinea, ktorá sa vydala na cestu budovania socializmu s priklonením k ZSSR a jeho spojencom (Záhořík, 2010).

2.1.2 Konvencia z Youandé I

Do roku 1962 však všetky asociované územia získali nezávislosť a vzťahy boli inštitucionalizované novou konvenciou z Youandé, ktorá bola založená na dobrovoľnej asociácii a bola 20. júla 1963 podpísaná 6 členmi ES a 18 africkými krajinami. Konvencia začala platiť 1. júna 1964, zachovávala princíp voľného trhu a bola podpísaná na päť rokov.

Asociačné dohody umožňovali krajinám (Rivkin, 1966):

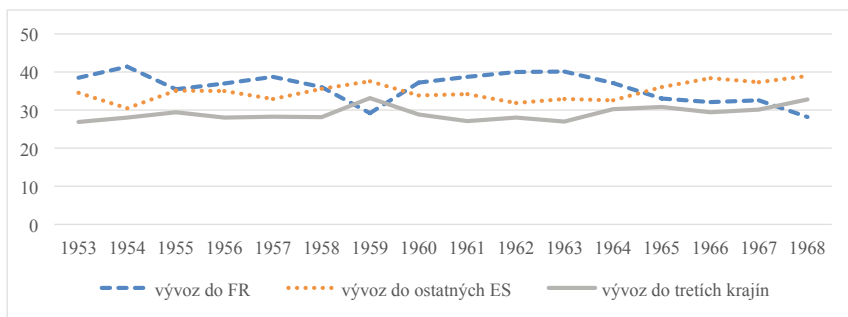
- preferenčný prístup na trh ES,
- získať okamžitý beztarifný prístup na trh ES pre niektoré produkty (kakaové bôby, kokos, káva, ananásy, čaj, korenie, klinčeky, muškátové orechy a vanilka),
- dočasne si ponechať clo na niektoré plodiny a tropické drevo,
- znižovať a odstraňovať kvóty na dovoz postupne, v rovnakom tempe, ako si ich krajiny ES odstraňovali medzi sebou,
- získať finančnú pomoc na zvýšenie efektívnosti poľnohospodárskej produkcie a prostriedky z navýšeného európskeho rozvojového fondu (730 mil. USD) (Bossuant, Cummings, 2013). Finančnú pomoc mohli čerpať aj na diverzifikáciu produkcie a na pokrytie problémov spôsobených ukončením garantovaných cien v rámci spoločného franko-trhu. Pomoc na zefektívnenie produkcie a diverzifikáciu ekonomiky však nespĺnila svoj účel – vysoké výrobné náklady pretrvávali a krajiny nenavýšili svoj podiel na trhoch ES (Blackwell, 1985).

Asociované krajiny:

- museli postupne znižovať clá na dovozy z ES o 15 % ročne,
- mohli si ponechať clá ako ochranu trhu, ak bol ohrozený domáci trh alebo začínajúce odvetvia,
- museli odstrániť kvóty na dovoz z ES do štyroch rokov od podpisu dohody.

Konvencie sa však netýkali vzájomného obchodu medzi asociovanými krajinami, nerozvíjali regionálny obchod a integráciu juh – juh. Preferencie nezískali krajiny na produkty, ktoré konkurovali poľnohospodárskej produkcii v ES (napr. cukor, bavlna, niektoré kovy a pod.).

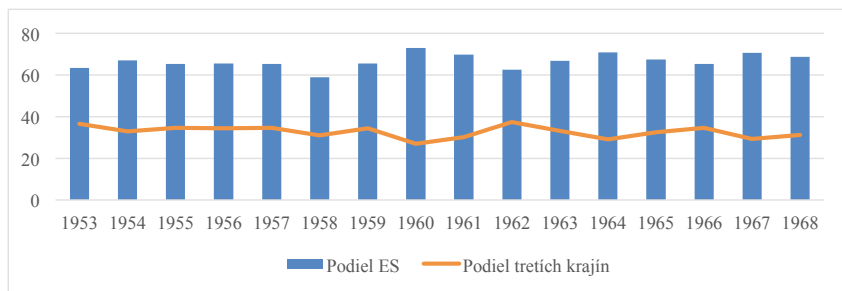
Vážený priemer cieľ na 10 najdôležitejších produktov afrických krajín, ktoré tvoria 75 % ich exportu, ukázal, že index colných preferencií poklesol zo 4,2 % v roku 1959 na 3,4 % v roku 1964, čo znamená, že colné preferencie sa po pridružení znížili. Krajiny ES neuplatňovali voči pridruženým krajinám kvantitatívne obmedzenia. Pridružené krajiny zrušili kvóty voči krajinám ES do roku 1968 (Ouattara, 1973).

Graf 1 Podiel exportu asociovaných afrických krajín (v %, v rokoch 1953 – 1968)

Zdroj: spracované podľa Ouattara (1973).

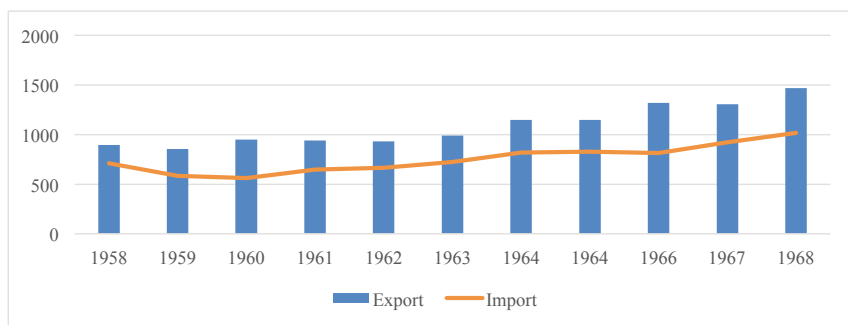
Z grafu 1 je zrejmé, že od roku 1965, v čase platnosti konvencií z Youandé I, začal postupne klesať podiel Francúzska na exporte asociovaných afrických štátov. Kým do podpisu Rímskych zmlúv bol priemerný podiel Francúzska na ich exporte 37,8 %, po podpise Rímskych zmlúv klesol na 37 %. Počas platnosti konvencie z Youandé I spadol na 31,2 %. Kým podiel ostatných ES krajín na ich exporte bol až do podpisu konvencie z Youandé I v priemere 31,8 %, po podpise vzrástol na priemer 37,7 %. Keďže väčšina území bola pôvodne francúzskymi kolóniami, po zavedení preferencií začali vyvážať aj na iné trhy ES. Mierne vzrástol aj export na trhy tretích krajín, napr. do USA.

Graf 2 Vývoj dovozu do asociovaných afrických krajín (v %, v rokoch 1953 – 1968)

Zdroj: spracované podľa Ouattara (1973).

Graf 2 zachytáva vývoj dovozu z krajín ES a z tretích krajín na územie asociovaných afrických krajín. Priemerný podiel krajín ES na dovoze asociovaných afrických krajín (AAK) dosahoval pred podpisom Rímskych zmlúv priemerne 65,9 %, počas platnosti zmlúv 68,1 % a po podpise konvencie z Youandé I ostal v priemere 68,1 %. Rástol najmä podiel dovozu z Francúzska (z dôvodu devalvácie francúzskeho franku a následne aj afrického franku). Podiel dovozu tretích krajín na dovoze AAK dosahoval do podpisu Rímskych zmlúv v priemere 34,1 %, v nasledujúcom období sa pohyboval na úrovni 31,9 %.

Graf 3 Vývoj dovozu a vývozu asociovaných afrických krajín do krajín ES (v mil. USD, v rokoch 1958 – 1968)

Zdroj: spracované podľa Ouattara (1973).

Vývoj rastúceho exportu aj importu AKK do krajín ES v absolútnych číslach ukazuje graf 3, na ktorom je viditeľný nárast dovozu aj vývozu. Komoditná štruktúra vývozu AKK pozostávala najmä z nerastných surovín a poľnohospodárskych produktov.

2.1.3 Konvencia z Lagosu a Aruše

Po podpise konvencie z Youandé I začali prejavovať záujem o asociáciu aj ostatné africké krajiny, v roku 1963 požiadala o začatie rokovaní o asociácii Nigéria. Nechcela však pristúpiť ku konvencii z Youandé I, mala záujem len o obchodné preferencie bez rozvojovej pomoci. Francúzsko malo s návrhmi Nigérie problém, obávalo sa, že by mohlo ísť o alternatívu asociačných dohôd a vyvolá spory na pôde GATT (Všeobecná dohoda o clách a obchode) a iných medzinárodných organizácií. Proti boli aj Veľká Británia a USA. Napopak Holandsko a Západné Nemecko takúto dohodu považovali za šancu získať k asociácii aj iné africké krajiny. Nakoniec bola v roku 1965 podpísaná konvencia z Lagosu, ktorá zaručovala Nigérii preferenčný prístup na trh ES (podobne ako signatárom konvencie z Youandé I), vylúčené boli niektoré produkty, na ktoré boli stanovené množstevné kvóty. Nakoniec však konvencia nebola ratifikovaná.

Podobne ako Nigéria, aj Uganda, Tanzánia a Keňa prejavili záujem o limitovanú asociáciu v oblasti obchodu, o preferenciu na export poľnohospodárskych produktov mierneho pásma a kávy, čo by vytvorilo výhodnejšie podmienky ako tie, ktoré poskytovala konvencia z Youandé I. Pristúpiť ku konvencii z Youandé I tieto tri africké krajiny odmietli. V roku 1969 bola nakoniec Arušská konvencia podpísaná, ES poskytli preferencie podobné ako v konvencii z Youandé I, ale s kvótami na kávu a produkty, ktoré by mohli konkurovať produktom z AAK. Africké krajiny sa zaviazali znížiť kvóty a tarify na dovozy z ES. V rámci konvencie nebola dohodnutá finančná ani technická pomoc (Bossuant, Cummings, 2013).

2.1.4 Konvencia z Youandé II

Od 1. januára 1971 začal platiť dohovor z Youandé II. V novej konvencii nedošlo k výraznej zmene, v rokovaní sa však muselo vziať do úvahy, že od roku 1971 vstúpil do platnosti všeobecný systém preferencií, ktorý umožňoval získať výhodnejšie zaobchádzanie aj iným ako asociovaným rozvojovým krajinám. Holandsko a Západné Nemecko videli budúcnosť v globál-

nom poskytovaní preferencií všetkým rozvojovým krajinám. Francúzsko však reformovať asociačný systém nechcelo. Ostatné členské krajiny ES boli za zachovanie preferenčných vzťahov s už asociovanými krajinami. Nakoniec sa dohodli na zachovaní pôvodného stavu a navýšení rozvojovej pomoci na 900 mil. USD (Bossuant, Cummings, 2013). Konvencia z Youandé II. platila do konca roka 1975.

V roku 1973 vstúpila do ES Veľká Británia, ktorá požadovala pre svoje územia v Commonwealth preferenčné zaobchádzanie. Veľká Británia voči krajinám vo svojom impériu aplikovala tzv. „imperálne preferencie“. V roku 1961 vyvážala do týchto krajín 43 % svojho exportu (do ES 16,7 % a do krajín EZVO 13,1 %). Nový Zéland vyvážal do Veľkej Británie polovicu svojho exportu. Na základe konvencií z Youandé II hrozilo, že bude voči týmto krajinám musieť uplatňovať vonkajšie tarify ES a noví partneri budú dovážať na trh Veľkej Británie v režime voľného obchodu (Booker, North, 2006).

Po prístupení do ES Veľká Británia postupne odstraňovala imperálne preferencie voči ázijským teritóriám a mala možnosť asociovať africké a karibské oblasti. Konvencia z Lomé už zahŕňala aj 21 bývalých britských kolónií (Gerbet, 2004).

2.1.5 Konvencia z Lomé I

Prvá konvencia z Lomé bola podpísaná vo februári 1975 medzi 9 členskými krajinami ES a 46 krajinami AKT (Afrika, Karibik a Tichomorje) vrátane bývalých britských kolónií. Krajiny AKT sa spojili a podpísali dohodu z Georgetownu (1975) a začali v rokovaníach s ES vystupovať ako jeden celok. Prvé tri konvencie boli podpísané na päť rokov, štvrtá na desať.

Už konvencia z Lomé I priniesla zmenu, z recipročných vzťahov sa prešlo k nerecipročným, zachoval sa voľný prístup krajín AKT na trh ES, naopak to však neplatilo, rozvojové krajiny si mohli ponechať clá a svoje trhy chrániť. Preferencie neplatili pre poľnohospodárske produkty pestované na území ES okrem špeciálnych opatrení v rámci protokolov o cukre, mäse, rume a banánoch.

Cieľom nerecipročného prístupu a tarifných a netarifných preferencií bolo snažiť sa o zvýšenie podielu krajín AKT na svetovom obchode, diverzifikovať ich export, rast životnej úrovne a boj proti chudobe. ES si ponechávala ochrannú klauzulu na protiopatrenia, ak by zvýšený dovoz na jej trh poškodil domácich producentov.

Konvencie z Lomé I obsahovali aj *systém určovania pravidiel pôvodu – Rules of Origin* (RoO) s určeným minimálnym stupňom transformácie, ktorý oprávňoval k využívaniu preferencií. V rámci RoO (Laaksonen, Mäki-Fränti, Virolainen, 2020):

- neoriginálny obsah mohol dosahovať maximálne 15 % ceny (ex factory),
- na zvyšných 85 % mohla byť uplatnená akumulácia v rámci AKT, ES plus niektoré ďalšie krajiny (Maghreb a Južná Amerika).

Na podporu obchodu boli zavedené systémy STABEX a SYSMIN, oba vnímané ako forma rozvojovej pomoci.

STABEX slúžil na stabilizáciu exportných príjmov z vývozu 12 (neskôr rozšírený na 43) poľnohospodárskych plodín a nerastných surovín v prípade poklesu svetových cien alebo domácej produkcie. Tabuľka 1 zobrazuje produkty v schéme STABEX a exportné príjmy, ktoré získavali AKT z ich vývozu v roku 1975. Celkovo tvorili 30,4 % exportných príjmov krajín AKT. Zároveň uvádza, aký podiel z celkového rozpočtu STABEX-u pripadalo na jednotlivé tovary.

Tabuľka 1 Produkty v schéme STABEX a exportné príjmy krajín AKT (v %, v roku 1975)

Produkt	Príjmy z exportu	Podiel čerpania v STABEX-e (1975 – 1979)
Káva	6,9	3,87
Kakao	5,5	0,28
Drevo	4,6	10,19
Železná ruda	3,8	16,48
Arašidy	3,1	19,3
Palma	1,6	0,77
Bavlna	1,5	11,57
Banány	1,1	0,78
Čaj	0,8	2,23
Surový sisal	0,6	5,49
Kože	0,6	2,24
Kokos (aj olej)	0,3	0,56

Zdroj: spracované podľa Ravenhill (1984).

Pre určovanie nároku bola vytvorená *referenčná cena* (priemer svetových cien za posledných päť rokov) a *referenčná kvóta* (priemer exportu do EHS za posledných päť rokov pred podpisom dohody), neskôr sa sledovali len exportné príjmy krajiny (Ravenhill, 1984). Nárok na príspevok bol automatický pri poklese cien. V prvej etape fungoval celkom hladko a plánovaný rozpočet predstavoval 382 mil. ECU. Počas konvencie z Lomé II však už čelil problémom: výrazne poklesli ceny komodít a platby museli byť znížené na polovicu.

Krajina mala nárok na kompenzáciu, ak exportné príjmy z danej komodity klesli v danom roku minimálne o 7,5 %, v prípade vnútrozemských krajín o 2,5 %, ostrovov a LDC (najmenej rozvinuté krajiny) v porovnaní s predchádzajúcimi štyrmi rokmi. Po stabilizácii príjmov krajiny bezúročný príspevok splácali okrem LDC, tie mohli získať výnimku – príspevok ako grant (Ravenhill, 1984).

STABEX čelil nasledujúcim problémom:

- niektoré tovarové položky boli zo STABEX-u vylúčené, konkrétne to boli:
 - suroviny (okrem železnej rudy),
 - poľnohospodárske plodiny chránené v rámci SPP (spoločná poľnohospodárska politika EÚ), aby nekonkurovali produkcii ES,
 - spracované produkty (okrem kokosového, arašidového, ylang-ylang a palmového oleja, kakaovej pasty a masla, extraktov, esencie a koncentráty kávy, píleného dreva a pod.), čo bolo pre krajiny problematické, lebo práve vývoz tovarov s vyššou pridanou hodnotou by ich viac chránil od výkyvov na trhu a prinášal by vyššie príjmy (a tým aj rozvoj),
 - príjmy z turistického ruchu a remitancií.
- STABEX *nemotivoval krajiny k diverzifikácii*. Ak by bola krajina diverzifikovaná a hospodársky by rástla, stratila by nárok na príspevky.
- *Systém nebol nastavený na výrazné výkyvy cien a výpadku v produkcii*. Takmer 70 % príspevkov počas konvencií z Lomé I bolo vyplatených z dôvodu poklesu produkcie a nie z dôvodu poklesu svetovej ceny. Fondy však neboli pripravené na kombináciu poklesu cien (kávy) a produkcie (arašidy) – nároky prevýšili zdroje určené na príspevky, preto museli byť krátené (o 40 % LDC a o 52 % ostatné krajiny). V roku 1982 bol problém zdrojov ešte výraznejší a napriek navýšeniu fondov opäť museli byť platby redukované.

- *Diskrečné riadenie*. STABEX sa (až na výnimky) týkal exportov do krajín EĤ, čo nenapomáhalo krajinám AKT hľadať iné odbytové trhy v obave, že poklesne podiel ich exportu do ES a stratia nárok na podporu. Finančné zdroje pochádzali z Európskeho rozvojového fondu (STABEX nemal vlastné zdroje), nedostávali sa priamo do postihnutých odvetví, ale slúžili skôr ako koncesionárske pôžičky. Predpoklad, že sa fond bude sám refinancovať, tiež nevychádzal, keďže do roku 1980 bolo vrátených len 6 platieb (2 % zo všetkých STABEX prevodov). STABEX teda čerpal na úkor iných rozvojových projektov.

Čerpanie zdrojov bolo tiež nerovnomerné: 38 % príspevkov počas prvých dvoch rokov získali Senegal, Sudán a Mauretánia, pričom len Sudán patril do LDC. 67 % platieb smerovalo do LDC. 42 % prostriedkov počas konvencií z Lomé I bolo použité na arašidy a arašidové produkty (sucho v Západnej Afrike). Ďalších 37 % bolo použitých na železnú rudu, bavlnu a drevo. Tabuľka 2 zobrazuje podiel finančného krytia pre základných 12 produktov v schéme STABEX-u v období rokov 1975 – 1979.

- Počas prvých troch rokov STABEX prispieval k stabilizácii príjmov.

Ďalšími nástrojmi na podporu obchodu s poľnohospodárskymi produktmi boli protokoly o cukre, hovädzom a teľacom mäse, rume a banánoch.

Protokol o cukre zaväzoval ES nakúpiť takmer 1,3 mil. ton surového cukru (60 % exportu AKT) z 19 krajín AKT, a to za garantovanú cenu, ktorá mala pomôcť stabilizovať exportné príjmy producentov cukru. V prvom období bola cena zastabilizovaná pod svetovou cenou, v druhom období bola dvojnásobne až trojnásobne vyššia ako cena svetová. Preferenčné rozpätie bolo v priemere 55 %² (European Community, 1977).

Protokol o hovädzom a teľacom mäse bol uzatvorený v roku 1976 a umožňoval niektorým krajinám export určitého množstva mäsa za preferenčné ceny. Nebol taký významný ako protokol o cukre a banánoch. Šesť exportérov z AKT (Botswana, Keňa, Namíbia, Zimbabwe, Svazijsko a Madagaskar) mohlo doviesť do ES 52 100 ton hovädzieho mäsa s 92 % znížením cla. Najväčšie kvóty mala (18 916 ton) a najviac mäsa doviezla (10 670 ton) Botswana, Keňa preferencie nevyužila vôbec. Preferenčné rozpätie dosahovalo 75 % (Laaksonen, Mäki-Franti, Virolainen, 2020).

Protokol o rume bol dôležitý najmä pre producentov z Karibiku, aj keď sa ho mohli zúčastniť ktorékoľvek krajiny.

² Preferenčné rozpätie je rozdiel medzi tarifou MNF (doložka najvyšších výhod) a preferenčnou tarifou.

Protokol o banánoch umožňoval preferenčný prístup producentov banánov z AKT na trh ES. Dôvodom bola skutočnosť, že banány sa v AKT pestovali v rámci malých fariem a ich cena bola v porovnaní s rozsiahlym pestovaním v Južnej Amerike nekonkurencieschopná. Podľa Rímskych zmlúv mohli krajiny EHS do roku 1993 využívať vlastnú obchodnú politiku, banány z AKT mohli vstupovať na trh EÚ beztarifne, na banány z ostatných krajín sa uplatňovala sadzba 20 %. Podrobnosti o režimoch a krajinách, ktoré ich do roku 1993 uplatňovali, sú uvedené v tabuľke 2.

Tabuľka 2 Banánový režim uplatňovaný do roku 1993

Režim	Sadzba	Aplikujúce krajiny
Štandardný	20 % na nepreferenčné dovozy	Belgicko, Dánsko, Írsko, Luxembursko, Holandsko
Režim „ochrany“	20 % na nepreferenčné dovozy národný systém dovozných kvót	Francúzsko, Grécko, Taliansko, Portugalsko, Španielsko, Veľká Británia
Voľný obchod	0 %	Nemecko

Zdroj: spracované podľa Guyomard, Le Mouel (2003).

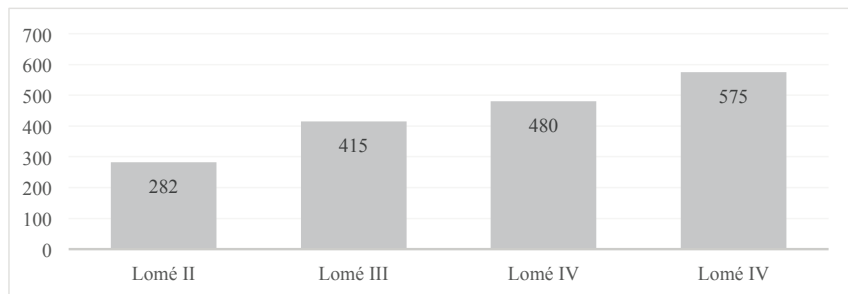
Podľa nových pravidiel bola stanovená kvóta 857 700 ton na dovoz banánov z AKT bez cla. Na dovoz z dolárových oblastí bola určená tarifa 100 ECU na dovoz do 2 mil. ton, nad toto množstvo sa uplatňovalo clo 850 ECU na tonu. Toto ustanovenie bolo však vnímané ako silno protekcionistické a znevýhodňujúce ostatné rozvojové krajiny, bolo napadnuté na pôde Svetovej obchodnej organizácie (WTO) a viedlo k tzv. banánovej vojne.

2.1.6 Konvencie z Lomé II

Konvencie z Lomé II podpísalo 31. októbra 1979 celkovo 59 krajín AKT a dohody platili v rokoch 1980 – 1985. Nové konvencie vychádzajú z toho, že konvencie z Lomé I neprinesli nárast podielu krajín AKT na trhu EHS (6,7 %), liberalizovali obchod s niektorými poľnohospodárskymi produktmi (paradajky, karotka, cibuľa a špargľa) – krajiny AKT mohli vyvážať bez cla 99,5 % svojich exportov. Zvýšili sa kvóty na export do EHS v rámci špeciálnych protokolov. Rozvojová pomoc sa navýšila z 3 076 mil. ECU v konvencii z Lomé I na 4 542 mil. ECU (ODI, 1980).

V priebehu rokov 1981 – 1982 poklesli ceny surovín o 25 %, exportné príjmy krajín, ktoré vyvážali suroviny (okrem ropy) klesli o 20 mld. USD v roku 1981 a v roku 1982 poklesli o ďalších 15 mld. USD. Táto situácia zasiahla nielen LDC, ale aj relatívne úspešné krajiny, ako Brazília, Malajzia a Filipíny, ktorým exportné príjmy klesli o 64 %, 71 % a 75 %. Pokles v príjmoch viedol k neschopnosti pokrývať výdavky na dovoz, klesala životná úroveň a krajiny sa zadlžovali. **STABEX** bol upravený, boli pridané ďalšie produkty – celkovo ich bolo 44, podmienky získania vyrovnávacieho príspevku klesli na 6,5 % exportných príjmov a 2 % v prípade LDC (Ravenhill, 1984). Finančné krytie bolo v rámci STASBEX-u navýšené z 382 mil. ECU na 550 mil. ECU (ODI, 1980).

Fluktuácia cien surovín ohrozovala dodávky surovín do EHS a zároveň spôsobovala zvýšené zadlžovanie rozvojových krajín. V konvencii z Lomé II bola preto zavedená nová schéma na podporu ťažby surovín financovaná z európskeho rozvojového fondu, **MINEX /SYSMIN**, určená na podporu 8 hlavných surovín: meď, kobalt, fosfáty, bauxit, mangán, hliník, cín a železná ruda. **SYSMIN** sa využíval na udržanie výrobných kapacít v čase nepriaznivej trhovej situácie pre vývoz nerastných surovín, pri poklese schopnosti vyrábať alebo vyvážať, na technickú pomoc (geologický výskum), výskum a pod. Nebol automatický, podliehal prísnemu schvaľovaniu. Krajina bola oprávnená čerpať zo schém, ak sa suroviny podieľali 15 % na exportných príjmoch (10 % v prípade vnútrozemských krajín, ostrovov a LDC), výnimčne to mohlo byť aj 20 %, ak išlo o kombináciu surovín (12 % v prípade vnútrozemských krajín, ostrovov a LDC) (Blackwell, 1985).

Graf 4 Rozpočet schémy SYSMIN v konvenciách z Lomé II – IV (v mil. ECU)

Zdroj: spracované podľa European Commission (1984).

Celkový rozpočet v konvencii z Lomé II dosiahol 282 mil. ECU, v konvencii z Lomé III bol navýšený na 415 mil. ECU, v konvencii z Lomé IV na 480 mil. a na 575 mil. ECU. V konvencii z Lomé IV bol pridaný do podpory urán a zlato (European Commission, 1984). Alokácia zdrojov v rámci SYSMIN schémy je uvedená v grafe 4.

Na rozdiel od STABEX-u mal SYSMIN podobu dlhodobých koncesionárskych pôžičiek so 40-ročnou splatnosťou a 1 % úrokom. Čerpanie bolo nadviazané na konkrétny projekt (Greene, 1992).

2.1.7 Konvencie z Lomé III a IV

Konvencie z Lomé III (1984) podpísalo 10 krajín EHS a 65 krajín AKT, avšak konvencia neprinášala výrazné zmeny okrem navýšenia EDF na 7 440 mld. eur. Podporovali sebestačnosť a potravinovú bezpečnosť. **Konvencie z Lomé IV** (1990) boli podpísané krajinami ES a 69 krajinami AKT na desať rokov a ako prvé sa zaoberali aj ľudskými právami a bojom proti dezertizácii. Počas tejto etapy mali takmer všetky produkty z AKT bezcolný prístup na trhu ES a rozpočet EDF sa navýšil na 16 625 mld. ECU (Laaksonen, Mäki-Fränti, Virolainen, 2020).

Počas trvania konvencií z Lomé sa postupne ohradzovali ostatné krajiny voči preferenčnému zaobchádzaniu s vybranou skupinou rozvojových krajín a žiadali aj na pôde WTO revízie prístupu ES tak, aby boli v súlade s pravidlami WTO. Preferenčný režim ES voči krajinám AKT v rámci konvencií z Lomé bol v rozpore s pravidlami WTO z viacerých dôvodov:

- preferencie (colné tarify) boli odlišné nielen od tých, ktoré sa uplatňujú v rámci DNV, ale aj od GSP (všeobecný systém preferencií), ktorý sa uplatňuje voči ostatným rozvojovým krajinám,
- sporné boli aj komoditné protokoly (hovädzie a teľacie mäso, cukor, banány a rum), ktoré sa riešili aj na pôde WTO (najmä protokol o banánoch a cukre).

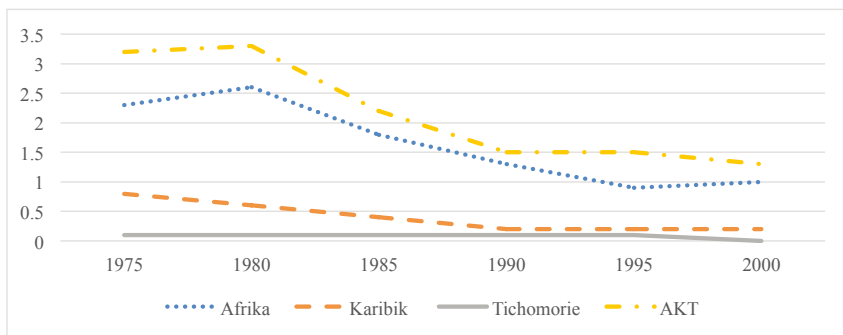
Svetový obchod rástol v období rokov 1975 – 2000 priemerne o 8 % ročne (objemovo o 5 %), zahraničný obchod krajín AKT však podobné tempo nedosahoval. Naopak, podiel krajín AKT na svetovom exporte poklesol z 3,2 % v roku 1975 na 1,3 % v roku 2000, a to aj napriek tomu, že v roku 2000 spadalo pod bezcolný dovoz do EÚ 97 % exportov krajín AKT. Konvencie z Lomé nepriniesli žiadaný nárast podielu krajín AKT na svetovom obchode, preferenčné zaobchádzanie nedokázalo kompenzovať nedosta-

tok konkurencieschopnosti producentov z AKT. Navyše, podľa prieskumov UNDP v 23 krajinách AKT nerástol ani HDP na obyvateľa. Rast zaznamenávali krajiny Karibiku (okrem Haiti), rast krajín Tichomoria bol veľmi slabý, v desiatich krajinách subsaharskej Afriky bol zaznamenaný dokonca negatívny trend a životná úroveň klesala (Laaksonen, Mäki-Fränti, Virolainen, 2020). Podľa Morrissey (2011) obchodné ustanovenia konvencií nikdy plne nezohľadňovali potreby AKT:

- nie vždy umožňovali plné využitie preferencií,
- bol problém v dokazovaní RoO (najmä v odevnom a textilnom priemysle),
- preferencie boli sústredené na zopár príjemcov (najmä protokoly na komodity),
- nástroje ES na podporu diverzifikácie exportu boli nedostatočné.

Graf 5 zobrazuje vývoj podielov regiónov AKT na svetovom exporte. Počas konvencie Lomé I narástol podiel exportu subsaharskej Afriky na svetovom exporte z 2,3 % na 2,6 %, v nasledujúcom období konvencie z Lomé II však klesol na 1,8 %, počas konvencie z Lomé III na 1,3 %, počas konvencie z Lomé IV až na 1 %. Krajiny Karibiku zaznamenali pokles počas celého obdobia z 0,8 % v roku 1975 na 0,2 % počas konvencie z Lomé IV (rok 2000). Krajiny Tichomoria mali minimálny podiel 0,1 % počas celého obdobia. Celkovo graf ukazuje, že skupina štátov AKT stratila svoju východiskovú pozíciu a jej podiel spadol z 3,2 % v roku 1975 na 1,3 % v roku 2000.

V absolútnych hodnotách však export AKT vzrástol z 30 mld. USD (1975) na 80 mld. USD (2000), 50 % tvoril export palív, export primárnych komodít poklesol zo 46 % (1975) na 25 % (2000).

Graf 5 Vývoj podielu regiónov AKT na svetovom vývoze tovarov počas konvencií z Lomé (v %, v rokoch 1975 – 2000)

Zdroj: spracované podľa Laaksonen, Mäki-Fränti, Virolainen, 2020.

V roku 1989 došlo k rozpadu komunistického bloku a bolo zjavné, že EÚ začala preferovať východnú Európu. Krajiny AKT požadovali navýšenie fondov, čo EÚ odmietla, avšak na druhej strane v rámci Východoeurópskej banky pre rekonštrukciu a rozvoj poskytla postsovietskym krajinám východnej Európy výhodné úvery. V roku 1991 odmietla odpustiť krajinám AKT dlh vo výške 3 mld. eur, krajinám východnej Európy však poskytla pomoc vo výške 2 mld. eur (Agbo-Ejeh, 2022).

Keďže nerecipročný prístup neprinášal výsledky v podobe nárastu podielu krajín AKT na obchode s EÚ a na medzinárodnom obchode a rástol počet sťažností na režim EÚ aj na pôde WTO, pristúpila EÚ v roku 2000 k podpísaniu dohody z Cotonou.

2.2 Dohody z Cotonou a dohody o ekonomickom partnerstve (EPA)

V roku 2000 boli konvencie z Lomé nahradené Dohodou z Cotonou s platnosťou na dvadsať rokov (a s predĺžením do roku 2021). Predchádzajúce konvencie z Lomé nepriniesli žiadaný efekt v oblasti zapojenia krajín AKT do medzinárodného obchodu, podiel afrických krajín na medzinárodnom obchode klesol zo 6 % v roku 1980 na 2 % v roku 2002, čo sa týka rozvoja, HDP krajín subsaharskej Afriky (s výnimkou Juhoafrickej republiky) bol nižší ako HDP Taiwanu.

Dohoda z Cotonou pokrývala rozvojovú, politickú a obchodnú spoluprácu. K tradičným hodnotám demokratického riadenia štátu pribudli oblasti, ako trhovú ekonomiku, migrácia, bezpečnosť a boj proti terorizmu, environmentálne výzvy a pod. Hlavným cieľom dohody bola podľa článku 19 spolupráca na znižovaní, prípadne odstránení chudoby, udržateľný rozvoj a integrácia krajín AKT do svetového hospodárstva, § 2 čl. 34 hovorí o umožnení plnej účasti krajín AKT v medzinárodnom obchode (Agbo-Ejeh, 2022). Nová dohoda znamenala koniec recipročných vzťahov a zaviedla prvok kondicionality. Čl. 96 a 97 dohody z Cotonou umožňoval ukončenie spolupráce v prípade závažného porušovania ľudských práv alebo korupcie (Merrien, 2009).

Obchodný rámec poskytoval naďalej nerekipročné preferencie identické s tými, ktoré boli využívané v rámci konvencií z Lomé, a to až do roku 2007. Protokoly na komodity platné v konvenciách z Lomé boli postupne zrušené. Na priemyselné tovary boli nulové clá, v prípade potravín mali bezcolný prístup umožnené produkty, ktoré nekonkurovali európskym producentom, napr. tropické ovocie. Produkty mierneho pásma mali buď výnimku, alebo redukované clo, v prípade ovocia a zeleniny sa colné sadzby uvalovali podľa sezóny. Naďalej platili aj špeciálne protokoly na banány, hovädzie a teľacie mäso a cukor (De Benedictis, Salvatici. 2011).

Vzhľadom na nekompatibilitu obchodného režimu EÚ voči krajinám AKT s pravidlami WTO nové obchodné pravidlá mali byť obsiahnuté v **dohodách o ekonomickom partnerstve (EPA)**. EPA rokovania začali v roku 2002 a nové obchodné vzťahy mali aj naďalej zachovať preferenčné schémy, ktoré boli využívané v rámci dohôd z Cotonou (GSP, GSP+ a „Everything but Arms“ – EBA), avšak plný bezcolný a bezkvótvý systém mohli využívať len najmenej rozvinuté krajiny (LDC). EPA umožňujú liberalizovaný prístup na trhy EÚ, zjednodušené pravidlá pôvodu pre vybrané segmenty, zahŕňajú aj obchod so službami, určujú pravidlá pre oblasť investícií, verejného obsta-

rávania. EPA mali byť podpísané do roku 2007, avšak nie všetky krajiny ich podpísali a mnohé pristúpili len k dočasným dohodám pokrývajúcim len tovary, a to z dôvodu, že:

- LDC mali bezcolný prístup na trh EÚ v rámci EBA, a to bez záväzku reciprocity. Z LDC podpísali EPA dohody len Komory, Lesotho, Madagaskar, Mozambik a Šalamúnove ostrovy.
- Ostatné krajiny, ak by nepodpísali konvencie z Lomé, stratili by preferencie a spadali by pod GSP (Všeobecný systém preferencií), nestrali by však príjmy z cla a ani preferenčný prístup na trh EÚ (aj keď preferencie v rámci GSP nepokrývajú všetky tovary). V rámci GSP sú však striktnejšie pravidlá určovania pôvodu tovaru. Celkovo by sa prístup krajín na trh EÚ zhoršil len o trochu. V tabuľke 3 sú uvedené tovary, ktoré by mali horší prístup na trh EÚ, ak by dotknuté krajiny nezačali do roku 2007 rokovania o EPA.
- Krajiny, ktoré vypadli zo systému GSP by museli obchodovať podľa DNV.
- Dohody nechceli podpísať ani vývozcovia ropy a surovín, ktoré dovážajú do EÚ bezcolne na základe DNV a ktorým by EPA neprinesla dodatočné výhody (Nigéria).
- Cheong a Kim (2021) vo svojej práci potvrdili, že korupcia v krajine zohráva významnú úlohu aj pri ratifikácii EPA dohôd, pri výraznej korupcii profitujú vládne elity z vysokých colných sadzieb, ktorých odstránenie je súčasťou dohody, a podpis EPA nie je prioritou predstaviteľov takýchto krajín.

Tabuľka 3 Tvary a krajiny, ktoré by boli najviac ovplyvnené neprístupím k EPA do roku 2007

Tovar	EÚ nepreferenčná tarifa	Ovplyvnené krajiny
Cukor	339 – 419 eur/t	Svazijsko, Fidži, Keňa
Čerstvé a chladené hovädzie	12,8 % + 3 040 eur/t	Namíbia, Botswana
Banány	176 eur/t	Pobrežie Slonoviny, Kamerun, Ghana
Tuniak	20,4 %	Pobrežie Slonoviny, Ghana
Ostatné ryby	11,5 % – 15 %	Namíbia
Fazuľa	15,7 %	Keňa
Ananásy	14,9 % – 15,7 %	Keňa, Svazijsko
Citrusy a hrozno	viac ako 10 %	Keňa, Svazijsko, Namíbia

Zdroj: spracované podľa Czerminska (2021).

Podľa tabuľky 3 by nepodpísanie dohody ovplyvnilo 96 % exportu Svazijska do EÚ (najmä cukrovej trstiny, na ktoré sa preferencie GSP nevzťahujú), 71 % exportu Zimbabwe do EÚ (napr. kvety), 69 % exportu Kene do EÚ (kvety), 51 % exportu Namíbie do EÚ (ryby a hovädzie mäso). Ďalšími negatívne ovplyvnenými krajinami by boli Ghana a Pobrežie Slonoviny, najmä s exportom rýb a banánov (Czerminska, 2021).

Pri určovaní pravidiel pôvodu tovarov sa vychádza z rovnakých pravidiel ako v dohodách z Cotonou, zmeny sú len v textile a odevoch, kde je umožnená jednoduchá transformácia. Pri rybolove sa zjednodušili podmienky na vlastníctvo lodí a posádku, v prípade Tichomoria umožňuje EPA výlov rýb mimo regiónu, pokiaľ sú vyložené a spracované v Tichomorí.

2.2.1 Priority dohôd o ekonomickom partnerstve

Základnými prioritami EPA sú:

- ekonomický rozvoj,
- reciprocita,
- regionalizácia,
- diferenciacia.

Ekonomický rozvoj

Cieľom dohôd je zvýšiť zapojenie rozvojových krajín do medzinárodnej delby práce, ich udržateľný rozvoj, rast ich ekonomickej úrovne a boj proti hladu. Rozvojová pomoc bola ovplyvnená Rozvojovými cieľmi tisícročia (2000), ktoré stanovili celosvetové priority rozvojovej pomoci. V rámci dohôd z Cotonou je pomoc poskytovaná z rozvojového nástroja ED, neskôr od roku 2021 z nástroja susedstva, rozvoja a medzinárodnej spolupráce (NDICI). EÚ môže prerušiť poskytovanie rozvojovej pomoci, ak krajina neplní záväzky z rešpektovania ľudských práv, je narušené dodržiavanie práva a poriadku alebo z dôvodov závažnej korupcie.

Zatiaľ však len 2 EPA obsahujú podrobnejšie ustanovenia o pracovných podmienkach a ochrane životného prostredia. Dohoda so združením CARIFORUM bola prvou, ktorá obsahuje ustanovenia o obchode a udržateľnom rozvoji v súlade s Parížskym dohovorom. Druhou je SADC EPA. Ostatné dohody len uvádzajú udržateľný rozvoj ako cieľ, neodvolávajú sa však na medzinárodné ustanovenia a normy. Niektoré obsahujú záväzok pokračovať v rokovaníach o týchto otázkach (Zamfir, 2022).

Tabuľka 4 zobrazuje vývoj ročných príspevkov v rámci EDF pre krajiny AKT. Od roku 2021 je rozvojová pomoc poskytovaná z NDICI a rozpočet na roky 2021 – 2027 je celkovo 79,5 mld. eur a je určený na podporu spolupráce so všetkými rozvojovými krajinami. Regionálny rozpočet geografický pre subsaharskú Afriku je 29,18 mil. eur. Krajiny však môžu čerpať aj z rozpočtu na tematické projekty (European Commission, 2024b).

Tabuľka 4 Príspevky z EDF pre krajiny AKT (v mil. eur, v rokoch 2000 – 2020)

Nástroj	Roky	Ročne mil. eur
EDF 9.	2000 – 2007	13 500
EDF 10.	2008 – 2013	22 682
EDF 11.	2014 – 2020	30 500

Zdroj: spracované podľa Ayady, Ronco (2023).

Reciprocita

EPA dohody sú recipročné, plne v súlade s pravidlami WTO (článkom XXIV). Idea GATT/WTO o špeciálnom prístupe k rozvojovým krajinám bola v dohodách implementovaná:

- redukovanou liberalizáciou obchodu na strane rozvojových krajín – krajiny mohli vyňať z liberalizácie citlivé produkty (cca 20 % importov z EÚ),
- postupným zavádzaním liberalizácie – po podpise dohody otvára EÚ svoje trhy hneď, krajiny AKT majú 15 rokov (vo výnimočných prípadoch 20 – 25 rokov) na zníženie a odstránenie taríf na dovozy z EÚ,
- poskytnutím rozvojovej pomoci.

Zjednodušené boli aj pravidlá pôvodu, napr. pri textilnom priemysle sa uplatňuje jednoduchá transformácia. Ustanovenia sú teda asymetrické v prospech krajín AKT a okrem už uvedeného umožňujú vylúčenie citlivých produktov, obsahujú záruky a opatrenia pre poľnohospodárstvo, potravinovú bezpečnosť a ochranu novovznikajúcich odvetví. Čo sa týka kumulácie, dohody umožňujú (European Commission, 2024a):

- bilaterálnu kumuláciu medzi AKT a EÚ,
- diagonálnu a plnú kumuláciu: zámorské územia a AKT,
- kumuláciu so susediacimi rozvojovými krajinami, aj keď nespádajú pod AKT (ale sú súčasťou rovnakej geografickej entity), ak je to takto určené v protokole. Uplatňuje sa kumulácia s ohľadom na materiály, na ktoré

sa v rámci doložky najvyšších výhod aplikuje bezcolné zaobchádzanie, alebo ak majú materiály pôvod v iných krajinách, na ktoré sa vzťahuje preferenčné zaobchádzanie EÚ.

Regionalizácia

EPA sú negociované s regionálnymi zoskupeniami a vyžadujú ratifikáciu všetkými členmi (napr. problém Nigérie, ktorá nepodpísala dohodu a odďaľuje proces ratifikácie v zoskupení ECOWAS). Krajiny boli zoskupené do 7 regiónov, 9 EPA bolo podpísaných a do februára 2024 aplikovalo dohodu 32 krajín AKT (t. j. 7 EPA dohôd), mnohé len vo forme dočasnej dohody, ktorá pokrýva len tovary (European Commission, 2024a):

- *Stredná Afrika*. EPA podpísal iba Kamerun, zatiaľ nepodpísali Gabon (nespadá pod GSP) a Kongo (spadá pod GSP), ostatné krajiny sú v skupine LDC a čerpajú preferencie v rámci tohto režimu.
- *ESA – Východná a Južná Afrika*. EPA podpísali: Komory, Madagaskar, Maurícius, Sejšely a Zimbabwe a dohoda sa aplikuje.
- *EAS*. EPA s Východoafrickým spoločenstvom je zatiaľ (v čase uzávierky monografie) v procese finalizácie dohody. Od júla 2024 sa aplikuje EPA s Keňou.
- *SADC – Juhoafrické rozvojové spoločenstvo*. EPA podpísali Botswana, Eswatini, Lesotho, Mozambik, Namíbia, Juhoafrická republika, ostatné krajiny sú aj v iných regionálnych zoskupeniach a rokujú v rámci nich. Problematické boli najmä rokovania s Angolou, ktorá odhaduje straty z príjmov z cla na 1,8 % vládnych príjmov. V roku 2021 začali rokovania medzi Angolou a EÚ o dohode o uľahčení udržateľných investícií, ktorá by mohla byť prvou dohodou svojho druhu medzi EÚ a krajinou AKT (Zamfir, 2022).
- *Západná Afrika* – EPA s Pobrežím Slonoviny a Ghanou je zatiaľ v procese finalizácie a od roku 2016 sa uplatňuje predbežná dohoda. V regióne odmieta dohodu najmä Nigéria, ktorá sa obáva straty konkurencieschopnosti.
- *Karibik (CARIFORUM)*. EPA sa aplikuje v týchto krajinách: Antigua a Barbuda, Bahamy, Barbados, Belize, Dominika, Dominikánska republika, Grenada, Guyana, Jamajka, Svätá Lucia, Svätý Vincent, Svätý Kitts a Nevis, Surinam, Trinidad a Tobago dohodu zatiaľ podpísali, ale neratifikovali na Haiti.
- *Tichómorie*. Fidži, Papua-Nová Guinea, Samoa a Šalamúnove ostrovy dohody ratifikovali a aplikuje sa.

Zo siedmich regionálnych EPA sa aplikuje päť dohôd, dve sú s individuálnymi krajinami (Pobrežie Slonoviny a Kamerun). EPA so Západnou Afrikou a združením EAC sú v procese ratifikácie (Zamfir, 2022).

Diferenciácia

EPA dohody sa pre jednotlivé regióny líšia podľa úrovne členských krajín a ich potrieb. Problémom spolupráce s integračnými celkom však spočíva v tom, že podľa doterajších pozorovaní, v integračných zoskupeniach rozvojových krajín smeruje väčšina benefitov do tých najrozvinutejších a najväčších. V regióne sa navyše nachádzajú krajiny so strednými príjmami, ako aj LDC (bez motivácie dohody podpísať), čo rozbíja jednotnosť prístupu ku krajinám AKT. EÚ tak v rámci regiónu môže obchodovať vo viacerých režimoch: GSP, GSP+, EBA, EPA alebo DNV. Obchodné vzťahy so severoafrikkými krajinami, ktoré nepatria pod AKT, upravujú dohody EUROMED (Cotula, 2023).

Diferenciácia sa uplatňuje napr. aj pri ochrane dovozu z EÚ, v rôznych regiónoch je umožnená rôzna výška cla na dovozy z EÚ: najvyššie colné sadzby povoľuje EPA v krajinách CEMAC (Economic and Monetary Community in Central Africa), t. j. v krajinách EPA regiónu Stredná Afrika, a to vo výške 13,5 %, v krajinách združenia COMESA 12%. Naopak, najnižšie sú v SADC 7,1 % a ECOWAS 8,1 % (Czerminska, 2021). Podrobnejšie informácie o sadzbách sú v podkapitole 1.3.

Iné priority v rámci EPA

EPA v článku 13 riešia aj otázky *migrácie* a pri ilegálnej migrácii zaväzuje štáty AKT aj EÚ k tomu, aby prijali všetkých nelegálnych migrantov, ktorí boli navrátení do krajín pôvodu. Zároveň však umožňuje prístup študentov z AKT k vzdelaniu (Ayadi, Ronco, 2023).

2.2.2 Problematické vplyvy zahraničnoobchodnej politiky EÚ a EPA na AKT

Vplyv EPA na rozvoj krajín AKT

Hodnotenie vplyvov dohôd EPA na rozvoj krajín AKT je rôzne, najmä občianska spoločnosť je voči dohodám zdržanlivá až odmietavá.

V rámci AKT vykazuje dlhodobu najnižšiu HDI (index ľudského rozvoja) subsaharská Afrika. HDI v regióne subsaharskej Afriky vykazuje spomalenie

rastu, v rokoch 2020 – 2022 rástol tempom 0,96 % ročne, v roku 2022 bol na úrovni 0,5, čo je nízky HDI (UNDP, 2024).

V Tichomorí HDI rástol max. o 0,7 % ročne, v rokoch 2000 – 2021 dokonca klesal o 0,2 %. HDI sa v rokoch 2022 pohyboval v závislosti od jednotlivých krajín od 0,56 do 0,79, najvyššie hodnoty dosahovali Palau a Tonga, najhoršie Papua Nová Guinea (56,6 % obyvateľov žije pod hranicou chudoby) (Dahal, Gaspar, Schellekens, 2024). Karibské krajiny dosahujú vysoký a veľmi vysoký index ľudského rozvoja (Robinson, 2024).

Pri skúmaní vplyvu exportu krajín AKT do EÚ na rozvoj krajín AKT sme aplikovali model, panelové dáta so závislou premennou HDP na obyvateľa a nezávislými premennými, ktoré sme uviedli v metodológii. Ako závislú premennú sme zvolili HDP na obyvateľa meraných v bežných USD, ktorá indikuje rozvoj daných krajín (Svetová banka, 2024a). Za hlavnú nezávislú premennú sme vybrali export z krajín AKT do EÚ v eurách (Eurostat, 2024). Ako ďalšie kontrolné nezávislé premenné sme použili:

- mieru úmrtnosti detí do piatich rokov vyjadrenú ako počet úmrtí na 1 000 narodených detí,
- hrubú mieru zápisu do základných škôl vyjadrenú ako percento z celkového počtu detí v príslušnej vekovej skupine,
- prílev priamych zahraničných investícií vyjadrených v bežných USD,
- odhad úrovne právneho štátu v krajine, ktorý môže zahŕňať faktory, ako kvalita vynucovania práva, dôveryhodnosť právneho systému a ďalšie, ktorý je vyjadrený ako skóre od -2,5 do 2,5,
- celkovú mieru nezamestnanosti v krajine vyjadrenú ako percento z celkovej pracovnej sily. Tieto údaje sú modelované Medzinárodnou organizáciou práce (ILO),
- členstvo krajiny v LDC ako binárnu premennú (1, ak je krajina členom LDC, 0, ak nie).

Model 1: Fixed-effects, using 105 observations
 Included 15 cross-sectional units
 Time-series length: minimum 3, maximum 10
 Dependent variable: \ln GDPpercapitacurrentUS
 Robust (HAC) standard errors
 Omitted due to exact collinearity: LDCmember

	coefficient	std. error	t-ratio	p-value	
const	8.97232	1.90684	4.705	0.0003	***
\ln ExportdoEU	0.00105280	0.00924010	0.1139	0.9109	
\ln Mortalityrate~	-0.279729	0.160265	-1.745	0.1028	
\ln Schoolrollme~	0.186683	0.394074	0.4737	0.6430	
\ln Foreigndirecti~	0.00569638	0.0179016	0.3182	0.7550	
\ln RuleofLawEstim~	0.0276230	0.00820213	3.368	0.0046	***
\ln Unemploymentto~	-0.204993	0.0702224	-2.919	0.0112	**
dt_2	0.00190982	0.0214132	0.08919	0.9302	
dt_3	-0.0535739	0.0290640	-1.843	0.0866	*
dt_4	-0.0467039	0.0356610	-1.310	0.2114	
dt_5	0.00975841	0.0344173	0.2835	0.7809	
dt_6	0.0468398	0.0344214	1.361	0.1951	
dt_7	0.0541991	0.0293308	1.848	0.0859	*
dt_8	-0.0642425	0.0297135	-2.162	0.0484	**
dt_9	-0.0421996	0.0326901	-1.291	0.2176	
dt_10	0.0428361	0.0548235	0.7813	0.4476	
Mean dependent var	8.595783	S.D. dependent var	0.837444		
Sum squared resid	0.298619	S.E. of regression	0.063100		
LSDV R-squared	0.995906	Within R-squared	0.562932		
Log-likelihood	158.7952	Akaike criterion	-257.5903		
Schwarz criterion	-177.9715	Hannan-Quinn	-225.3272		
rho	0.357017	Durbin-Watson	1.029350		

Obrázok 1 Model – vplyv exportu krajín AKT do EÚ na ekonomický rozvoj krajín AKT v rokoch 2013 – 2023

Zdroj: vlastné spracovanie.

Našou snahou bolo zistiť, aký vplyv má export krajín AKT do Európskej únie na ekonomický rozvoj AKT krajín meraný v HDP na obyvateľa. Zistili sme, že export do EÚ nemá štatisticky významný vplyv na HDP na obyvateľa. Koeficient pre túto premennú bol veľmi nízky (0,00105280) a jeho p-hodnota (0,9109) naznačuje, že tento vplyv nie je štatisticky významný. To znamená, že na základe našich dát a modelu nemôžeme potvrdiť, že by export do EÚ priamo prispieval k zvyšovaniu HDP na obyvateľa v analyzovaných krajinách.

Zistili sme však, že lepší právny štát má pozitívny a štatisticky významný vplyv na HDP na obyvateľa. Krajiny s lepšou právnou ochranou a vynucovaním práva majú tendenciu dosahovať vyššie HDP na obyvateľa. Konkrétne, ak sa odhad právneho štátu zvýši o 1 %, HDP na obyvateľa sa zvýši približne o 2,76 %. Vyššia miera nezamestnanosti má negatívny a štatisticky významný vplyv na HDP na obyvateľa. Ak sa miera nezamestnanosti zvýši o 1 %, HDP

na obyvateľa sa zníži približne o 20,5 %. Premenné, ako úmrtnosť detí do päť rokov, školská dochádzka a priame zahraničné investície nemali štatisticky významný vplyv na HDP na obyvateľa v našom modeli.

Model vysvetľuje približne 56,3 % variability závislej premennej pomocou nezávislých premenných, ktoré boli zahrnuté do modelu. Na základe nášho modelu sme zistili, že export do EÚ nie je rozhodujúcim faktorom pre ekonomický rozvoj meraný HDP na obyvateľa v analyzovaných krajinách. Dôvodom môže byť nízka pridaná hodnota exportu krajín do EÚ. Avšak faktory ako kvalita právneho štátu a miera nezamestnanosti zohrávajú významnú úlohu. To naznačuje, že pre zlepšenie ekonomického rozvoja by sa krajiny mali zamerať na posilňovanie právneho rámca a znižovanie nezamestnanosti.

Vplyv na regionálny obchod krajín AKT

EPA je často kritizovaná, že prispieva k fragmentácii regionálneho obchodu krajín AKT. Podpisovaním bilaterálnych EPA dohôd (Pobrežie Slonoviny, Ghana, Keňa a Kamerun) prispieva k efektu misky špagiet, ktorá vzniká vstupom krajín do viacerých integračných zoskupení a podpisovaním množstva bilaterálnych dohôd (Zamfir, 2022). Súčasťou EPA dohôd je **doložka o regionálnej preferencii**. Krajiny v rovnakom regióne si musia poskytovať minimálne také výhody jeden druhému, aké poskytujú EÚ, to teda platí aj pre krajiny, ktoré podpíšu bilaterálne dohody. Rovnaké výhody, aké poskytnú EÚ, musia poskytnúť aj ostatným regionálnym partnerom. Zároveň by všetky krajiny, ktoré podpísali bilaterálne dohody a sú členmi colných únií, mali dodržiavať spoločnú vonkajšiu colnú tarifu danej colnej únie voči tretím krajinám a mali by teda aj s EÚ obchodovať v rámci jednotnej obchodnej politiky. Zatiaľ sú krajiny, ktoré podpísali bilaterálne EPA, členmi integračných zoskupení, v ktorých neboli princípy colnej únie plne zavedené okrem Kene, ktorá je členom spoločného trhu EAC, a dohoda s EÚ môže prehĺbiť rozdiely v tarifách a uplatňovaní pravidiel pôvodu a finálne aj v ekonomickom rozvoji.

Celkovo vzťahy s EÚ nevedli k výraznému nárastu intraregionálneho obchodu medzi skupinou krajín AKT. Určité zlepšenie vidno na úrovni regionálnych zoskupení, tak ako je uvedené v tabuľke 5.

Tabuľka 5 Vývoj intraregionálneho obchodu regiónov AKT
(v %, v rokoch 1995 – 2019)

	1995 –1999	2000 – 2004	2005 – 2009	2010 – 2014	2015 – 2019
Afrika	13,96	13,37	13,34	16,87	18,91
<i>Stredná Afrika</i>	1,39	1,06	1,37	1,69	2,22
<i>Východná Afrika</i>	12,22	13,37	14,22	13,12	13,67
<i>Juhovýchodná Afrika</i>	7,49	2,84	2,91	14,30	14,31
<i>Západná Afrika</i>	9,61	9,38	8,62	7,67	8,81
Karibik	9,18	9,54	11,47	12,24	10,63
Tichomorje	0,82	1,84	2,10	2,60	1,89
AKT spolu	13,08	12,94	13,43	16,87	17,87

Zdroj: Carbone (2021).

Tabuľka 5 poukazuje na vývoj intraregionálneho obchodu regiónov AKT, ako aj AKT ako celku. V rámci krajín ako celku vidíme mierny nárast intraregionálneho obchodu v posledných dvoch sledovaných obdobiach od roku 2010 a dosahuje takmer 18 %, čo je málo v porovnaní s potenciálom (a v porovnaní s intraregionálnym obchodom EÚ). Výraznejší posun vidieť v regióne Juhovýchodnej Afriky (14,31 %), v Západnej Afrike došlo dokonca k poklesu z 9,61 % na 8,81 %. V Strednej Afrike je vnútroregionálny rozvoj veľmi nízky (2,22 %). Z tabuľky je evidentný minimálny rozvoj vzájomného obchodu v rámci Tichomorja, ktorý sa pohyboval medzi 0,82 % – 2,6 %, v rokoch 2015 – 2019 dokonca klesol na 1,89 %. Progres nenastal ani v rámci krajín Karibiku. Môžeme teda konštatovať, že EPA nevedla k výraznému nárastu intraregionálneho obchodu.

Od roku 2021 vstúpila do platnosti celoafriická AfCFTA (African Continental Free Trade Area – Africká kontinentálna zóna voľného obchodu³), ktorej článok 16 uprednostňuje provízie AcFTA, ak dôjde k nesúladiu s regionálnymi dohodami. Vplyv AfCFTA na EPA bude možné vyhodnotiť až po jej plnom uplatnení (Zamfir, 2022). EÚ sa však snaží o harmonizáciu určovania pravidiel pôvodu pre AKT a krajiny južnej vetvy susedskej politiky EÚ. Dohoda FTA medzi EÚ a AfCFTA je zatiaľ hudbou budúcnosti najmä kvôli odlišným režimom medzi severnou Afrikou a subsaharskou Afrikou.

³ AfCFTA (2019) – by mala integrovať 55 krajín a vytvoriť zónu voľného obchodu na území Afriky.

Klauzula doložky najvyšších výhod

Doložka najvyšších výhod⁴ je základom liberalizácie a nediskriminácie v rámci WTO, je aj súčasťou EPA dohôd a podmieňuje, že:

- ak krajina AKT podpíše dohodu o voľnom obchode s rozvinutou krajinou (t. j. s krajinou s podielom na svetovom exporte tovarov viac ako 1 %) alebo zoskupením (s podielom na svetovom exporte tovarov viac ako 1,5 %) mimo EÚ, mala by toto zaobchádzanie uplatniť aj voči EÚ a naopak (Chimanikire, 2019).
- v EPA dohodách sa DNV týka obchodu s tovarmi, v prípade združenia CARIFORUM sa týka aj služieb a investícií (Agbo-Ejeh, 2022).

Ak krajina AKT liberalizuje svoj obchod s inou krajinou, musí túto liberalizáciu premietnuť aj do obchodu s EÚ (netýka sa to len daní, ale aj určovania pravidiel pôvodu, ochranných opatrení a pod.), čo by mohlo mať pre AKT negatívny vplyv a prakticky im znemožňuje uzatvárať dohody medzi sebou alebo s inými významnými partnermi vrátane rozvoja vzťahov juh – juh (Chimanikire, 2019) a najmä vzťahov s partnermi ako Čína, Rusko, Brazília, India a Južná Afrika. Podľa EÚ má táto klauzula chrániť krajiny AKT voči silným tretím krajinám, EÚ však nedokazuje, že klauzula chráni krajiny AKT pred hospodárskou silou a záujmami EÚ (Agbo-Ejeh, 2022).

Doložka národného zaobchádzania

Doložka národného zaobchádzania⁵ spolu s doložkou najvyšších výhod patrí medzi základné princípy obchodovania v rámci WTO. Jej zámerom je, aj v rámci EPA dohôd, aby tovary, domáce aj dovezené, mali rovnaké konkurenčné podmienky na domácom trhu. Na domácom trhu krajín AKT však môže spôsobovať problémy, keďže lokálne produkty nedokážu konkurovať kvalitnejším európskym výrobcom a ohrozujú domácich výrobcov.

GATT (článok XVII: C) umožňuje výnimku z doložky národného zaobchádzania, ak ide o ochranu začínajúcich odvetví, neurčuje však mechanizmus riešenia sporov a krajiny AKT narážajú na nedostatok finančných zdrojov a legálnych nástrojov na riešenie uplatnenia nároku na výnimku (Chimanikire, 2019).

⁴ Doložka najvyšších výhod znamená, že ak krajina poskytne výhody jednej členskej krajine, musí takéto výhody poskytnúť aj ostatným členským krajinám (výnimkou sú pásmo voľného obchodu, colná únia, kabotáž, malý pohraničný styk a GSP).

⁵ Doložka národného zaobchádzania zaväzuje poskytnúť tovarom, službám a duševnému vlastníctvu dovezených zo zmluvných krajín rovnaké zaobchádzanie ako domácim.

Podľa GATT sa princíp národného zaobchádzania neaplikuje na verejné obstarávanie a miestna vláda môže prioritne uprednostniť domácich dodávateľov (Agbo-Ejeh, 2022).

Vývozné clá

EPA dohody sa snažia o elimináciu a nezavádzanie nových vývozných ciel, avšak WTO ich nezakazuje, keďže ich považuje za spôsob ochrany domácich trhov a začínajúcich odvetví pred dovozom dumpovaných produktov a sú zdrojom príjmov do štátneho rozpočtu. Snahy vyspelých krajín o liberalizáciu exportných bariér, napr. na poľnohospodárske produkty počas Uruguajského kola GATT stroskotali, odmietli ich rozvojové krajiny. Podľa EÚ sú však vývozné clá narušením medzinárodného obchodu, vytvárajú výhody pre domácich producentov a exportérov a sú v rozpore s článkom XIV GATT. EÚ povoľuje v EPA úľavy (po odsúhlasení) v prípade, ak ide o ochranu životného prostredia, novovznikajúcich odvetví a stabilizáciu domácej meny (Chimanikire, 2019).

Najvyššie vývozné clá, podľa údajov Svetovej banky, vykazovali za rok 2021 ako percento celkových daňových príjmov Pobrežie Slonoviny 12 % a Kamerun 1,4 %. Pre väčšinu krajín však údaje za posledné obdobie nie sú dostupné (The World Bank, 2024a).

Schultz (2020) uvádza, že rozvojové krajiny, najmä v oblasti Afriky, sa vracajú k vývozným zákazom, clám a iným exportným reštrikciám, aby zabezpečili dostupnosť nerastných surovín, prípadne zabránili poklesu ich cien. Zväčša sa netýkajú nespracovaných plodín ako káva, kakao, sezam, bavlna a pod. Najčastejšie sa používajú na obmedzenie exportu drevených polien, surových koží, kovového odpadu, chromitu a drahých kameňov, nie však na suroviny a tovary, ktoré predstavujú vysokú zamestnanosť alebo príjem pre veľký podiel obyvateľov.

Fitawek a Kalaba (2019) poukazujú na skutočnosť, že zavedenie exportných ciel na surové kože a kožušiny v Etiópii viedli k poklesu exportu surových produktov z 82,84 % celkového exportu koží v roku 2007 na 0,22 % v roku 2013. Naopak, vzrástol podiel exportu s vyššou pridanou hodnotou zo 17,6 % v roku 2007 na 99,78 % v roku 2013. Exportné clá môžu byť účinným nástrojom na podporenie spracovateľského priemyslu a následne exportu s pridanou hodnotou. Kožiarske odvetvia ovplyvnili menej a najmä presmerovali export z EÚ do iných destinácií, najmä ázijských krajín (Čína, India a Hongkong).

Karbónové clá

Nové karbónové clá EÚ⁶ („Carbon Border Adjustment Mechanism“ – CBAM), môžu naštartovať zelenú tranzíciu v EÚ, avšak podľa Africkej rozvojovej banky (2023) by mohli spôsobiť africkým krajinám stratu 25 mld. USD ročne, a to spomalením priemyselného rozvoja a obmedzením exportu produktov s pridanou hodnotou (oceľ, cement, železo, hliník a hnojivá). Iba 2 % (60 mld. USD) z celkových globálnych investícií do obnoviteľných zdrojov smeruje do Afriky, tento trend negatívne vplyva na konkurencieschopnosť kontinentu (The African development bank group, 2023).

Dane sa oficiálne začali uplatňovať v októbri 2023 na oceľ, cement, železo, hliník, hnojivá, elektriku a hydrogén, môžu viesť k rastu nákladov na export do EÚ a môžu znížiť vývoz afrických krajín o 5,7 % a následne znížiť HDP Afriky o 0,91 % (16 mld. USD) (Rumber, Gilder, 2023). Analýza Európskej komisie odhaduje, že export afrických krajín do EÚ poklesne o 4,1 mld. eur.

Tabuľka 6 zobrazuje podiel jednotlivých citlivých produktov afrických krajín na ich exporte do EÚ, pričom najväčší podiel má vývoz hnojív, energie, železa a ocele. Najvyšší pokles exportu do EÚ sa očakáva vo vývoze hliníka a elektrickej energie. Najvyššie CBAM tarify sa budú vzťahovať na cement a železo a oceľ.

Tabuľka 6 Vplyv CBAM na export afrických krajín (v závislosti od cien emisií 40/80 eur)

	Podiel na exporte do EÚ v %	Pokles exportu do EÚ po aplikácii CBAM v %	CBAM tarify v %
Hnojivá	26	2,31 – 3,91	2,9 – 6,3
Elektrická energia	7	6,49 – 9,21	
Železo a oceľ	16	5,71 – 8,12	5,2 – 11,3
Hliník	12	9,6 – 11,57	3,9 – 8,5
Cement	12	2,01 – 3,14	6,2 – 13,5
Energia	26	nárast o 1,45 – 0,06	2,2 – 4,8
Celkovo	-	3,99 – 5,74	-

Zdroj: AFC and LCE report (2023).

⁶ Ich cieľom je dosiahnuť záväzky vyplývajúce z Parížskej klimatickej dohody, znížiť emisie skleníkových plynov a podporiť čistejšiu výrobu mimo územia EÚ. Majú zabrániť presunu „špinavej produkcie“ za hranice vyspelých štátov.

Najviac postihnuté krajiny z AKT by boli Mozambik (exportuje do EÚ polovicu produkcie hliníka, odhaduje sa pokles HDP o 1,6 %), Zimbabwe, Kamerun a Juhoafrická republika. Otázne ostáva, čo sa bude diať, ak krajiny AKT nebudú schopné plniť nové pravidlá. Problémom môžu byť aj technické zručnosti pri výpočte emisií a administratívne kapacity rozvojových krajín. Na druhej strane môžu napomôcť k prechodu na zelené technológie, elektrifikácii kontinentu, tvorbe nových pracovných miest. V súčasnosti produkuje Afrika 4 % skleníkových emisií, EÚ 8 % (Lopes, 2023).

Rozvojové krajiny sa môžu podľa správy ACF a LSE (2023) odvolať na nesúlad CBAM s doložkou najvyšších výhod a doložkou národného zaobchádzania, lebo diskriminuje na základe pôvodu tovaru.

Riešenie sporov

Na pôde WTO môžu rozvojové krajiny v rámci DSU (Dispute Settlement Undertaking – záväzok na urovanie sporov) požiadať o zrýchlený proces alebo právnu asistenciu od sekretariátu WTO. EPA v podstate kopíruje ustanovenia, avšak je reštriktívnejšia, bez špeciálneho zaobchádzania s rozvojovými krajinami, pričom však rozvojové krajiny majú nedostatok finančných aj právnych zdrojov na efektívne riešenie sporov (Agbo-Ejeh, 2022).

EPA uprednostňuje vyrovnávanie sporov súdnou cestou pred diplomaciou.

Nariadenie EÚ o deforestácii („EU Deforestation Regulation“ – EUDR)

EÚ je podľa Nerninga a Sotirova (2024) druhým najväčším dovozcom komodít súvisiacich s odlesňovaním tropických oblastí (po Číne). Je zodpovedná za 10 % celosvetovej straty lesov a nové nariadenie je krokom k eliminácii deforestácie spôsobenej pestovaním poľnohospodárskych plodín a chovom dobytka. EUDR je nariadenie, ktoré zakazuje nakupovať produkty, ak boli pestované na deforestovanej pôde. Vztahuje sa na sedem produktov: káva, kakao, palmový olej, sója, drevo, guma a dobytok a produkty z nich vyrobené (napr. čokoláda, kožené produkty, nábytok a iné). Nariadenie vstúpilo do platnosti 29. júna 2023 s prechodným obdobím do konca roka 2024 pre veľké podniky a jún 2025 pre malé podniky. Každý dodávateľ alebo dovozca musí dokladovať, že produkt nebol vypestovaný na odlesnenej pôde, v opačnom prípade môže byť uložená pokuta do výšky 4 % z obratu (European Commission, 2024d).

Nariadenie vyžaduje splnenie troch podmienok:

1. plodiny nesmú pochádzať z deforestovanej pôdy,
2. plodiny musia byť vypestované v súlade s národnou legislatívou, ktorá musí implementovať predpisy o ochrane životného prostredia, pracovné a ľudské práva, daňové, obchodné, colné, protikorupčné a iné predpisy. Plodiny musia byť dohľadateľné od pôvodného pestovateľa (pozemku) až po spracovanie a distribúciu.
3. predajca, distribútor a pod., ktorý dováža tovar do EÚ, musí mať *due diligence* vyhlásenie, že uvedené podmienky 1 a 2 boli splnené.

V praxi to bude znamenať (FEFAC, 2023):

- nutnosť získať geologické podklady v relatívne krátkom čase od všetkých malých dodávateľov, čo je v prípade krajín AKT ťažko dostupné a prakticky ich vylúči z dodávateľských sietí EÚ;
- problém so získaním údajov o vlastníkoch pôdy. Vlastnícke práva na pôdu sú v najmä v Afrike veľmi komplikované a neexistuje ani register farmárov, údaje o prenájme pôdy a pod. V niektorých krajinách sa vlastnícke práva považujú za citlivé a zodpovedné úrady údaje nechcú zdieľať.

Nariadenie môže ohroziť malých farmárov, ktorí môžu čeliť problémom so získaním dôveryhodných potvrdení o pôvode produkcie a nedostatku investícií na zabezpečenie sledovateľnosti pôvodu produktu, najmä v regiónoch s nízkymi príjmami a slabou vládou. Farmári, ktorí podmienky nespĺnia, čelia riziku straty prístupu na trh EÚ.

EUDR je problematické pre kakao napr. na Pobreží Slonoviny, malí farmári ho predávajú sprostredkovateľom a tí majú problém určiť pôvod. Väčšina produkcie kakaa je určená na export do EÚ a je ťažké nájsť nových odberateľov. 20 – 30 % kakaových bôbov pestuje jeden milión drobných pestovateľov v chránených lesoch (dnes sú to deforestované územia) a vláda nemá prostriedky na ich realokáciu. Zvažuje dokonca, že rekvitalifikuje tieto územia na poľnohospodársku pôdu s predajom do súkromného vlastníctva (Angel, Kurniawati, 2023).

RMI („Raw Materials Initiative“ - iniciatíva za suroviny)

V roku 2008 zaviedla Európska komisia iniciatívu RMI týkajúcu sa rovnakého prístupu k neenergetickým a nepoľnohospodárskym surovinám treťích krajín, t. j. nemožno uložiť žiadne obmedzenie, vrátane cieľ, na export takýchto surovín. Existujúce obmedzenia musia byť zrušené a nové nesmú

byť zavádzané. EPA dohody obsahujú ustanovenia o RMI, čo je pre rozvojové krajiny nevýhodné (Czerminska, 2021).

Riziká vyplývajúce z liberalizácie obchodu

EPA obsahuje *ustanovenie o pozastavení (standstill provision)* – t. j. zákaz zavádzať nové clá a zvyšovať už zavedené dovozné clá potom, čo boli na základe dohody liberalizované (CARIFORUM, SADC a Tichomorje), pre ostatné regionálne dohody platí pre clá vyňaté z liberalizácie. AKT krajiny si zväčša ponechávajú dovozné clá na poľnohospodárske produkty, rybie produkty a suroviny, kovy a kože, pri exporte sú to licencie a kvóty (WTO nezakazuje priamo využívanie vývozných daní, avšak článok XI:1 obsahuje všeobecný zákaz vývozných obmedzení) (Agbo-Ejeh, 2022).

Odbúranie cla môže poškodiť domácu produkciu, ktorá nie je konkurencieschopná voči dovozom, a znamená aj výrazné zníženie príjmov pre štátny rozpočet. Toto zníženie sa síce dá zmierniť:

- vyňatím produktov, ktoré predstavujú najvyššie príjmy do štátneho rozpočtu, z liberalizácie,
- zavedením DPH, avšak vnútorné zdanenie je zatiaľ pre mnohé rozvojové krajiny problémom z dôvodu nedostatku infraštruktúrneho zázemia.

Súčasťou dohody je aj klauzula o aplikovaní doložky najvyšších výhod: ak AKT krajina uzatvorí preferenčnú dohodu s významným obchodným partnerom s podielom na medzinárodnom obchode vyššom ako 1 – 1,5 %, musí preferencie z tejto dohody uplatniť aj voči EÚ, čo podľa Czerminskej (2021) narušuje slobodu najmä vyspelejších afrických krajín v uzatváraní významných obchodných dohôd.

2.3 Samojská dohoda

Rokovania o dohode, ktorá by bola pokračovaním dohody z Cotonou, trvali dva roky, ďalšie dva roky sa dohoda podpisovala. Novú partnerskú dohodu, Samojskú dohodu, podpísala EÚ v novembri 2023 so 79 krajinami Organizácie krajín Afriky, Karibiku a Tichomoria (OACPT) na 20 rokov so začiatkom vykonávania od 1. januára 2024. Dohoda obsahuje tri samostatné protokoly pre Afriku, Karibik a Tichomorie a má šesť priorít (European Council, 2023):

- demokracia a ľudské práva,
- udržateľný ekonomický rast a rozvoj,
- klimatické zmeny,
- ľudský a sociálny rozvoj
- mier a bezpečnosť,
- migrácia a mobilita.

Samojská dohoda je pokračovaním dohody z Cotonou, ale prináša aj zmeny:

- partnerstvo by malo byť rovnocenným vzťahom s výhodami pre obe strany (napr. cieľom je udržať rozvoj nielen krajín AKT, ale aj EÚ),
- rozvojová pomoc je poskytovaná z unilaterálneho rozvojového nástroja susedstva, rozvoja a medzinárodnej spolupráce (NDICI) a zaniká nástroj výlučne určený pre AKT.

EÚ čelí v regióne rôznym výzvam (Pásztor, Plevák, 2024):

- v prvom polroku 2023 stúpol obchod Ruska s africkými krajinami o 35 %, krajiny teda nemusia mať záujem o pripojenie sa k protiruským sankciám. Krajiny AKT diverzifikujú svoj obchod a zvyšujú vzájomnú obchodnú výmenu s Tureckom, Saudskou Arábiou, Indiou a Čínou;
- v oblasti Sahelu a v Africkom rohu pretrváva bezpečnostná nestabilita,
- šíria sa protifrancúzske postoje v bývalých francúzskych kolóniách,
- vzrastá problém s migráciou, v roku 2023 sa vylodilo na južnom pobreží Európy 260-tisíc migrantov a utečencov. Nový pakt o migrácii a azyle, migračné dohody, napr. s Tuniskom, nenaplnili očakávania.

Na podporu rozvoja afrického kontinentu bol uvedený africko-európsky investičný balík vo výške 150 mld. eur do roku 2027, ktorý pozostáva z investičnej, zdravotnej a vzdelávacej časti a je súčasťou *Global Gateway infrastructure initiative*, alternatívy čínskej Hodvábnej cesty. Investičná časť plánuje

vybudovanie koridoru Lobito z Demokratickej republiky Kongo a Zambie cez Angolu k Atlantickému oceánu (Schutte, 2024).

Pre oblasť zachovania mieru, boja proti násiliu, terorizmu a extrémizmu platí Memorandum o porozumení o mieri, bezpečnosti a správe vecí verejných z roku 2018, ktoré je založené na princípe „africké riešenie na africké problémy“, pričom EÚ poskytuje pomoc vo forme výcviku, vybavenia a budovania kapacít.

EÚ poskytne podporu vo výške 630 mil. eur na podporu africkej integrácie (Africa – Europe foundation, 2024).

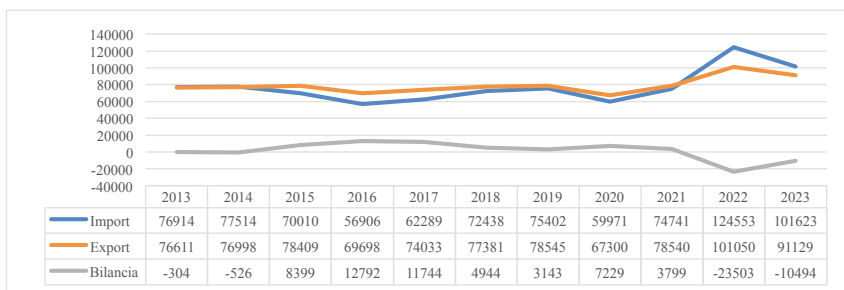
Pre oblasť obchodu naďalej platia dohody o ekonomickom partnerstve (EPA).

2.4 Vývoj obchodných vzťahov EÚ s krajinami AKT s dohodami EPA

V rámci tejto podkapitoly budeme analyzovať obchodné vzťahy EÚ s krajinami AKT vcelku, ako aj v rámci EPA regiónov:

1. Južná Afrika (EPA SADC),
2. Stredná Afrika,
3. Západná Afrika (EPA ECOWAS),
4. Východná Afrika (EAC – Východoafrické spoločenstvo),
5. Východná a Južná Afrika,
6. Karibik (CARIFORUM),
7. Tichomorie.

Až do roku 2020 bol vzájomný obchod takmer bezo zmien, len dovoz EÚ do roku 2016 klesal, od tohto roku (až na rok 2020) vidíme postupný nárast. Na grafe 6 je vidieť nárast obchodu od roku 2020 v dovoze aj vývoze. Rok 2022 bol rekordným v celom sledovanom období, dovoz EÚ vzrástol o 66,7 %, vývoz o 28,7 %. V roku 2023 poklesol obchod o 128,4 % na 101,6 mld. eur, vývoz klesol o 9,8 % na 91 mld. eur. Celkovo dosiahol obchod 192,8 mld. eur. Obchodná bilancia EÚ bola v roku 2013 a 2014 pasívna, od roku 2015 bola až do roku 2021 roku aktívna. V rokoch 2022 a 2023 je opäť pasívna.

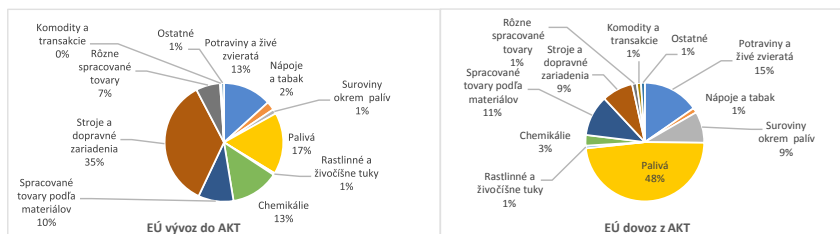

Graf 6 Vývoj zahraničného obchodu EÚ s krajinami AKT (v mil. eur, v rokoch 2013 – 2023)

Zdroj: European Commission (2024).

Graf 7 zobrazuje komoditnú štruktúru dovozu a vývozu EÚ z krajín AKT v roku 2023. Pri dovoze EÚ z AKT prevažovali palivá 48 % (48 mld. eur, po-

kles o 21,9 % oproti roku 2022), potraviny a živé zvieratá 15 % (16 mld. eur, nárast o 6,9 %), spracované tovary (napr. oceľ, lieky a pod.) celkovo 11 % (11 mld. eur, pokles o 26,2 %), suroviny okrem palív 9 % a stroje a zariadenia 9 %. V EÚ exporte predstavovali v roku 2023 najväčší podiel stroje a dopravné zariadenia 35 % (32 mld. eur, s medziročným nárastom o 7,8 %), chemikálie 13 % (12 mld. eur, s poklesom o 14 %) a potraviny a živé zvieratá 13 % (12 mld. eur, pokles o 1,2 %).

Graf 7 Komoditná štruktúra zahraničného obchodu EÚ s AKT (SITC, v %, v roku 2023)

Zdroj: European Commission (2024l).

Obchod s AKT predstavuje pre EÚ 4 %, pre AKT bola EÚ v roku 2023 najväčším obchodným partnerom (21 %), najväčším exportným trhom (24,4 %) a EÚ je po Číne (20,5 %) druhým najväčším dovozcom (19,2 %) (European Commission, 2024l).

Najväčšími obchodnými partnermi pre EÚ sú Juhoafrická republika (49 mld. eur, 1 % obchodu EÚ) (European Commission, 2024m) a Nigéria (34,9 mld. eur, 0,7 % obchodu EÚ) (European Commission, 2024n).

2.4.1 EÚ obchodné vzťahy s krajinami SADC EPA

Pod túto skupinu štátov patrí v rámci SADC Botswana, Lesotho, Mozambik, Namíbia, Juhoafrická republika a Eswatini, ktoré podpísali EPA dohodu 10. júna 2016. Dočasná EPA sa aplikuje od októbra 2016, v prípade Mozambiku od februára 2018. Pokrýva obchod s tovarmi a obsahuje aj kapitolu o udržateľnom rozvoji. Je to jediná regionálna dohoda v Afrike.

Ekonomická úroveň SADC EPA krajín je rôznorodá, najvyššie HDP na obyvateľa mala v roku 2022 Botswana (7737,7 USD), najnižšie Mozambik (541,5 USD), ktoré radí túto krajinu spolu s Lesothom (1107,4 USD) do ka-

tegérie najmenej rozvinutých krajín. Juhoafrická republika je druhou najväčšou krajinou Afriky a patrí medzi najrozvinutejšie krajiny regiónu.

Intraregionálny obchod SADC sa pohybuje medzi 21,1 % (import) a 20,7 % (export) – údaje sú pre roky 2013 – 2020. Botswana, Lesotho, Namíbia, Eswatini a Juhoafrická republika tvoria colnú úniu (Juhoafrická colná únia – SACU) so spoločným vonkajším colným sadzovníkom.

Krajiny SADC EPA majú bezcolný a bezkvótový prístup na trh EÚ okrem Juhoafrickej republiky – tá má voľný prístup pre 98,7 % svojich exportov, 2,7 % má preferenčný prístup. EÚ získalo voľný prístup na trhy krajín SADC pre 87 % svojich exportov, 12,9 % je liberalizovaných čiastočne, v prípade Mozambiku je dovoz EÚ liberalizovaný na 74 %.

EPA umožňuje bilaterálnu (EU – SADC EPA) a diagonálnu kumuláciu v rámci SADC EPA a s ostatnými krajinami EPA mimo materiálov zo skupiny HS 1604 – 1605, ktoré pochádzajú z Tichomoria a materiály z Juhoafrickej republiky, ktoré nemajú voľný prístup na trhy EÚ. Ostatné krajiny v rámci SADC rokujú o EPA v rámci iných integračných zoskupení (European Commission, 2024).

Prvá vlna liberalizácie colných sadzieb štátov EPA voči EÚ prebehla v roku 2019, ďalšia by sa mala uskutočniť v roku 2025. Doložka najvyšších výhod zaručuje EÚ preferencie, ktoré poskytne SADC akémukoľvek obchodnému partnerovi, ktorého podiel na svetovom obchode presiahne 1 % (Hulse, 2018).

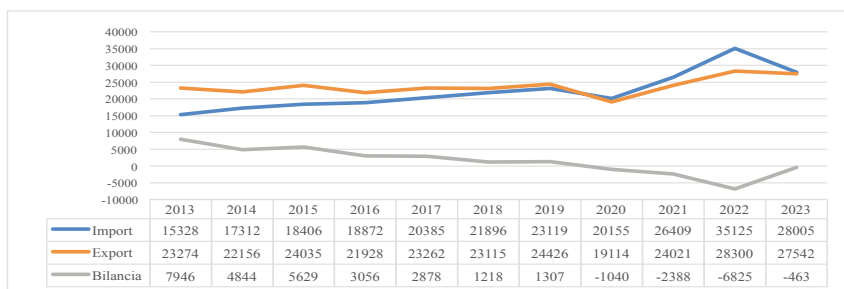
Z ostatných krajín, ktoré sú súčasťou SADC (spolu 16 krajín, ktoré vytvárajú zónu voľného obchodu okrem Angoly a Demokratickej republiky Kongo a Sejšielov), ale nepodpísali EPA, Angola je na ceste k pristúpeniu, Demokratická republika Kongo nie je na pristúpenie k dohode pripravená, Malawi a Zimbabwe sa bránia uvoľneniu colných taríf a Tanzánia rokuje v rámci EAC (Východoafrické spoločenstvo). Ostatné krajiny rokujú o EPA v rámci iných integračných zoskupení.⁷

Pred podpisom dohody protestovali španielski a talianski farmári kvôli konkurencii v dovoze citrusov z Juhoafrickej republiky. V SADC EPA sú citrusy uvedené ako citlivé produkty, chránené pred plnou liberalizáciou a ich dovoz ohrozoval španielsku (aj taliansku a portugalskú) produkciu pomarančov. V roku 2018 EÚ zaviedla ochranné opatrenia (*safeguard measures*) vo výške 35,3 %, ktoré platili do marca 2022. Dovoz citrusov do EÚ naďalej rastie. Spory týkajúce sa dovozu lacného hydinového mäsa z EÚ momentál-

⁷ Pre krajiny Afriky je typické, že sú členmi viacerých integračných zoskupení.

ne ustali, a to vzhľadom na rastúce ceny potravín – dovoz lacnejších potravín je vnímaný ako vítaný vzhľadom na sociálnu situáciu mnohých rodín v regióne, jeho dovoz z EÚ má však výrazne klesajúcu tendenciu (Zamfir, 2022).

Z údajov v grafe 8 je viditeľný postupný nárast vzájomného obchodu. EÚ export má rastúcu tendenciu, s jediným poklesom v rokoch 2016 a 2020 a výrazným nárastom o 17,8 % v roku 2022. Dovoz EÚ rastie počas celého sledovaného obdobia, v roku 2021 vzrástol medziročne o 31 %, v roku 2022 o 33 %, od roku 2020 však dovoz EÚ prevyšuje vývoz a obchodná bilancia EÚ je od roku 2020 pasívna, v roku 2022 dosiahla deficit 6 825 mil. eur. Vzájomný obchod v roku 2022 dosiahol 63 424 mil. eur. V roku 2023 dovoz EÚ poklesol o 20,5 % na 28 005 mil. eur, vývoz klesol mierne o 2,2 % na 27 542 mil. eur. Obchodná bilancia EÚ je aj v roku 2023 pasívna.

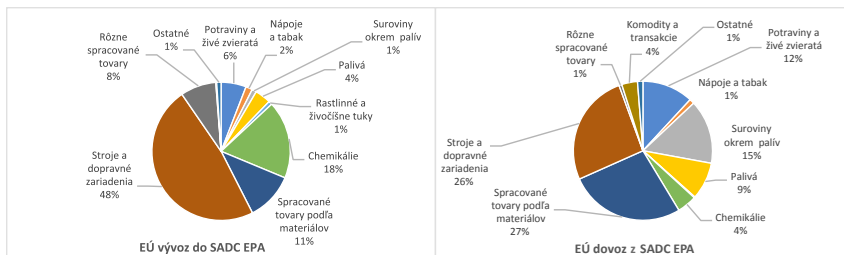

Graf 8 Vývoj zahraničného obchodu EÚ s krajinami SADC EPA (v mil. eur, v rokoch 2013 – 2023)

Zdroj: European Commission (2024a).

Graf 8 potvrdzuje závery Cipollina (2022) o možnostiach nárastu exportu krajín SADC po podpise dohody o FTA najmä pre najvyspelejšie krajiny integračného zoskupenia, a to Botswanu a Juhoafrickú republiku.

Obchod s krajinami SADC EPA tvorí 1,1 % celkového EÚ obchodu, EÚ je najvýznamnejším obchodným partnerom krajín SADC EPA a tvorí 23,8 % ich celkového obchodu (European Commission, 2024a).

Graf 9 Komoditná štruktúra zahraničného obchodu EÚ so SADC EPA (SITC, v %, v roku 2023)

Zdroj: European Commission (2024o).

Graf 9 zobrazuje komoditnú štruktúru vzájomného obchodu EÚ s krajinami SADC EPA za rok 2023. EÚ vyváža najmä stroje a zariadenia 48 % (13,2 mld. eur, nárast v porovnaní s rokom 2022 o 6,3 %), chemické produkty 18 % (5 mld. eur, pokles o 8,2 %), spracované tovary 11,2 % (3,1 mld. eur, pokles o 6,9 %). V dovoze EÚ z krajín SADC EPA prevažujú spracované tovary 27 % (7,6 mld. eur, pokles o 28,6 %), stroje a dopravné zariadenia 26,1 % (7,3 mld. USD, prevažovali dopravné zariadenia a v tejto skupine bol zaznamenaný nárast o 18,3 %), suroviny 14,9 % (4,2 mld. USD, pokles o 27,3 %), potraviny a živé zvieratá 11,9 % (3,3 mld. eur, nárast o 15,8 %) (European Commission, 2024o).

V roku 2023 SADC EPA predstavovala 1,1 % zahraničného obchodu EÚ, pre zoskupenie je však EÚ najväčším obchodným partnerom (22,6%) pred Čínou (16,8%) a USA (8,1 %). Rovnaké poradie platilo v importe aj exporte.

Juhoafrická republika je najvýznamnejším obchodným partnerom EÚ v regióne (49 mld. eur, 1 % obchodu EÚ) (European Commission, 2024m) a zároveň je aj najväčším obchodným partnerom Číny, s ktorou ako prvá africká krajina podpísala iniciatívu nazvanú Belt and Road.

Údaje v tabuľke 7 poukazujú na stály rast obchodu medzi EÚ a Juhoafrickou republikou (s výnimkou pandemického roku 2020), podiel EÚ na jej obchode dosahuje 21,3%. Najväčší nárast bol zaznamenaný v roku 2021 a 2022, jej export do EÚ vzrástol o 46 %. V roku 2023 import EÚ klesol o 20,3 %, export o 1,5 %. Obchodná bilancia obchodu EÚ s Juhoafrickou republikou bola pre EÚ v roku 2023 aktívna a dosahovala 2,7 mld. eur (European Commission, 2024m).

Výrazne však rástol obchod Juhoafrickej republiky s Čínou, najmä v rokoch 2021 a 2022, pričom hodnota obchodu sa od roku 2016 takmer zdvojnásobila z 19,2 mld. USD na 33,6 mld. USD (Ioannides, Eiselle, Reicheneder, 2023). Podiel Číny na zahraničnom obchode Juhoafrickej republiky bol v roku 2023 celkovo 15,3 %. Tretím najväčším obchodným partnerom sú USA (16,8 mld. USD, 8,1 %) a štvrtým India (11,9 mld. USD, 5,8 %) (European Commission, 2024m).

Zahraničný obchod Juhoafrickej republiky s EÚ je relatívne diverzifikovaný a využíva preferencie na 89 % (v roku 2021) (Ioannides, Eiselle, Reicheneder, 2023).

Tabuľka 7 Zahraničný obchod členských krajín EPA SADC s krajinami EÚ 27 (v mld. eur, v rokoch 2016 – 2023)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Juhoafrická republika	36,7	37,9	38,9	41,9	34,1	44,1	55,5	49,2
Botswana	2,3	1,6	1,5	1,3	1,4	1,7	1,8	1,2
Mozambik	2,3	1,9	2,1	2,4	1,9	2,4	3,8	2,9
Namíbia	1,3	1,4	1,7	1,6	1,5	1,9	1,9	1,6
Eswatini	0,1	0,1	0,1	0,1	0	0,1	0,1	0,3
Lesotho	0,3	0,4	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3	0,3

Zdroj: spracované podľa European Commission, 2024f, g, h, i, j, o).

Tabuľka 7 zachytáva obchod jednotlivých krajín SADC EPA s krajinami EÚ 27. Pre *Botswanu* je EÚ tretím najväčším obchodným partnerom (8,5 %) po Juhoafrickej republikou, s ktorou realizuje 42,1 % svojho zahraničného obchodu a Spojenými arabskými emirátmi (13,5 %). Ďalším partnerom je India, Čína a Namíbia. Čína v tejto krajine nezískala silné obchodné pozície, avšak ich vzájomný obchod rastie. Obchod EÚ v roku 2023 poklesol, v prípade dovozu EÚ o 27,8 %, vývoz klesol o 36,6 % (0,5 mld. eur v roku 2022). Obchodná bilancia EÚ je dlhodobo pasívna. (European Commission, 2024g).

Obchod EÚ s *Mozambikom* bol najsilnejší v roku 2022 a dosiahol najvyššiu doterajšiu hodnotu 3,8 mld. eur. V roku 2023 klesol dovoz EÚ o 31 %, vývoz vzrástol o 4,2 %. Obchodná bilancia EÚ je dlhodobo pasívna. Obchod s Čínou dosiahol v tomto období 1,7 mld. eur (trojnásobok v porovnaní s rokom 2016), stále rastie a predstavuje 8,1 % zahraničného obchodu Mozambi-

ku. EÚ je tretím najväčším obchodným partnerom (11,3 %) po Juhoafrickej republike (17,3 %), druhá je Južná Kórea (15,8 %) (European Commission, 2024f).

Obchod *Namíbie* s EÚ sa od podpisu dohody zvýšil, a to z 1,1 mld. eur v roku 2016 na 1,6 mld. eur, obchod s Čínou však rástol oveľa rýchlejšie a vzrástol z 0,3 na 2,6 mld. eur a rástol aj počas obdobia Covid-19. Obchodná bilancia EÚ je v celom sledovanom období pasívna. Najväčším obchodným partnerom Namíbie je Juhoafrická republika (30,6 %), EÚ (13,2 %) a Čína (10,7 %) (European Commission, 2024h).

Obchod EÚ s *Eswatini* je minimálny a pohybuje sa okolo 0,1 mld. eur, v roku 2023 vzrástol na 0,3 mld. eur. Obchodná bilancia EÚ je v celom sledovanom období pasívna. Najvýznamnejším obchodným partnerom je Juhoafrická republika (66,8 %), EÚ (6,5 %) a Čína (3,7 %) (European Commission, 2024i).

Obchod EÚ s *Lesothom* sa pohybuje medzi 0,2 – 0,4 mld. eur a obchodná bilancia EÚ je pasívna počas celého sledovaného obdobia. Najväčším obchodným partnerom je Juhoafrická republika (63,3 %), EÚ je druhým najväčším obchodným partnerom so 16,5 % (European Commission, 2024j).

Vzťahy v rámci SADC sú asymetrické, Juhoafrická republika sa orientuje hlavne na obchod s EÚ, ostatné štáty závisia od obchodu a investícií z Juhoafrickej republiky.

Celkovo môžeme zhrnúť, že EPA mala obchod vytvárajúci efekt pre krajiny SADC EPA a ich obchodná bilancia je od roku 2020 pozitívna. Nárast je evidentný v exporte aj importe.

EÚ PZI v SADC EPA dosiahli v roku 2021 hodnotu 49 mld. eur a 87 % je ich umiestnených v Juhoafrickej republike. Prichádzajúce PZI z regiónu do EÚ boli vyššie, dosiahli 112 mld. eur. Od roku 2019 odchádzajúce PZI do EÚ preyšujú prichádzajúce PZI z EÚ do SADC EPA. Vývoz služieb z EÚ vzrástol z 5,2 mld. eur v roku 2010 na 9,2 mld. eur v roku 2021. Dovoz služieb z SADC EPA je stabilný v rozmedzí 3,8 – 3,4 mld. eur, v roku 2021 bol najnižší v sledovanom období a dosahoval hodnotu 3,4 mld. eur (Ioannides, Eiselle, Reicheneder, 2023).

EPRS (European Parliamentary Research Service) (2023) identifikoval rušivé faktory, ktoré negatívne vplývali na vzájomný obchod EÚ – SADC EPA krajiny (Ioannides, Eiselle, Reicheneder, 2023):

- a) pandémie ochorenia COVID-19, ktorá zapríčinila najvyšší pokles obchodu od druhej svetovej vojny. Dovoz EÚ z krajín EPA SADC poklesol o 12,8 %, vývoz EÚ dokonca o 21,8 %;
- b) konflikt na Ukrajine;
- c) brexit, keďže najmä Juhoafrická republika exportovala do EÚ cez Veľkú Britániu;
- d) dlhová kríza v Mozambiku, makroekonomické riziká v Lesothe, sucho v rokoch 2023 – 2024 s negatívnym vplyvom na poľnohospodárstvo;
- e) netarifné bariéry v regióne, slabé prepojenie trhov – dlhoočakávaná AfCFTA, ktorej členmi sú aj krajiny SADC, zatiaľ nie je plne funkčná;
- f) narastajúci vplyv krajín BRICS. Nielenže je od roku 2010 Juhoafrická republika členom, ale rastie aj vplyv krajín BRICS v regióne. Čína je druhým najväčším obchodným partnerom krajín SADC EPA s podielom 16,2 %, je druhým najväčším exportným (11,7 %) aj importným (20 %) trhom. India je tretím najväčším dovozným (8 %) a piatym vývozným partnerom (6,2 %) (European Commission, 2023a);
- g) riadenie vzťahov v regióne na základe viacerých princípov: bilaterálnej dohody s Juhoafrickou republikou (Juhoafrická republika využívala preferencie od roku 2001), regionálnej dohody EÚ – EPA SADC (ktorá nepokrýva všetkých členov integračného zoskupenia SADC) a multi-regionálnej Samojskej dohody s krajinami AKT. Takýto prístup môže oslabovať región.

Medzi faktory týkajúce sa priamo obchodu patrilo:

- h) Určovanie pravidiel pôvodu a fytoosanitárne predpisy. Zákaz na dovoz hydiny od roku 2017 do Juhoafrickej republiky znamenal, že v roku 2021 EÚ nevyviezla žiadnu hydinu ani bravčové mäso. Juhoafrická republika neuznáva EÚ systém regionalizácie na určovanie oblastí bez výskytu chorôb. Zákaz sa týka aj mrazenej hydiny a spor sa riešil na pôde WTO, ktorá rozhodla v prospech EÚ. Juhoafrická republika zaviedla ochranné opatrenia na oceľové skrutky (od 2018) a závitky (od 2020).
- i) Komoditná štruktúra exportu jednotlivých krajín je rôzna: Angola vyváža ropu (a tú mohla vyvážať bezcolne), Namíbia a Botswana vyvážali hovädzie mäso a ryby (nepodpísanie dohody by im sťažil prístup na trh EÚ), Zambia a Mozambik vyvážajú hliník a meď, avšak Juhoafrická republika vyváža spracované produkty (ktoré vozila v rámci dohody o FTA s EÚ aj predtým) (Meissner, 2020).

Budúce vzťahy môže pozitívne ovplyvniť prístupenie Angoly do SADC EPA, o ktoré požiadala v roku 2020. Zatiaľ je Angola v kategórii najmenej rozvinutých krajín a čerpá výhody z preferenčného systému EBA (Everything but Arms – Všetko okrem zbraní).⁸

2.4.2 EÚ obchodné vzťahy s krajinami Strednej Afriky

Pod región Strednej Afriky patria krajiny: Kamerun, Stredoafrická republika, Čad, Kongo, Konžská demokratická republika, Rovníková Guinea, Gabon a Svätý Tomáš a Princov ostrov. Regionálna EPA však bola podpísaná a ratifikovaná (2014) len Kamerunom, ktorý by po roku 2007 čelil prekážkam pri exporte banánov a iných produktov na trh EÚ (Bilal, 2021). Počas rokovania požadovali krajiny regiónu 60 % liberalizáciu počas 25 rokov, EÚ to však odmietla, takáto dohoda by bola podľa EÚ v rozpore s pravidlami WTO (Agbo-Ejeh, 2022).

Kamerun postupne do roku 2029 odstráni tarify na 80 % dovozov z EÚ. 20 % tovarov ostáva v kategórii citlivých a Kamerun si môže na ne uplatňovať ochranné opatrenia (mlieko, múka, mäsové produkty, víno a liehoviny, drevo a produkty z neho, použité odevy a textil a pod.). Dohoda pokrýva obchod s tovarmi (Aid for Trade), inštitucionálne usporiadanie a mechanizmus riešenia sporov.

EPA obsahuje aj špeciálnu kapitolu o riadení lesného hospodárstva a obchode s drevom a produktami z dreva, aby sa zachovalo udržateľné riadenie lesného hospodárstva a zabránilo sa nelegálnemu obchodu s drevom (EÚ nariadenie č. 995/2010) (Bilal, 2021).

Z ostatných krajín regiónu:

- Stredoafrická republika, Čad, Konžská demokratická republika a Svätý Tomáš a Princov ostrov čerpajú výhody z preferenčného systému EBA a nemajú teda motív k podpisu dohody,
- Kongo spadá pod všeobecný systém preferencií (GSP),
- Gabon a Rovníková Guinea sú krajiny s vyššími strednými príjmami, a preto nespádajú pod žiaden preferenčný systém a obchod s nimi sa uskutočňuje v režime DNV (doložky najvyšších výhod) (European Commission, 2024k).

V rámci EPA dohody umožňuje EÚ uplatňovanie (European Commission, 2023c):

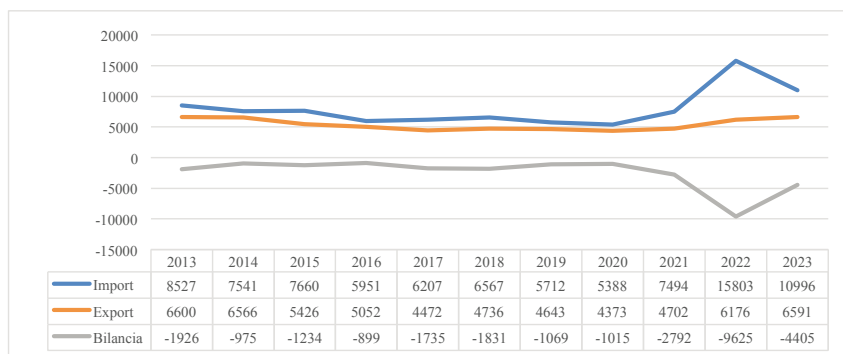
⁸ Bezkvótový a bezcolný prístup na trhy EÚ pre všetky tovary (okrem zbraní) pre krajiny z kategórie najmenej rozvinutých,

- bilaterálnej kumulácie,
- diagonálnej a plnej kumulácie so zámorskými územiaми a krajinami AKT,
- kumuláciu so susediacimi rozvojovými krajinami.

Celkový obchod v roku 2022 s regiónom dosahoval 22,2 mld. eur, EÚ doviezla tovary v hodnote 16 mld. eur a vyviezla v hodnote 6,2 mld. eur, obchodná bilancia bola pre EÚ záporná (-9,8 mld. eur). Celkovo má obchod s regiónom rastúcu tendenciu.

Podľa údajov v grafe 10 mal vývoz a dovoz až do roku 2020 klesajúcu tendenciu, až v roku 2021 je viditeľné oživenie vzájomného obchodu, v roku 2022 vzrástol dovoz o 110,9 % na rekordných 15 803 mil. eur a následne v roku 2023 klesol o 30,4 % na 10 996 mil. eur.

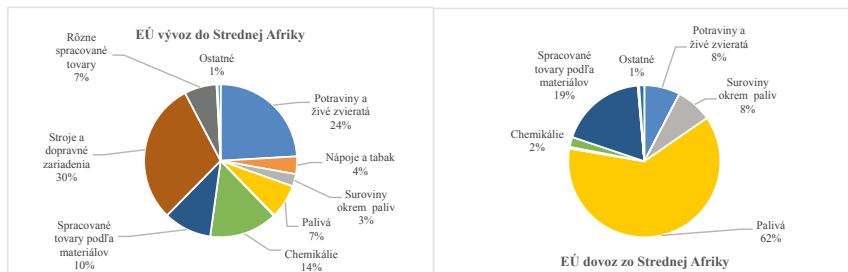
Vývoz mal rovnaký priebeh a od roku 2021 rástol, avšak nie tak výrazne ako dovoz, v roku 2023 bol evidovaný nárast o 6,7 % na 6 591 mil. eur. Obchodná bilancia EÚ je pasívna počas celého skúmaného obdobia.

Graf 10 Vývoj zahraničného obchodu EÚ so Strednou Afrikou (v mil. eur, v rokoch 2013 – 2023)

Zdroj: European Commission (2024r).

Čína (28,3 %) je najväčším obchodným partnerom krajín Strednej Afriky, EÚ je na druhej priečke a predstavuje 20,5 % ich zahraničného obchodu.

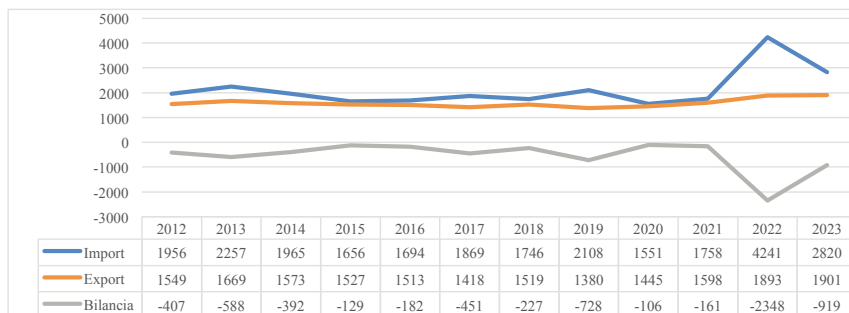

Graf 11 Komoditná štruktúra zahraničného obchodu EÚ so Strednou Afrikou (SITC, v %, v roku 2023)

Zdroj: European Commission (2024r).

Graf 11 zobrazuje komoditnú štruktúru EÚ dovozu a vývozu z krajín Strednej Afriky. EÚ vyváža najmä stroje a dopravné zariadenia (30 %, 1 974 mil. eur, predovšetkým neelektronické stroje), potraviny a živé zvieratá (24 %, 1 587 mil. eur, ryby predstavujú 28 %), a chemikálie (14,4 %, 950 mil. eur). Najväčší nárast o 60,6 % zaznamenala EÚ v exporte palív. V dovoze EÚ prevažovali palivá (62 %, 6 852 mil. eur), v roku 2023 došlo v tejto kategórii k poklesu o 33 %. EÚ dováža okrem palív suroviny (7,7 %, 848 mil. eur) a potraviny a živé zvieratá (7,6 %, 840 mil. eur).

V rámci regiónu sa zameriame na Kamerun ako jedinú krajinu, v ktorej sa EPA vykonáva. Kamerun začal svoj obchod liberalizovať v roku 2016, do liberalizácie spadá aj dovoz priemyselných strojov, elektrického vybavenia a niektorých chemikálií. Naopak ochranu si ponecháva na poľnohospodárske produkty a textil (Stender, 2021).

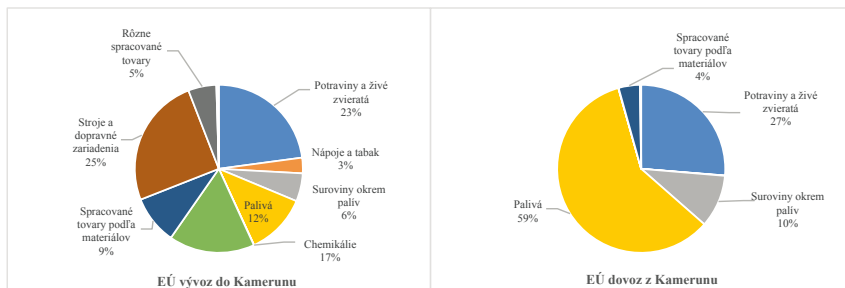
Graf 12 Vývoj zahraničného obchodu EÚ s Kamerunom (v mil. eur, v rokoch 2013 – 2023)

Zdroj: European Commission, 2024p.

Graf 12 zobrazuje obchod EÚ s Kamerunom. EÚ viac dováža a od roku 2016 má dovoz EÚ (s výnimkou roku 2020) rastúcu tendenciu. V roku 2022 dosiahol 4 241 mil. eur, nárast oproti roku 2021 o 141,2 %, a to najmä kvôli nárastu hodnoty dovozu palív o 329 % a surovín o 33 %. V roku 2023 klesol dovoz EÚ o 30,7 % na 2 820 mil. eur. Vývoz EÚ rastie tiež od roku 2016, v roku 2022 dosiahol hodnotu 1 893 mil. eur, nárast v porovnaní s rokom 2021 o 18,5 %, v roku 2023 vzrástol o 0,9 % na 1 901 mil. eur. Bilancia je počas celého sledovaného obdobia pasívna.

Pre Kamerun je EÚ najdôležitejším partnerom (31 % zahraničného obchodu) pred Čínou (16,5 %) a Indiou (7,9 %). EÚ je aj najdôležitejším ex-

portným partnerom, kam smeruje 43 % exportu Kamerunu a dovozcom (24,7 %) (European Commission, 2024p).

Graf 13 Komoditná štruktúra zahraničného obchodu EÚ s Kamerunom (SITC, v %, v roku 2023)

Zdroj: European Commission (2024p).

EÚ vyváža do Kamerunu najmä stroje a dopravné zariadenia (25 %, 477 mil. eur), potraviny a živé zvieratá (23 %, 435 mil. eur) a chemikálie (7%, 314 mil. eur). Dovoz z Kamerunu pozostáva najmä z palív (59 %, 1 668 mil. eur), potravín a živých zvierat (27 %, 741 mil. eur) a surovín (10 %, 286 mil. eur).

2.4.3 EÚ obchodné vzťahy s krajinami Západnej Afriky

V rámci Západnej Afriky iniciovala EÚ rokovania s dvoma integračnými zoskupeniami:

- ECOWAS – Hospodárske spoločenstvo západoafrických štátov, ktoré vzniklo v roku 1975 a združuje 16 členských krajín (Benin, Pobrežie Slonoviny, Guinea, Mali, Senegal, Burkina Faso, Gambia, Guinea Bis-sau, Niger, Sierra Leone, Kapverdské ostrovy, Ghana, Libéria, Nigéria, Togo) (ECOWAS, 2024). Okrem Ghany a Kapverdských ostrovov majú krajiny nízky index ľudského rozvoja a patria medzi najchudobnejšie, kde 50 % populácie žije pod hladinou chudoby (Agbo-Ejeh, 2022). Spadajú pod EBA (Everything but Arms) a majú nízku motiváciu k podpisu EPA,
- WAEMU – Západoafrická hospodárska a monetárna únia (1994) združuje 8 členských štátov z ECOWAS-u (Benin, Burkina Faso, Pobrežie Slonoviny, Guinea Bissau, Mali, Niger, Senegal, Togo) (UEMOA, 2024).

Zatiaľ sa nepodarilo ratifikovať regionálnu EPA, odmietla ju Nigéria. Nigéria zároveň požiadala o možnosť spadať pod GSP+ (rovnako aj Ghana), EÚ však žiadosť odmietla s odôvodnením, že uvedené krajiny nespĺňajú podmienky pre zaradenie do GSP+ (aj keď krajiny ECOWAS-u podpísali minimálne jeden z medzinárodných dohovorov, ktoré sú podmienkou pre zaradenie do GSP+ (Agbo-Ejeh, 2022).

Do platnosti vstúpila v roku 2016 EPA s Ghanou a Pobrežím Slonoviny. EPA pokrýva obchod s tovarmi a rozvojovú pomoc (European Commission, 2023d):

- krajiny majú 20-ročné prechodné obdobie na postupné odstránenie taríf,
- 25 % tovarov je z liberalizácie vyňatých,
- EPA umožňuje jednoduchú kumuláciu pre vybrané sektory, ako napr. textil,
- EPA umožňuje bilaterálnu kumuláciu, diagonálnu a plnú kumuláciu so zámorskými krajinami a AKT za určitých podmienok a kumuláciu so susediacimi krajinami.

Pobrežie Slonoviny sa rozhodlo podpísať dočasnú EPA, pretože by stratilo preferenčný prístup pre banány, ananásy a kakaovú pastu. Pobrežie Slonoviny má bezcolný vývoz do EÚ od roku 2008, liberalizovať dovoz z EÚ začalo od roku 2019 a počas 14 rokov by mala liberalizácia pokrývať 80 % tovarov. EÚ je najvýznamnejším obchodným partnerom. Export z Pobrežia Slonoviny do EÚ pozostáva najmä z poľnohospodárskych produktov, hlavne kakaových bôbov a kakaových výrobkov a banánov. Z EÚ dováža stroje a zariadenia, potraviny a chemikálie (Stender, 2021).

Ghana sa tiež rozhodla podpísať dočasnú EPA na nátlak vývozcov ananásov, kakaových produktov (EÚ je najväčší odberateľ), bambuckého masla a produktov z neho a iných poľnohospodárskych produktov, aj keď čelila tlaku odporcov, ktorí argumentovali, že EPA poškodí producentov cestovín, drôtov, liekov, plastov a podobne.

EPA by mala liberalizovať dovoz na 80 % produktov do roku 2029. Ghana vyváža do EÚ kakaové bôby a produkty z nich (od roku 2014 vzrástla hodnota exportu o 50 %), palivá a ovocie a orechy. Z EÚ dováža stroje a zariadenia, chemikálie, palivá a potraviny (Stender, 2021). EPA zaväzuje Ghanu k zavádzaniu rozvojových politík, konkrétne článok 26 zaväzuje obe strany k zlepšeniu verejného zdravia v Ghane, nehovorí však, aká asistencia bude ponúknutá Ghane, aby tieto záväzky mohla uskutočniť (Agbo-Ejeh, 2022).

Liberalizácia na dovoz z EÚ ešte nezačala a je predmetom diskusií. EÚ výrazne zvýšila export hydinového mäsa (o 192 %) a mliečnych výrobkov (o 44 %), čo vyvolalo obavy na strane ghanských farmárov (Stender a kol., 2020).

Nigéria, ktorá realizuje s EÚ takmer 40 % svojho zahraničného obchodu (Agbo-Ejeh, 2022), aj napriek tomu odmietla dohodu z dôvodov (Igechi, 2021):

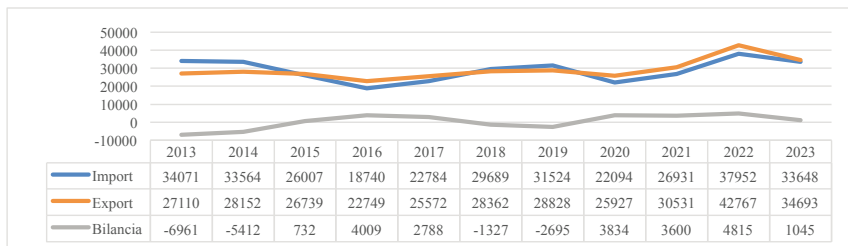
- ochrany malých podnikateľov, ktorí nie sú pripravení čeliť konkurencii,
- obavy zo straty príjmov z dovozného cla, ktoré by muselo byť v prípade podpisu EPA odstránené, Agbo-Ejeh (2022) odhaduje stratu na 17,3 – 18,7 %, navyše dohoda neobsahuje kompenzácie za tieto straty a ani tie, ktoré by boli spôsobené stratou investícií a pracovných miest,
- rizika, že produkty sa z Nigérie nedostanú na trh EÚ kvôli technickým požiadavkám, ktoré domáci výrobcovia nedokážu splniť (prísne technické, sanitárne a fytosanitárne normy),
- Nigéria je vývozcom ropy a ropa má na trhy EÚ bezcolný prístup,
- väčšinu neropných produktov (80 %) vyváža do Veľkej Británie, preto má výraznejší záujem o spoluprácu s Veľkou Britániou (Agbo-Ejeh, 2022),
- návrh EÚ na finančnú pomoc vo výške 6,5 mld. eur považuje za nedostatočný (Agbo-Ejeh, 2022).

Je najdominantnejšou ekonomikou v regióne, jej HDP je väčší ako HDP ostatných krajín ECOWAS-u spolu a od obchodu s ňou sú závislé viaceré susediace štáty.

Vo všeobecnosti sa krajiny ECOWAS-u obávajú dovozu cenovo dostupných tovarov z EÚ, ako napr. hydiny a iných produktov, ktoré ohrozujú potravinársky, textilný a odevný priemysel, a tým aj zamestnanosť. Navyše považujú liberalizáciu 80 % tovarov vs. 100 % tovarov za neadekvátnu, nezodpovedajúcu asymetrii Západnej Afriky a EÚ a ohrozujúcu trhy Západnej Afriky. ROPPA⁹ odhadla, že na zabezpečenie potravinovej bezpečnosti by mohla liberalizovať max. 50 % svojho dovozu. EÚ však argumentuje, že liberalizácia pod 80 % je v rozpore s článkom XXIV GATT / WTO. Finálne sa síce odsúhlasila liberalizácia 75 % tovarov v priebehu 20 rokov a podporu 6,5 mld. eur, nakoniec však dohodu nepodpisali v presvedčení, že dohoda zvýhodňuje EÚ. Krajiny zároveň nechcú ostať vývozcami surovín a tovarov

⁹ Iniciatíva 13 západoafrických krajín na ochranu a podporu rodinných fariem.

s nízkou pridanou hodnotou, ale spracovaných produktov, ktorých produkcia bude vytvárať nové pracovné pozície (Agbo-Ejeh, 2022).

Graf 14 Vývoj zahraničného obchodu EÚ so Západnou Afrikou (v mil. eur, v rokoch 2013 – 2023)

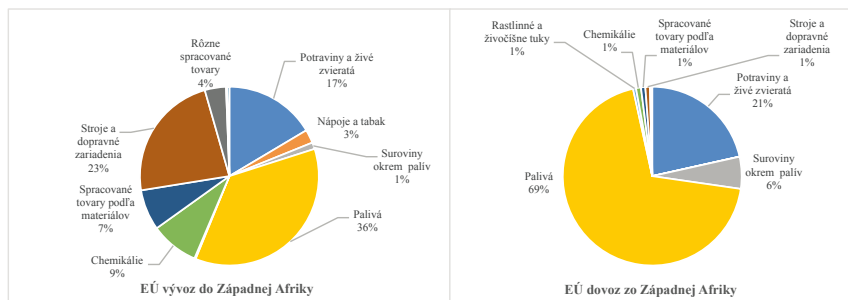
Zdroj: European Commission, 2024r.

Graf obsahuje údaje za obchod EÚ s 18 západoafrickými krajinami.

Graf 14 zobrazuje vývoj dovozu a vývozu EÚ do krajín Západnej Afriky. Dovoz EÚ od roku 2013 klesal až do roku 2017, keď vzrástol o 21,6 % a rástol až do pandemického roku 2020. V roku 2021 došlo k oživeniu dovozu a v roku 2022 vzrástol o 40,9 % na najvyššiu hodnotu 37 952 mil. eur. Rok 2023 priniesol pokles o 11,3 %. Priamka vývozu EÚ kopíruje dovoz, v roku 2022 dosiahol vývoz 42 767 mil. eur, 40,1 % nárast oproti predchádzajúcemu roku a v roku 2023 poklesol o 18,9 %. Obchodná bilancia EÚ je v posledných štyroch rokoch pozitívna.

Pre EÚ predstavuje obchod s krajinami Západnej Afriky 1,3 %, pre krajiny Západnej Afriky je EÚ najväčším obchodným partnerom, s ktorým realizujú 25,7 % svojho zahraničného obchodu (57 706 mil. eur). EÚ je najdôležitejším partnerom v dovoze aj vo vývoze. Druhým najdôležitejším obchodným partnerom je Čína (16,5 %, 37 071 mil. eur) a India (7,6 %, 16 960 eur) (European Commission, 2024r).

Obchod medzi EÚ a ECOWAS-om predstavuje 40 % obchodu EÚ s AKT, preto patrí tento región medzi obchodne dôležité, avšak väčšinu obchodu uskutočňujú tri krajiny: Ghana, Pobrežie Slonoviny a Nigéria, pričom export Nigérie predstavuje 65 % vývozu ECOWAS-u do EÚ (najmä ropa a suroviny) (Agbo-Ejeh, C.I., 2022).

Graf 15 Komoditná štruktúra zahraničného obchodu EÚ so Západnou Afrikou (SITC, v %, v roku 2023)

Zdroj: European Commission, 2024r.

Graf obsahuje údaje za obchod EÚ s 18 západoafrickými krajinami.

Na grafe 15 je názorne zobrazená komoditná štruktúra EÚ vývozu a dovozu z krajín Západnej Afriky. V dovoze aj vývoze EÚ prevažujú palivá, vo vývoze predstavujú 36,1 % (12 521 mil. eur), pokles o 34,7 % v porovnaní s rokom 2022. Ďalšou dôležitou položkou sú stroje a dopravné zariadenia (23,1 %, 8 018 mil. eur) s medziročným nárastom o 2,5 % a potraviny a živé zvieratá (16,5 %, 5 707 mil. eur).

Dovoz EÚ tvorí zo 69,3 % dovoz palív (23 307 mil. eur) s medziročným poklesom o 12,2 %. Dovoz potravín a zvierat tvoril 21 % (7 232 mil. eur) s medziročným nárastom o 12,5 %. Suroviny tvorili 5,8 % dovozu (1 942 mil. eur), ich dovoz sa znížil o tretinu.

2.4.4 EÚ obchodné vzťahy s krajinami Východnej Afriky (Východoafrické spoločenstvo – EAC)

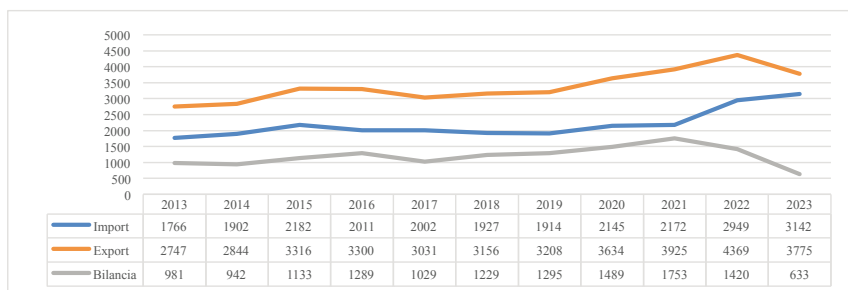
Východoafrické spoločenstvo („East African Community“ – EAC), konkrétne krajiny Burundi, Keňa, Rwanda, Tanzánia, Uganda a od roku 2016 aj Južný Sudán, ukončilo rokovania o EPA dohode v roku 2014. Keňa a Rwanda dohodu podpísali, ratifikovala ju však len Keňa (2016), preto nie je táto regionálna dohoda aplikovaná. Pokračovali preto bilaterálne rokovania o EPA s Keňou, táto dohoda bola ratifikovaná v roku 2023 a od júla 2024 sa aplikuje (European Commission, 2024a).

Dôvodom pre neochotu ratifikovať dohodu je najmä:

- príslušnosť krajín okrem Kene do kategórie najmenej rozvinutých krajín a tie majú bezcolný prístup na trh EÚ v rámci schémy EBA,

- obava z otvorenia afrického trhu pre konkurenciu z EÚ (krajinu by sa zaviazali k liberalizácii obchodu postupne počas 25 rokov).

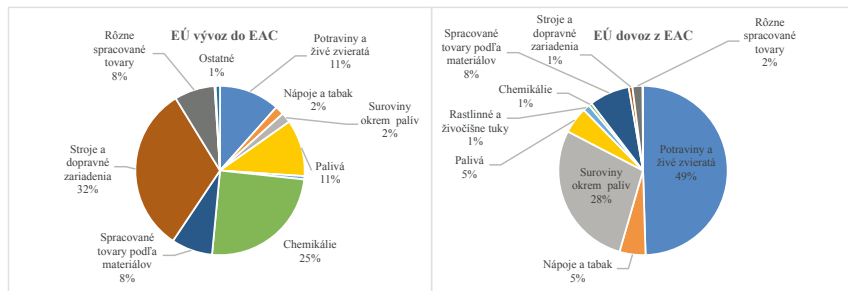
Graf 16 zobrazuje vývoj vzájomného obchodu EÚ s krajinami zoskupenia Východoafrického spoločenstva. Rast dovozu EÚ sa zastavil v rokoch 2018 a 2019, avšak už v roku 2020 zaznamenal nárast o 12,5 % a od tohto roku dovoz EÚ rástol, v roku 2022 výrazne o 35,8 % (2 949 mil. eur) a v roku 2023 dosiahol najvyššiu hodnotu v sledovanom období 3 142 mil. eur. Vývoz EÚ prevyšuje v celom sledovanom období dovoz a v celom období rastie s výnimkou posledného roku 2023, keď poklesol o 13,6 % na 3 775 mil. eur. Obchodná bilancia je počas celého obdobia aktívna.

Graf 16 Vývoj zahraničného obchodu EÚ s Východoafrickým spoločenstvom (v mil. eur, v rokoch 2013 – 2023)

Zdroj: European Commission, 2024t.

ESA predstavuje len 0,1 % zahraničného obchodu EÚ a ani pre ESA nie je EÚ najdôležitejším obchodným partnerom. EÚ sa podieľa na zahraničnom obchode ESA 10,5 % a je štvrtým najväčším obchodným partnerom po Číne (16,8 %, 10 369 mil. eur), Spojených arabských emirátoch (14,1 %, 8 742 mil. eur) a Indii (10,9 %, 6 756 mil. eur) (European Commission, 2024t).

Graf 17 Komoditná štruktúra zahraničného obchodu EÚ s EAC (SITC, v %, v roku 2023)

Zdroj: European Commission, 2024t.

Podľa grafu 17 je vývoz EÚ z 31,9 % (1 213 mil. eur) tvorený strojmi a dopravným zariadením, a to predovšetkým neelektrickými strojmi. Chemikálie tvoria 24,8 % (937 mil. eur), potraviny a živé zvieratá 11,6 % (437 mil. eur) a palivá 10,8 % (409 mil. eur). V roku 2023 bol zaznamenaný pokles takmer vo všetkých tovarových skupinách, najviac v chemikáliách (-26,9 %), v potravinách a živých zvieratách (-16,7 %) a v surovinách (-13 %) (European Commission, 2024t).

V roku 2023 predstavoval celkový obchod EAC s EÚ 6 917 mil. eur, obchod s Keňou 2 989 mil. eur, t. j. obrat obchodu s Keňou vytvára 43 % celkového obchodu.

Keňa sa rozhodla pre podpis EPA dohody z obavy zo straty preferencií. Podpisom dohody získava bezcolný prístup na trh EÚ pre 80 % svojich produktov vrátane kávy a čaju, ktoré sú dôležitými exportnými artiklami. Svoj trh bude otvárať v priebehu 15 – 25 rokov. Stratí však približne pätinu príjmov do štátneho rozpočtu, ktoré boli získavané z dovozného cla (Doyo, 2023).

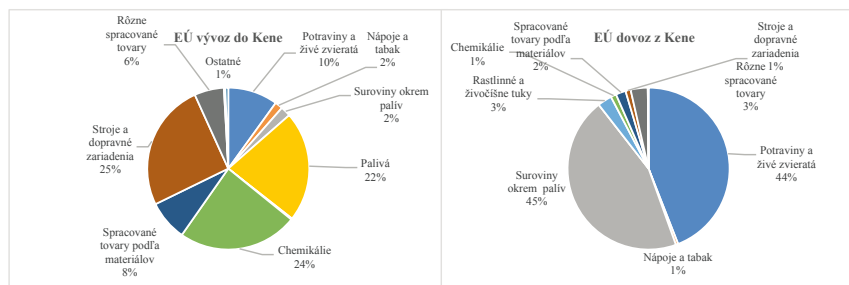
Tabuľka 8 Vývoj zahraničného obchodu EÚ s Keňou (v mil. eur, v rokoch 2013 – 2023)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
EÚ dovoz	785	850	964	894	930	925	988	992	1078	1260	1262
EÚ vývoz	1349	1345	1721	1515	1528	1659	1621	1874	1896	2009	1727
Bilancia	563	495	757	622	598	734	633	882	818	749	465

Zdroj: European Commission (2024u).

Údaje v tabuľke 8 poukazujú na rastúci dovoz EÚ s Keňou, výnimkou bol len 7 % pokles v roku 2016 a 0,5 % pokles v roku 2018. V roku 2022 dovoz vzrástol o 16,9 %, v roku 2023 síce vzrástol len o 0,1 % na 1 262 mil. eur, avšak aj tento malý nárast predstavuje najvyššiu doterajšiu hodnotu EÚ dovozu. Vývoz EÚ má tiež rastúcu tendenciu s výnimkou malého poklesu v roku 2014 (-0,3 %), v roku 2016 (-11,9 %), v roku 2019 (-2,3 %). Najvýraznejší pokles bol v roku 2023 (-14 %) na 1 727 mil. eur. Bilancia EÚ je počas celého obdobia aktívna.

Pre Keňu bola EÚ v roku 2023 tretím najväčším obchodným partnerom (9,6 %, 2 378 mil. eur), za Čínou (13,6 %, 3 359 mil. eur) a Spojenými arabskými emirátmi (11,9 %, 2 926 mil. eur). EÚ je pre Keňu najväčším exportným trhom, kam smeruje 13,6 % jej vývozu a štvrtým najväčším dovozcom (8,1 %) (European Commission, 2024u).

Graf 18 Komoditná štruktúra zahraničného obchodu EÚ s Keňou (SITC, v %, v roku 2023)

Zdroj: European Commission (2024u).

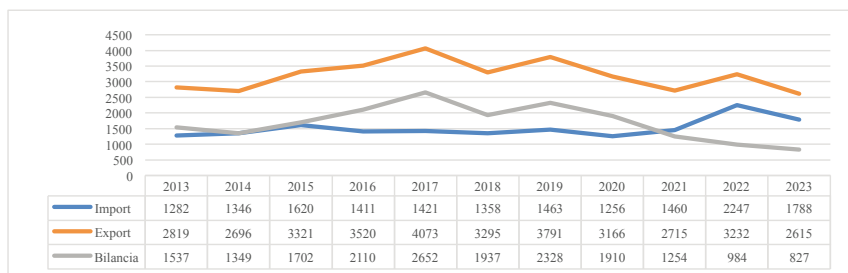
Na grafe 18 je vidieť, že v exporte EÚ prevažujú stroje a zariadenia (25,5 %, 440 mil. eur), chemikálie (23,9 %, 413 mil. eur, jedna tretina z toho sú lieky) a 22,1 % tvoria palivá (381 mil. eur). Medzi významnejšie dovozné kategórie patria suroviny iné ako palivá (44,9 %, 567 mil. eur) a potraviny a živé zvieratá (44,1 %, 556 mil. eur). Podľa HS nomenklatúry prevažuje v dovoze zeleňina (967 mil. eur) (European Commission, 2024u).

2.4.5 EÚ obchodné vzťahy s krajinami Východnej a Južnej Afriky (ESA)

EPA v rámci tohto regiónu podpísali: Komory, Madagaskar, Maurícius, Sejšely a Zimbabwe a dohoda sa aplikuje. V rámci liberalizácie sa krajiny zaviazali v priebehu 10 rokov otvoriť svoj trh pre EÚ (European Commission, 2023f):

- Madagaskar pre 81 % tovarov z EÚ,
- Maurícius pre 96 %,
- Sejšely pre 98 %.
- Zimbabwe pre 80 % tovarov.

Rozsah liberalizácie je rôzny z dôvodu nerovnakej ekonomickej úrovne jednotlivých krajín, Sejšely a Maurícius patria medzi krajiny s vyššími strednými príjmami, Madagaskar má nízke príjmy a ostatné krajiny majú nižšie stredné príjmy. Zambia a Komory sú krajiny, ktoré spadajú pod EBA (Stender, 2021).

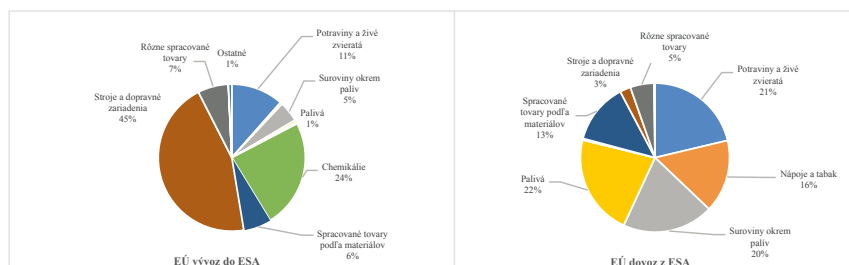
Graf 19 Vývoj zahraničného obchodu EÚ s ESA (v mil. eur, v rokoch 2013 – 2023)

Zdroj: European Commission (2024y).

Obchod EÚ s tovarmi s krajinami ESA predstavuje 0,1 % zahraničného obchodu EÚ a vzájomný obchod poklesol v porovnaní s rokom 2022 o takmer 20 % (4 402 mil. eur). Graf 19 zobrazuje vývoj zahraničného obchodu EÚ s krajinami Východnej a Južnej Afriky. Dovozy EÚ postupne rástol, s výnimkou rokov 2016, 2018 a 2020. Najvyšší nárast o 53,9 % a najvyššia hodnota dovozu bola zaznamenaná v roku 2022 (2 247 mil. eur), v roku 2023 klesol dovoz o 20,5 % na 1 788 mil. eur. Vývoz EÚ mal od roku 2018 klesajúcu tendenciu, v roku 2019 vzrástol o 19 % a dosiahol 3 232 mil. eur. V roku

2023 opäť poklesol o 19,1 % na 2 615 mil. eur. Obchodná bilancia EÚ je v celom sledovanom období aktívna, v roku 2023 dosiahla 827 mil. eur.

Najväčším obchodným partnerom regiónu je Čína (17,1 %) a Spojené arabské emiráty (10,7 %). EÚ je tretím najväčším obchodným partnerom (8,3 %) (European Commission, 2024y). Najvýznamnejším dovozným trhom pre EÚ je Maurícius, dováža z EÚ obilniny a mliečny prášok. Madagaskar vyváža do EÚ polovicu poľnohospodárskych produktov regiónu (Stender, 2021).

Graf 20 Komoditná štruktúra zahraničného obchodu EÚ s ESA (SITC, v %, v roku 2023)

Zdroj: European Commission (2024y).

V komoditnej štruktúre vývozu EÚ do ESA v roku 2023 prevažovali stroje a dopravné zariadenia (45,1 %, 180 mil. eur, nárast o 5,3 % v porovnaní s rokom 2022), chemikálie (23,9 %, 625 mil. eur) a nápoje a tabak (11,5 %, 301 mil. eur). V dovoze tvorili väčšinu minerálne palivá a produkty z nich (21,9 %, 392 mil. eur), potraviny (cukor, káva) a živé zvieratá (21,3 %, 381 mil. eur), nápoje a tabak (16 %, 282 mil. eur) a suroviny (meď) (19,6 %, 354 mil. eur). Podrobnejšiu komoditnú štruktúru dovozu zobrazuje graf 20.

2.4.6 EÚ obchodné vzťahy s karibskými krajinami (CARIFORUM)

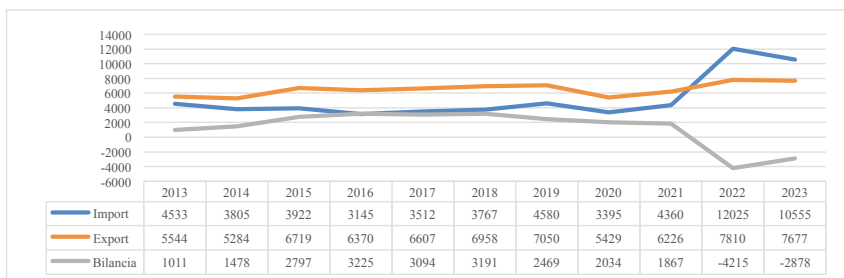
Prvá riadna regionálna EPA dohoda so 14 krajinami zoskupenia CARIFORUM (Dominikánska republika, Antigua a Barbuda, Bahamy, Barbados, Belize, Dominika, Grenada, Guyana, Jamajka, Svätá Lucia, Svätý Vincent a Grenadíny, Surinam, Trinidad a Tobago, Svätý Krištof a Nevis, vláda Haiti dohodu podpísala, avšak neratifikovala) bola podpísaná v roku 2008, netýka sa len obchodu s tovarmi, ale aj služieb, investícií, konkurencie, verejného obstarávania, duševného vlastníctva, udržateľného rozvoja a pod. Dohoda

bola podpísaná a ratifikovaná v relatívne krátkom čase, CARIFORUM využilo svoje skúsenosti z rokovaní o dohode o FTA s USA a možnosť podpísať plnú EPA dohodu vzhľadom na rastúci sektor služieb. Ďalšou motiváciou bol preferenčný prístup na EÚ trh banánov, rumu a cukru.

V rámci dohody:

- CARIFORUM krajiny postupne, v priebehu 15 – 25 rokov liberalizujú tarify na 87 % objemu obchodu s výnimkou 17 % citlivých produktov, EÚ liberalizuje svoj obchod s tovarmi ihneď.
- Sú špeciálne ustanovenia pre dovoz sušeného mlieka do Dominikánskej republiky (dovozné kvóty a clá).
- V obchode so službami EÚ liberalizuje 90 % svojho obchodu, CARIFORUM 65 – 75 % (European Commission, 2023e).

Po roku 2008 dovozy EÚ výrazne klesali a od 2016 sa spamätali len čiastočne. Export EÚ klesal tiež. Desiatročné uplatňovanie EPA (roky 2010 – 2020) prinieslo malé výsledky, z dohody dokázala ťažiť len EÚ a Dominikánska republika, inak sa vzájomný obchod štrukturálne nezmenil, vývoz CARIFORUM-u do EÚ vzrástol len o 2 %, export EÚ o 4 %, avšak význam EÚ ako obchodného partnera klesol z 18 % v roku 2007 na 12 % v roku 2008 (Caribbean Council, 2019).

Graf 21 Vývoj zahraničného obchodu EÚ s CARIFORUM-om (v mil. eur, v rokoch 2013 – 2023)

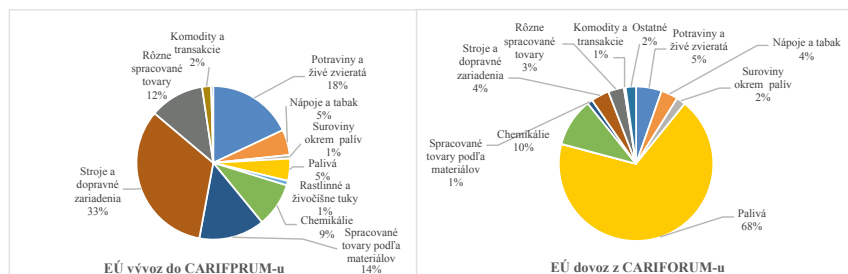
Zdroj: European Commission (2024z).

Graf 21 zobrazuje vývoj zahraničnoobchodnej výmeny EÚ s krajinami karibskej oblasti. Dovoz EÚ bol v rokoch 2013 – 2021 (len s malými odchýlkami) konštantný, bez väčších výkyvov, v roku 2022 sa však hodnota dovozu zvýšila o 175,8 % na rekordných 12 025 mil. eur, v roku 2023 poklesla

o 12,2 % na 10 555 mil. eur. Vývoz EÚ bol tiež bez výrazných zmien až do roku 2020, keď z dôvodu pandémie klesol o 23 % (5 429 mil. eur), v roku 2021 však došlo k oživeniu, v roku 2022 k nárastu o 25,4 % a následne v roku 2023 k miernemu poklesu o 1,7 % na 7 677 mil. eur. Obchodná bilancia EÚ bola v roku 2022 a 2023 pasívna.

Podiel karibského regiónu na zahraničnom obchode EÚ predstavuje len 0,4 % (18 232 mil. eur). Pre CARIFORUM je EÚ druhým najväčším partnerom (14,6 %, 18 995 mil. eur) po USA (29,2 %, 37 848 mil. eur), tretia je Čína (9,8 %, 12 746 mil. eur). EÚ je druhým najväčším exportným trhom (21,2 %, 11 610 mil. eur) po USA (23 %, 12 582 mil. eur). Pri dovoze je EÚ tretím najväčším partnerom (9,8 %) po USA (33,6 %, 25 266 mil. eur) a Číne (8 %, 11 145 mil. eur) (European Commission, 2024z).

Graf 22 zobrazuje komoditnú štruktúru zahraničného obchodu EÚ so združením CARIFORUM v roku 2023. Vo vývoze EÚ prevažujú stroje a dopravné zariadenia (33,3 %, 2 553 mil. eur), v tomto segmente bol zaznamenaný medziročný nárast o 14,6 % (prevažovali dopravné zariadenia a neelektrické stroje), potraviny a živé zvieratá (18 %, 1 382 mil. eur, s medziročným nárastom o 8,3 %) a spracované tovary a materiály (13,8 %, 1 062 mil. eur). V dovoze EÚ tvoria väčšinu palivá (stlačený tekutý plyn a metan) (68,3 %, 7 206 mil. eur) a chemikálie (10,1 %, 1 068 mil. eur). EÚ dováža aj poľnohospodárske produkty, najmä banány, cukor a rum.

Graf 22 Komoditná štruktúra zahraničného obchodu EÚ s CARIFORUM-om (SITC, v %, v roku 2023)

Zdroj: European Commission (2024z).

2.4.7 EÚ obchodné vzťahy s krajinami Tichomorja

Z krajín regiónu (Kookove ostrovy, Fidži, Kiribati, Maršalove ostrovy, Mikronézia, Nauru, Niue, Palau, Papua Nová Guinea, Samoa, Šalamúnové ostrovy, Timor Leste, Tonga, Tuvalu, Vanuatu) bola EPA podpísaná s Papuou-Novou Guineou, Fidži, Šalamúnovými ostrovmi a Samoou, dohoda s Papuou-Novou Guineou vstúpila do platnosti v roku 2011, Fidži dohodu aplikuje od 2014, ostatní od roku 2020. Tonga, Timor Leste a Tuvalu oznámili zámer pripojiť sa k EPA (European Commission, 2023g).

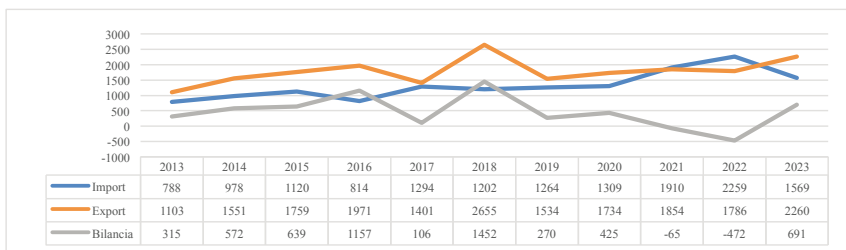
Na základe EPA:

- získavajú signatári voľný prístup na trhy EÚ,
- Papua Nová Guinea liberalizovala 88 % svojho dovozu z EÚ po vstupe dohody do platnosti,
- Fidži bude liberalizovať počas 15 rokov 87 % dovozov,
- Samoa počas 20 rokov 80 % dovozov,
- Šalamúnove ostrovy v priebehu 15 rokov 83 % dovozov z EÚ,
- z liberalizácie sú vyňaté citlivé produkty,
- si môžu krajiny uplatňovať zjednodušené pravidlá pôvodu na rybie produkty na základe ustanovenia o globálnych zdrojoch. Zjednodušené pravidlá pôvodu by mali stimulovať rozvoj sektora a vznik nových pracovných miest.

Pri určovaní pravidiel pôvodu sa uplatňuje kumulácia:

- bilaterálna medzi EÚ a karibskými krajinami,
- plná v rámci EÚ, EPA Karibik, EPA AKT a zámorských teritórií EÚ,
- diagonálna podľa špecifik dohody,
- so susediacimi krajinami za určených podmienok (European Commission, 2023g).

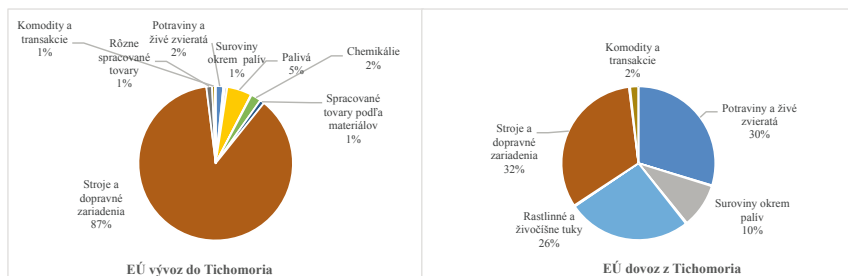
Graf 23 názorne zobrazuje postupný nárast importu EÚ, v roku 2021 dokonca o 45,9 % (1 910 mil. eur), v roku 2022 o 18,3 % na rekordných 2 259 mil. eur. V roku 2023 poklesol dovoz o 30,5 % na 1 569 mil. eur. Vývoz EÚ má väčšie výkyvy v raste, s poklesom v roku 2017, 2019 a 2022, v roku 2023 však bol zaznamenaný nárast o 26,5 % na 2 260 mil. eur. Obchodná bilancia je okrem roku 2022 aktívna.

Graf 23 Vývoj zahraničného obchodu EÚ s krajinami Tichomoria (v mil. eur, v rokoch 2013 – 2023)

Zdroj: European Commission (2024v).

Podiel krajín Tichomoria na zahraničnom obchode EÚ predstavuje len 0,1 %, EÚ je pre Tichomorie piatym najväčším obchodným partnerom s podielom (5 %, 1 163 mil. eur). Najväčším obchodným partnerom je geograficky blízka Austrália (19,5 %, 4 577 mil. eur), Čína (19,2 %, 4 517 mil. eur) a Singapur (11,7 %, 2 748 mil. eur). Ako dovozný partner predstavuje EÚ len 2,7 % dovozu krajín Tichomoria a je až na 10. priečke, do EÚ vyvážajú 7,1 % svojich exportov a EÚ je štvrtým najväčším exportným trhom (European Commission, 2024y).

Graf 24 Komoditná štruktúra zahraničného obchodu EÚ s krajinami EPA Karibiku (SITC, v %, v roku 2023)

Zdroj: European Commission (2024v).

Graf 24 zobrazuje komoditnú štruktúru EÚ vývozu a dovozu. Vo vývoze EÚ vysoko dominujú stroje a zariadenia, a to najmä dopravné zariadenie

nia (87,7 %, 1 982 mil. eur), palivá (5,2 %, 117 mil. eur), ostatné položky sú z hľadiska hodnoty nevýznamné. Dovoz z EÚ je diverzifikovanejší, najväčší podiel na dovoze dosahujú stroje a zariadenia (32,3 %, 506 mil. eur), potraviny – najmä káva, kokos a ryby (29,7 %, 465 mil. eur), rastlinné a živočíšne tuky – najmä palmový olej (26,1 %, 409 mil. eur).

2.5 Diskusia ku kapitole 2

História vzájomných vzťahov európskych krajín s krajinami Afriky siaha do obdobia dobývania nových území koloniálnymi mocnosťami, obdobia koloniálneho využívania zdrojov, vzniku samostatných nezávislých štátov a ich postupnej asociácie zo strany EHS.

Už v roku 1957 boli pridružené prvé zámorské územia v Afrike s preferenčným prístupom na trhu EÚ. Tento vzťah bol plne recipročný a zabezpečoval krajinám EHS prístup na africké trhy, možnosť čerpania zdrojov a využívania pracovnej sily. Od roku 1963 boli asociované novovznikajúce štáty na základe konvencií z Youandé, ktoré zachovávali voľný trh s EHS, netýkali sa však vzájomného obchodu afrických krajín a nepodporovali ich vzájomnú integráciu. Ich podpisom začal klesať dominantný podiel Francúzska na obchode s Afrikou a rástol podiel ostatných členských krajín a podiel EHS ako obchodného partnera na trhoch Afriky ako celku. Podiel dovozu z EHS dosiahol v priemere 68 %. Konvencie umožnili zapojenie afrických krajín do medzinárodného obchodu, avšak najmä ako vývozcov surovín a tovarov s nízkou pridanou hodnotou.

V roku 1973 pristúpila do EHS Veľká Británia a vznikla potreba asociovať krajiny v jej sfére vplyvu a krajiny karibskej a tichomorskej oblasti. Od roku 1975 dohovárali krajiny AKT dohody s EHS (neskôr EÚ) ako jeden celok a od roku 1975 boli asociované v rámci konvencií z Lomé aj tieto územia. Konvencie z Lomé prešli na nerecipročný režim, krajiny AKT si zachovali voľný prístup na trh EHS, avšak svoje trhy si mohli chrániť tarifnými, ako aj netarifnými nástrojmi. Zámerom bolo poskytnúť krajinám výhody, ktoré by pomohli ich rozvoju a podielu na svetovom obchode. Zavedené boli podporné systémy STABEX na stabilizáciu exportných príjmov, protokoly na cukor, rum, banány, hovädzie a teľacie mäso a počas konvencií z Lomé II systém SYSMIN na podporu ťažby vybraných surovín. Nerecipročný systém ani s pomocou podporných schém nevedol k rastu podielu krajín AKT na svetovom exporte, naopak, ten poklesol z 3,2 % v roku 1975 na 1,3 % v roku 2000 a nerástol ani HDP na obyvateľa. Nereciprocita bola navyše v rozpore s ustanoveniami WTO.

V roku 2000 boli konvencie z Lomé nahradené novou dohodou z Cotonou, ktorá sa vrátila k recipročným vzťahom a zaviedla prvky kondicionality, ktoré umožňovali ukončiť spoluprácu v prípade vážneho porušovania ľudských práv. Obchodnú časť mali pokrývať regionálne dohody o ekonomickom partnerstve EPA, ktoré však doteraz nepodpísali všetky krajiny AKT.

Táto skutočnosť spôsobuje, že EÚ obchoduje s krajinami v rôznych režimoch: EPA, LDC krajiny spadajú pod preferenčnú schému EBA, niektoré spadajú pod GSP a ostatné uskutočňujú obchod podľa DNV. Súhlasíme tak s tvrdeniami Meissnera (2020) a Cotula (2023), že rôzne režimy narúšajú jednotu prístupu ku krajinám AKT.

Prioritou EPA bol okrem reciprocity rozvoj krajín, regionálny prístup vrátane podpory intraregionálneho obchodu a individuálny prístup k jednotlivým regiónom a krajinám podľa úrovne ich rozvoja. Skutočnosťou však je, že podpis EPA nepriniesol uspokojivý ekonomický rast krajín a ani nárast regionálneho obchodu, ktorý od roku 2000 vzrástol z 12,94 % na 17,87 %. Rast intraregionálneho obchodu sa očakáva skôr vplyvom podpisu dohody o AfCFTA, ktorá je v platnosti od roku 2021 a jej vplyv zatiaľ pre krátku dobu platnosti nevieme vyhodnotiť. Použitý model skúmal vplyv exportu krajín AKT do EÚ na ekonomický rozvoj krajín, konkrétne na HDP na obyvateľa. Nepotvrdil sa však vzájomný vzťah, a tak môžeme konštatovať, aj na základe modelu využívajúceho panelové dáta, že export do EÚ neprináša rast HDP na obyvateľa v tomto regióne. Potvrdzujeme tak zistenia Laaksonena, Mäki-Fränä a Virolainena (2020). Dôvodov môže byť viacero, jedným z nich aj skutočnosť, že skúmané krajiny vyvážajú do EÚ tovary s nízkou pridanou hodnotou.

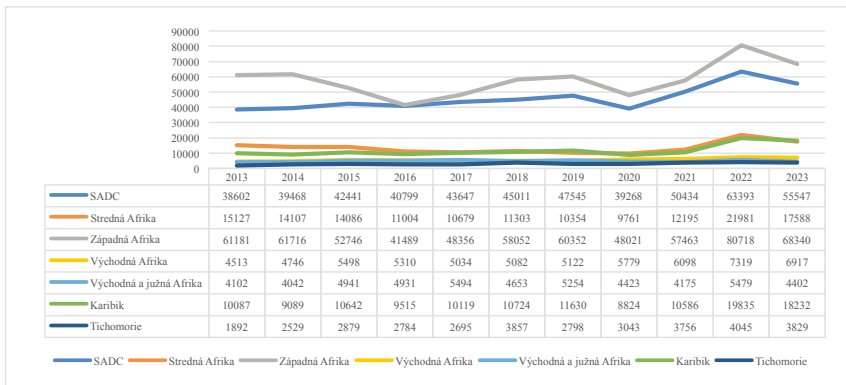
Problematické je aj zaradenie DNV do EPA, ktorá zaväzuje krajiny AKT k tomu, že ak liberalizuje obchod s inou rozvinutou krajinou, musí liberalizáciu aplikovať aj voči EÚ, čo im prakticky znemožňuje uzatváranie dohôd s významnými partnermi mimo EÚ. Doložka o národnom zaobchádzaní by mohla spôsobiť ťažkosti pre domáce produkty, ktoré nedokážu konkurovať kvalitnejším dovezeným produktom z EÚ. Odstraňovanie vývozných ciel zase znemožňuje podporu spracovateľského priemyslu a uzamyká rozvojové krajiny do pozície exportérov surovín a poľnohospodárskych produktov.

Novozavedená iniciatíva RMI, karbónové clá a smernica EUDR môžu viesť k nárastom nákladov na export, prípadne stratu európskeho trhu, pretože nie všetky tieto krajiny budú schopné technicky počítať emisie či dokazovať, že plodiny neboli vypestované na odlesnenej pôde. Súhlasíme s Fitawekom a Kalabalom (2019), Rumberom a Gilderom (2023) a Czerminskou (2021), že tieto smernice a iniciatívy, môžu byť pre rozvojové krajiny problémové a môžu znamenať zhoršenie prístupu na trh EÚ.

Od roku 2024 platí nová Samojská dohoda, ktorá prináša šesť priorít a je pokračovaním dohody z Cotonou. Partnerstvo by malo byť rovnocenným

a výhodným pre všetky strany a rozvojová pomoc sa začala poskytovať z nástroja NDICI.

Obchod s EÚ s AKT predstavuje len 4 % celkového zahraničného obchodu s EÚ, pre krajiny AKT však bola EÚ v roku 2023 najvýznamnejším obchodným partnerom s podielom na ich zahraničnej výmene vo výške 21 %, najvýznamnejším trhom pre exporty krajín AKT, kam smerovalo 24,4 % ich vývozu a druhým najvýznamnejším dovozným partnerom (19,2 %). Vzájomný obchod EÚ s krajinami AKT ako celku je od roku 2013 až do roku 2021 bez výrazných zmien, s miernym klesaním EÚ dovozov, od roku 2022 však došlo k oživeniu.

Graf 25 Vývoj zahraničného obchodu EÚ s krajinami EPA AKT podľa regiónov (v mil. eur, v rokoch 2013 – 2023)

Zdroj: European Commission, (2024o, r, s, t, v, y, z).

Na grafe 25 je vidieť, že obchod EÚ s regiónmi po roku 2020 rástol s maximami v roku 2022 a poklesom v roku 2023. Najväčšie objemy obchoduje EÚ so Západnou Afrikou 68 340 mil. eur a so SADC 55 547 mil. eur. EPA mala obchod vytvárajúci efekt pre krajiny SADC v exporte aj importe. Obchod s ostatnými regiónmi je podstatne nižší, s Východnou Afrikou, Východnou a Južnou Afrikou a Tichomorím je minimálny.

Z celkových štatistických údajov nemožno poukázať na výrazný pozitívny vplyv EPA na nárast obchodu, keďže ten v sledovanom období stagnoval. Súhlasíme tak s tvrdením Stendera a kol. (2021), Kovářovej (2022), ako aj Mutangu, Tagwiho a Chipfupu (2023), že EPA neprinesla novú dimenziu obchodných vzťahov. Obchodná bilancia EÚ bola od roku 2015 aktívna,

avšak od roku 2022 začal dovoz EÚ prevyšovať vývoz a obchodná bilancia je aktívna.

Najvýznamnejšími obchodnými partnermi sú Juhoafrická republika (49 mld. eur) a Nigéria (34,9 mld. eur), z regiónov je to jednoznačne Západná Afrika a SADC, ktorých obchod vysoko prevyšuje ostatné regióny. Obchod s Východnou a Južnou Afrikou a najmä Tichomorím je veľmi nízky.

Komoditná štruktúra sa skladá pri dovoze do EÚ najmä zo surovín, páliv, potravín a tovarov s nízkou pridanou hodnotou, v exporte naopak prevažujú tovary s vyššou pridanou hodnotou, ako stroje a zariadenia, chemikálie a pod.

Odporúčania

Vzhľadom na dlhodobú problematiku neúspešnej snahy EÚ o zapojenie krajín do medzinárodnej delby práce by bolo vhodné:

- prehodnotiť ešte výraznejšie netarifné prekážky vzájomného obchodu, predovšetkým zjednodušenie pravidiel pôvodu pre viaceré oblasti,
- odstrániť bariéry na dovoz spracovaných poľnohospodárskych plodín, aby bol krajinám umožnený export potravín s vyššou pridanou hodnotou,
- zaviesť dlhšie prechodné obdobie na aplikáciu iniciatív RMI, karbónových cieľ a smernice EUDR, ktoré zvyšujú náklady na export a zhoršujú prístup na európsky trh a zvýšiť finančnú a technickú pomoc na ich postupnú aplikáciu na strane krajín AKT,
- prehodnotiť spornosť aplikácie DNV, ktorá znemožňuje uzatvárať EPA krajinám dohody o voľnom obchode s veľkými významnými partnermi, pretože by preferencie museli aplikovať aj na obchod s EÚ,
- zdôrazniť individuálny prístup k regiónom a jeho potrebám vrátane rozvojovej pomoci a finančnej a technickej pomoci pri zavádzaní EPA dohôd do praxe,
- smerovať rozvojovú pomoc *Aid for Trade* (pomoc zameraná na obchod) na investície na budovanie infraštruktúry, na posilnenie konkurencieschopnosti produktov krajín AKT, podporu podnikateľského prostredia a zvyšovanie obchodných kapacít,
- zvážiť zvýšenie podielu tzv. citlivých produktov, vyňatých z liberalizácie.

3 INDICKO-TICHOMORSKÝ REGIÓN AKO KONCEPT A JEHO POZÍCIA V ZAHRANIČNOOBCHODNEJ POLITIKE EÚ

Indicko-tichomorský región je možné v jednoduchosti definovať ako územie, ktoré tvoria krajiny nachádzajúce sa v teritóriu Indického a Tichého oceána. Najmä v 21. storočí sa tento staronový geografický pojem stáva postupne všeobecne uznávaným. Nielen viaceré krajiny z daného geografického územia, ale aj významní hráči pôsobiaci či majúci svoje záujmy v regióne ho postupne prijali, resp. prijímajú ako nový symbol svojej angažovanosti v ázijskom regióne. V rámci strategických dokumentov prijímajú príslušné opatrenia a politiky na realizáciu svojich záujmov v politickej, hospodárskej, obchodnej, bezpečnostnej oblasti. Indo-Tichomorje sa postupne stáva pre ne ideálnym regiónom založeným na ich hodnotách (Haruko, 2020).

Indicko-tichomorský región tvorí množstvo krajín (v závislosti od geografického vnímania jednotlivých aktérov), neexistuje však jeho presné geografické vymedzenie. Ide o veľmi heterogénny región z hľadiska hospodárskej vyspelosti (zahŕňajúci nielen ekonomicky rozvinuté, prudko sa rozvíjajúce, ale aj rozvojové či tzv. najmenej vyspelé krajiny), ako aj z hľadiska politickej úrovne jednotlivých krajín. Aj napriek tomu je však indicko-tichomorskému regiónu pripisovaný rastúci hospodársky význam najmä vďaka dynamickému rastu Indie, Číny, Kórejskej republiky, Indonézie či Japonska. Podľa správy spoločnosti PwC budú medzi najväčšími ekonomikami sveta v roku 2050 podľa HDP v parite kúpnej sily patriť Čína a India, USA a Indonézia (na štvrtom mieste). Z indicko-tichomorského regiónu bude v top desať Japonsko, jeho podiel však klesne. Rovnako sa v súvislosti s touto prognózou očakáva aj pokles podielu EÚ (PwC, 2017).

Koncept indicko-tichomorského regiónu sa vyvinul z pôvodného ázijsko-tichomorského formátu, ktorý bol preferovaným konceptom najmä od konca 80. rokov 20. storočia. Jedným z podnetov pre rozvoj Indo-Tichomoria bolo aj zahrnutie Indie do regiónu, pričom hospodársky a geopolitický význam regiónu bol doplnený aj o otázku bezpečnosti, najmä z pohľadu posilnenia námornej bezpečnosti. Dôležitú úlohu pri hospodársko-politickom rozvoji a geopolitickom význame regiónu zohrávajú nielen regionálne integračné partnerstvá s cieľom podporiť a uľahčiť obchod, ale aj bezpečnostné partnerstvá. Pokiaľ ide o bezpečnostné partnerstvá, tieto sú budované najmä

ako protiváha dominancie Číny v regióne, predovšetkým pod vedením USA, ktoré zohrávajú v regióne kľúčovú úlohu ako partner v rámci ich vízie „slobodného a otvoreného Indo-Tichomoria“. Pod ich vedením došlo k obnoveniu štvorstranného dialógu QUAD¹⁰ či bola podpísaná dohoda AUKUS,¹¹ najmä s cieľom koordinovať politiku zúčastnených krajín, podporiť obchodné vzťahy, budovať infraštruktúru či dodržiavať medzinárodný poriadok v regióne.

¹⁰ QUAD reprezentuje dialóg medzi USA, Japonskom, Indiou a Austráliou. Pôvodne vznikol ešte v roku 2007, obnovený bol v roku 2017, venuje sa najmä globálnym bezpečnostným otázkam.

¹¹ AUKUS je trojstranný bezpečnostný pakt medzi Austráliou, Spojeným kráľovstvom a USA. Vznikol v roku 2021 s cieľom posilniť bezpečnosť v Indo-Tichomorí (vytvoriť protiváhu čínskym ambíciám). Partnerom umožní zdieľať pokročilé obranné technológie.

3.1 Indicko-tichomorský región ako koncept

V ostatnom období, zhruba od začiatku 21. storočia, sa do popredia v rámci geopolitiky, politiky, bezpečnosti, ako aj hospodárstva a obchodnej politiky dostáva nový koncept – koncept indicko-tichomorského regiónu („Indo-Pacific“). Myšlienka Indo-Tichomoria, resp. indicko-tichomorského regiónu ako koncepčného rámca však nie je nová. Využívala sa v rôznych podobách pri uvádzaní do kontextu z pohľadu rôznych tematických naratívov (Mishra, 2014). Pôvod konceptu Indo-Tichomoria podľa niektorých autorov (napr. Li, 2022; Mishra, 2014, Pulipaka – Musadi, 2021) možno nájsť v prácach nemeckého geopolitika a diplomata **Karla Haushofera**, ktorý vytvoril termín indicko-tichomorský priestor („Indopazifischen Raum“) a objasnil ho v geopolitickej podstate v 20. rokoch 20. storočia (Prabhakar, 2014). Označoval ním vzájomne prepojený priestor geostrategického významu kvôli jeho živej ekonomike, dopravným sieťam, námornému prepojeniu a potenciálu vnútrozemia (Mishra, 2014). Z hľadiska pojmu Indo-Tichomorie je najvýznamnejším dielom K. Haushofera *Geopolitika Tichého oceánu* („Geopolitik des Pazifischen ozeans“) publikovaná v roku 1924 (Weigert, 1942). Účelom Haushoferovej intervencie však bolo vytvoriť antikoloniálnu víziu v britských, amerických a západoeurópskych kolóniách v Južnej, Východnej a Juhovýchodnej Ázii a postupne oslabiť západných rivalov medzivojnového Nemecka (Li, 2022). Podľa Khuranu (2019) Haushofer predpovedal oživenie Ázie, pričom sa venoval vývoju ľudstva a kultúre čínskych a indických civilizačných entít, ich úlohách v budúcich mocenských vzťahoch v tomto priestore.

Indický historik **Kalidas Nag** sa o tomto termíne zmienil vo svojej publikácii „India and the Pacific World“ vydanéj v roku 1941 ako o „Indo-Pacific Domain“ – teda oblasti Indo-Tichomoria, pričom sa v tomto ponímaní odvoláva na britského angropológa A. H. Keana a jeho dielo „Man – Past and Present“ vydané v roku 1920. Uvádza, že oblasť Indo-Tichomoria bola z pohľadu britských vedcov chápaná ako Austrália, pričom kontinentálni vedci ju nazývali Oceániou. Tento termín preferuje aj Nag (Nag, 1941).

Medcalf (2018) dokonca spomína ešte staršie obdobie z konca 19. a začiatku 20. storočia, keď sa tento termín začal využívať v oblasti geopolitiky. Americký námorný dôstojník a historik Alfred Thayer Mahan a britský politický geograf Sir Halford John Mackinder¹² vnímali Áziu ako jednotný región, hoci s protichodnými pohľadmi na geografiu a stratégiu (Dobell, 2018).

¹² Mackinder je známy predovšetkým vďaka svojej teórii Heartlandu („Heartland Theory“), ktorú rozvíjal v prvej polovici 20. storočia.

Tento prístup sa dostal do popredia následne aj vďaka K. Haushoferovi a termín Indo-Tichomorie sa začal využívať v oblasti etnografie a morskej vedy.

Li (2022) vo svojom článku uvádza, že teoretický výklad konceptu Indo-Tichomoria nie je dostatočný; vychádza z teórie K. Haushofera, ktorý „ako prvý použil termín Indo-Tichomorie“ (s. 25) a prichádza k záveru, že je to historicky podložená a teoreticky inovatívna politicko-oceánografická vízia. Poukazuje na to, že v súčasnom teoretickom ponímaní, diskurze chýbajú určité otázky, ktoré by sa venovali súčasnému postaveniu Indo-Tichomoria ako miestu diplomacie veľmocí („great-power diplomacy“). Podľa Mishru (2014) je Haushoferov prístup založený na komparatívnej analýze indicko-tichomorského regiónu vo vzťahu k inému geopolitickému priestoru v indicko-atlantickej oblasti, pričom obhajoval alianciu pozostávajúcu z Indie, Japonska, Ruska a Číny, ktorá by spochybnila iné koloniálne mocnosti a USA (Mishra, 2014).

Stručnej histórii indicko-tichomorského regiónu sa vo svojom príspevku venuje Medcalf (2018), pričom upozorňuje, že tento termín geografického chápania Ázie je spojený s líniou predchodcov siahajúcich až do predkoloniálneho obdobia.¹³ Príkladom rozvoja spolupráce vedenej z východu je čínsky admirál a diplomat Zheng He, ktorého čínska ríša začiatkom 15. storočia vyslala na misiu do „západných oceánov“, aby pomohol rozšíriť námorný a obchodný vplyv Číny v regiónoch hraničiacich s Indickým oceánom (Lo, 2024; Medcalf, 2018). Následne od konca 15. storočia aktivity európskych dobrodruhov, prieskumníkov, ako aj merkantilistických obchodných spoločností vrátane obchodníkov, diplomatov, vojakov postupne využívali obrovské príležitosti v krajinách a územiach v okolí Indického oceánu, na východ a na sever od neho. Tieto obchodné aktivity však neboli obmedzené iba na koncepciu Ázie z obdobia 20. storočia (najmä v súvislosti so studenou vojnou), napríklad aktivity Britov zahŕňali okrem Indie aj spojenia cez Singapur do Číny a Austrálie a aj na západ smerom na africké pobrežie. Ako uvádza Medcalf (2018), v koloniálnom období geografický význam Ázie zahŕňal aj indicko-tichomorský oblúk od okraja Indického oceánu cez juhovýchodnú Áziu až po Čínu, Kóreu a Japonsko.

López-Aranguren (2021) uvádza, že koncept Indo-Tichomoria sa vyvinul z pôvodného konceptu Ázie (geopolitického termínu sústredného na Čínu), z ktorého sa v 80. rokoch 20. storočia vyprofiloval koncept Ázie a Tichomoria, ktorý získal aj svoju hospodársku dimenziu (založením fóra

¹³ Ako dôkaz tisícročnej vzájomnej ekonomickej a kultúrnej spolupráce Medcalf (2018) uvádza šírenie budhizmu z Indie do východnej Ázie.

APEC¹⁴ v roku 1989). Tento koncept sa na začiatku 21. storočia rozvinul do geograficky širšieho konceptu Indo-Tichomoria.

3.1.1 Presadenie sa konceptu Indo-Tichomoria v 21. storočí

Až v 21. storočí získava tento pojem na popularite v politických a akademických kruhoch (Denisov et al., 2021), a to predovšetkým v Japonsku, USA, Indii, Austrálii aj v Združení národov juhovýchodnej Ázie („Association of Southeast Asian Nations“ – ASEAN¹⁵) v rámci diskusií o perspektívach indicko-tichomorského regiónu. Moderné využitie získal v auguste roku 2007, keď vtedajší japonský premiér Šinzo Abe vo svojom prejave pred indickým parlamentom spomenul prepojenie, resp. sútok dvoch morí („confluence of the two seas“), oceánov s cieľom vytvoriť tzv. širšiu Áziu („broader Asia“). Odkazoval pritom na názov diela, ktoré v roku 1655 napísal mughalský princ Dara Shikoh.¹⁶ Š. Abeho možno podľa Kingovej (2024) považovať za vizionára koncepcie indicko-tichomorského regiónu, ktorý si predstavoval ako systém dvoch oceánov, geograficky ohraničený Indickým a Tichým oceánom. Poukazoval na priateľstvo Indie a Japonska, pričom sa snažil rozšíriť geografickú predstavu o regióne na západ, aby zahŕňala aj Indiu. Uviedol, že Indický a Tichý oceán tvoria „dynamické spojenie ako moria slobody a prosperity“ (Mofa, 2007). Podľa Marshalla (2022) sa Š. Abe snažil začleniť Indiu do novej reality podľa vnímania názorovo blízkych („like-minded“) partnerov, aby zabránili šíreniu dominancie Číny v regióne. Prejav Š. Abeho bol veľmi

¹⁴ Ázijsko-tichomorská hospodárska spolupráca („Asia-Pacific Economic Cooperation“ – APEC) je regionálne hospodárske fórum založené s cieľom využiť rastúcu vzájomnú závislosť Ázie a Tichomoria. Členom fóra je 21 krajín, ktorých zámerom je zvýšiť prosperitu pre obyvateľov regiónu prostredníctvom podpory vyváženého, inkluzívneho, udržateľného, inovatívneho a bezpečného rastu a urýchlením regionálnej hospodárskej integrácie (Apec.org, 2023).

¹⁵ Združenie ASEAN vzniklo ako medzinárodná organizácia v roku 1967 v Thajsku podpisom tzv. Bangkockej deklarácie s hlavným zámerom urýchliť hospodársky rast, sociálny pokrok a kultúrny rozvoj, podporiť mier a bezpečnosť v juhovýchodnej Ázii. Z pôvodne piatich členských krajín – Indonézie, Malajzie, Filipín, Thajska a Singapuru sa členská základňa postupne rozšírila na desať členov o Brunej, Vietnam, Laos, Mjanmarsko a Kambodžu. ASEAN plní významnú úlohu nielen pri udržiavaní mieru, ale aj v rozvoji obchodu v rámci regiónu.

¹⁶ Dara Shikoh, indický filozof, umelec, architekt, básnik a zástanca náboženského porozumenia vo svojej knihe (originál pod názvom Majma-ul-Bahrain, v anglickom preklade „The Mingling of the Two Oceans“) hovorí o prepojení Arabského mora a Indického oceánu, resp. o hľadaní harmónie medzi hinduizmom a islamom, o podobnostiach v ich základných hodnotách (indianculture.gov.in, n. d.).

aktuálny v období, keď nastával mocenský presun zo Západu na Východ (Pulipaka – Musaddi, 2021), ako následne potvrdil aj bývalý minister zahraničných vecí USA Henry Kissinger v roku 2009 vo svojej prednáške venovanej transatlantickým vzťahom, keď uviedol, že „ťažisko medzinárodných záležitostí sa významne presúva z Atlantického do Tichého a Indického oceánu“ (Atlantic Council, 2009).

Od roku 2010 získal koncept Indo-Tichomoria prevahu v geopolitických a strategických diskusiách (Khurana, 2019) a mnohé krajiny prijali termín „indicko-tichomorský“ ako nový geografický koncept ázijského regionalizmu (Denisov et al., 2021). Pojem Indo-Tichomorie sa stal novým, resp. oživeným geopolitickým konceptom ako reakcia na meniacu sa rovnováhu síl v Ázii a asertívnejšiu úlohu Číny v regióne. Podľa Mohanovej (2019) bude indicko-tichomorský región miestom, kde sa bude odohrávať najvýznamnejšia geopolitická súťaž 21. storočia.

V roku 2011 tento termín použila vtedajšia ministerka zahraničných vecí USA Hillary Clintonová v článku „America’s Pacific Century“ publikovanom v časopise Foreign Policy, v ktorom sa venovala posilňovaniu pozície USA v danom regióne, najmä pokiaľ ide o partnerstvo s Austráliou, „z tichomorského partnerstva na indicko-tichomorské a skutočne globálne partnerstvo“ (Denisov et al., 2021; He, 2018; Clinton, 2011).

V roku 2012 sa pojem Indo-Tichomorie oficiálne prvýkrát spomenul aj v Austrálii, v materiáli nazvanom Austrália v ázijskom storočí („Australia in the Asian Century“). Nový geografický a geopolitický koncept sa uvádza jednak v súvislosti s hospodárskym vzostupom Ázie a pozície Indického oceánu ako strategicky najvýznamnejšieho obchodného koridoru na svete a jednak v súvislosti s rastúcou hospodárskou a strategickou pozíciou Indie (Australian Government, 2012). Termín bol ďalej v rokoch 2013 a 2016 spomenutý v bielych knihách o obrane (De – Kumarasamy, 2020). V Bielej knihe o zahraničnej politike z roku 2017, v jej 3. kapitole, sa hovorí o význame posilnenia hospodárskych väzieb a ďalších spoločných záujmov s USA, Čínou, Japonskom, Indonéziou, Indiou, Kórejskou republikou a ASEAN-om, posilnení obrannej angažovanosti a pláne presadzovať regionálne obchodné a investičné dohody (Australian Government, 2017).

Japonsko bolo v roku 2016 zároveň jednou z prvých krajín, ktoré oficiálne použili slovné spojenie *slobodné a otvorené Indo-Tichomorie* („Free and Open Indo-Pacific“ – FOIP) ako základ pre japonskú zahraničnopolitickú doktrínu. Následne bolo zakomponované aj do osobitnej sekcie Národnej bezpečnostnej stratégie USA v roku 2017 (Marshall, 2022) aj vzhľadom na

to, že vtedajší prezident Donald Trump¹⁷ pri svojom nástupe do úradu odmietol účasť v integračnej dohode Transpacifické partnerstvo („Transpacific Partnership“ – TPP) a indicko-tichomorský región považoval za významný pri podpore diplomatických vzťahov (Weaver, 2018).¹⁸ Zároveň zohľadnili aj ekonomickú veľkosť regiónu a jeho kľúčovú úlohu v globálnej bezpečnosti. Z pohľadu USA ide o zmenu v sústredení pozornosti v rámci ázijského kontinentu, keďže v minulom období ich pozornosť pútal najmä západoázijský región a jeho zdroje (Pulipaka, Musaddi, 2021).

India v roku 2018 prostredníctvom predsedu vlády Narendru Modiho formulovala svoju víziu, resp. politiku voči indicko-tichomorskému regiónu počas tzv. Shangri-La dialógu¹⁹ (Pulipaka – Musaddi, 2021). V rámci siedmich hlavných princípov v nej taktiež spomenul víziu *slobodného, otvoreného a inkluzívneho Indo-Tichomoria*, zachovanie hlavného postavenia zoskupenia ASEAN v regióne, ako aj význam prepojitelnosti, resp. konektivity regiónu (Mea.gov.in, 2018). Podľa Mohanovej (2019) však koncept Indo-Tichomoria nie je v Indii nový – bol spomenutý už v roku 2004 v indickej námornej doktríne. Denisov et al. (2021) tiež uvádzajú, že indická vízia Indo-Tichomoria bola predstavená v roku 2007 v kontexte spolupráce Indie a Japonska pri vytváraní bezpečných námorných liniek.

V snahe prehĺbiť spoluprácu medzi krajinami indicko-tichomorského regiónu navrhol N. Modi v novembri 2019 v Bangkoku počas Východoázijského summitu (EAS)²⁰ previesť indickú koncepciu na praktické, vykonateľné a kooperatívne opatrenia v námornej oblasti v rámci tzv. *Indicko-tichomskej oceánskej iniciatívy* („Indo-Pacific Ocean Initiative“ – IPOI). IPOI sa zameriava na sedem pilierov, ktoré sú vzájomne prepojené: námorná bezpečnosť; námorná ekológia; námorné zdroje; budovanie kapacít a zdieľanie

¹⁷ Novú politiku pre Áziu, ktorej ťažiskovým bodom sa stal koncept „Free and Open Indo-Pacific“ predstavil prezident D. Trump na summite APEC vo Vietname v novembri 2017 (Luong, 2017).

¹⁸ V dokumente sa konštatuje, že záujem USA o slobodné a otvorené Indo-Tichomorie pretrváva už od založenia USA (Executive Office of the President of the United States, 2017).

¹⁹ Dialóg Shangri-La predstavuje platformu na diskusiu o rozvoji bezpečnostných výziev v Ázii. Koná sa v Singapure od roku 2002.

²⁰ Východoázijský summit („East Asia Summit“ – EAS) je jedným z významných pravidelných diplomatických stretnutí regionálnych lídrov pod záštitou ASEAN-u pre strategický dialóg a spoluprácu. Venuje sa kľúčovým výzvam v bezpečnostných, hospodárskych aj politických oblastiach, ktorým čelí východoázijský región. Začal sa prvým summitom v roku 2005 v Malajzii, pôvodne išlo o 16 krajín (10 členských krajín ASEAN-u, Austrália, Čína, India, Japonsko, Nový Zéland a Kórejská republika), v roku 2011 sa k nim pripojili aj USA a Ruská federácia (EastAsiaSummit, 2021).

zdrojov; znižovanie rizika katastrof a riadenie; veda, technológie a akadémická spolupráca; a obchod, konektivita a námorná doprava. Pokrýva tým celé spektrum výziev v námornej oblasti a smeruje k tomu, aby bola India považovaná za partnera v oblasti komplexnej bezpečnosti a trvalo udržateľného rozvoja (De – Kumarasamy, 2020; Sarangi, 2020).

V roku 2019 predstavilo aj zoskupenie ASEAN svoju *Perspektívu ASEAN-u pre indicko-tichomorský región* („ASEAN Outlook on the Indo-Pacific“ – AOIP). V dokumente konštatuje, že ASEAN apeluje na vedúcu pozíciu pri tvorbe a formovaní vízie užšej spolupráce v regióne a aj naďalej chce zohrávať ústrednú úlohu v rozvíjajúcej sa regionálnej architektúre v juhovýchodnej Ázii a okolitých regiónoch. Jeho cieľom je posilniť proces budovania spoločenstva ASEAN a pod jeho vedením dať nový impulz existujúcim mechanizmom, aby sa mohli lepšie využiť príležitosti regionálneho a globálneho prostredia. Hlavným princípom pre podporu spolupráce v regióne má byť preto centrálnosť – ústredná úloha ASEAN-u („ASEAN Centrality“), pričom by mala byť založená na platformách vychádzajúcich z mechanizmov spolupráce vedených ASEAN-om (napríklad EAS či „Regionálne fórum ASEAN“ – ARF²¹). Pri implementácii kľúčových prvkov tejto perspektívy bude ASEAN rozvíjať spoluprácu v širokej škále oblastí vrátane konektivity, námornej a hospodárskej spolupráce (ASEAN.org, 2019).

Tabuľka 9 bližšie dokumentuje časovú os, v rámci ktorej sa koncept Indo-Tichomoria presadil v rámci strategických dokumentov, čo zároveň znamená aj posun vnímania z ázijsko-tichomorského na indicko-tichomorský región. Indicko-tichomorský koncept sa postupne začal presadzovať nielen v Ázii, Severnej Amerike, ale aj v Európe. V rámci EÚ bolo Francúzsko prvou krajinou, ktorá prijala stratégiu voči indicko-tichomorskému regiónu. Do **Európskej únie** a jej členských krajín sa myšlienka Indo-Tichomoria podľa De a Kumarasamyho (2020) dostala z krajín východnej Ázie. V roku 2020 Francúzsko nasledovali Nemecko a Holandsko svojimi strategickými dokumentmi.

²¹ Regionálne fórum ASEAN („ASEAN Regional Forum“ – ARF) vzniklo v roku 1994 ako poradné fórum na podporu dialógu o politickej a bezpečnostnej spolupráci v regióne, o aktuálnych bezpečnostných otázkach a rozvoji spoločných opatrení na posilnenie mieru a bezpečnosti. Tvoria ho 27 členov: 10 členských štátov ASEAN, Austrália, Kanada, Čína, EÚ, India, Japonsko, Nový Zéland, Kórejská republika, Rusko, USA, Bangladéš, Kórejská ľudovodemokratická republika, Mongolsko, Pakistan, Srí Lanka, Papua-Nová Guinea a Východný Timor (Australian Government, n. d.).

Tabuľka 9 Časová os presadzovania sa konceptu Indo-Tichomoria v rámci strategických dokumentov jednotlivých krajín

Rok	Krajina
2012	Austrália – bol prijatý dokument <i>Austrália v ázijskom storočí</i> , v ktorom sa spomína pojem Indo-Tichomorie oficiálne prvýkrát. V ďalšom období sa uvádza v súvislosti s obrannou politikou Austrálie.
2016	Japonsko – Š. Abe vyhlasuje „Free and Open Indo-Pacific Strategy“ (FOIP).
2017	USA – termín Indo-Tichomorie je spomenutý v Národnej bezpečnostnej stratégii USA.
2018	Francúzsko publikovalo stratégiu voči indicko-tichomorskému regiónu. India – v júni na dialógu Shangri-La načrtol premiér N. Modi indickú koncepciu indicko-tichomorského regiónu. Japonsko – prijíma zmenu vo vnímaní FOIP – zo stratégie na <i>Víziu FOIP</i> („Free and Open Indo-Pacific Vision“).
2019	Zoskupenie ASEAN v júni predstavilo dokument <i>Perspektíva ASEAN-u pre indicko-tichomorský región</i> – AOIP. India – v novembri bola na návrh premiéra N. Modiho prijatá Indicko-tichomorská oceánska iniciatíva – IPOI.
2020	Nemecko – v septembri vláda prijala tzv. <i>Usmernenia pre Indo-Tichomorie</i> („Guidelines for Indo-Pacific“). Holandsko – v novembri vláda publikovala svoj strategický materiál zameraný na Indo-Tichomorie – <i>Usmernenia na posilnenie spolupráce Holandska a EÚ s partnermi v Ázii</i> .
2021	Spojené kráľovstvo – v marci bol publikovaný dokument k vonkajšej politike, v ktorom je kapitola venovaná aj indicko-tichomorskému regiónu. EÚ – Rada EÚ v apríli schválila závery o predloženej Stratégii EÚ pre spoluprácu v indicko-tichomorskom regióne zo strany Európskej komisie, pričom vyzvala Európsku komisiu a vysokého predstaviteľa vypracovať do septembra 2021 strategický dokument. EÚ – Európska komisia a vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku EÚ v septembri zverejnili oznámenie Európskemu parlamentu, ktorým stanovili Stratégiu EÚ pre spoluprácu v indicko-tichomorskom regióne.
2022	Česká republika – v septembri vláda ČR schválila <i>Stratégiu ČR pre spoluprácu s Indo-Tichomorím; Bližšie, než si myslíme</i> . Kanada – v novembri bola oznámená <i>Indicko-tichomorská stratégia Kanady</i> .
2023	Litva – v júli bola vládou schválená <i>Indicko-tichomorská stratégia Litvy – pre bezpečnú, odolnú a prosperujúcu budúcnosť</i> . Írsko – v októbri v roku 2023 bola predstavená aktualizovaná stratégia Írska <i>Globálne Írsko: Obnovenie nášho záväzku v ázijsko-tichomorskej oblasti do roku 2025</i> .

Zdroj: vlastné spracovanie na základe zdrojov uvádzaných v príslušnom texte k tabuľke.

Pokiaľ ide o Spojené kráľovstvo, bývalú členskú krajinu EÚ, v marci 2021 predstavilo širší dokument predstavujúci víziu vlády o úlohe Spojeného kráľovstva vo svete v ďalšom desaťročí a opatrenia do roku 2025 („Global Britain in a Competitive Age: The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy“). Významnú časť dokumentu tvorí časť venovaná aj indicko-tichomorskému regiónu, pričom cieľom je stať sa európskym partnerom regiónu s najširšou a najintegrovanejšou prítomnosťou (Kironka et al., 2023; HM Government, 2021).

V roku 2022 bola oznámená Indicko-tichomorská stratégia Kanady („Canada's Indo-Pacific Strategy“), ktorá konštatuje, že indicko-tichomorský región bude zohrávať významnú úlohu z hľadiska formovania budúcnosti a príležitostí Kanady v ďalšom polstoročí, keďže aj Kanada patrí medzi tichomorské krajiny. Z pohľadu Kanady zahŕňa región 40 ekonomík, ide o najrýchlejšie rastúci región na svete a nachádzajú sa v ňom niekoľkí najväčší obchodní partneri Kanady (Government of Canada, 2024a). Stratégia poskytuje 10-ročný rámec na riadenie vzťahov Kanady s partnermi v regióne, predstavuje platformu pre udržiavanie kľúčových vzťahov – v severnom Tichomorí, so združením ASEAN, ako aj s Indiou a Čínou. Za prvý rok Kanada výrazne pokročila v implementácii kľúčových iniciatív a posilňovaní vzťahov s partnermi v celom regióne (Government of Canada, 2024b).

3.1.2 Smerom k stratégii EÚ voči indicko-tichomorskému regiónu – základy pre tvorbu stratégie EÚ z pohľadu Francúzska, Nemecka a Holandska

Priekopníkom vo formulácii a vývoji vlastnej stratégie voči indicko-tichomorskému regiónu v Európskej únii sa stalo **Francúzsko** v roku 2018. Hlavným dôvodom boli ostrovné zámorské teritória a regióny nachádzajúce sa v indicko-tichomorskom regióne.

K Európskej únii je celkovo pridružených 13 zámorských krajín či teritórií („Overseas Countries and Territories“ – OCTs).^{22, 23} Z nich sa štyri, ktoré majú ústavné väzby na Francúzsko, nachádzajú práve v indicko-tichomor-

²² Ide o ostrovy, ktoré sa nachádzajú v oblastiach Atlantického oceánu, Antarktídy, Arktídy, ako aj v oblasti Karibiku, Indického a Tichého oceánu. Nejde o suverénne krajiny, sú však autonómne v rôznych oblastiach (hospodárske záležitosti, pracovný trh, verejné zdravie, vnútorné veci, clá). V rôznej miere však závisia od členských štátov, s ktorými udržiavajú osobitné väzby, a to Dánsko, Francúzsko a Holandsko, ktoré majú zároveň kompetencie v oblasti obrannej a zahraničnej politiky ich OCTs (OCTA, n. d.).

²³ Francúzske južné a antarktické územia („Terres australes et antarctiques françaises“ –

skom regióne: *Francúzske južné a antarktické územia, Nová Kaledónia, Wallis a Futuna, Francúzska Polynézia*. Hoci sú ich obyvatelia považovaní za občanov EÚ, OCTs nie sú súčasťou územia EÚ, jednotného trhu či colného územia EÚ. Na základe pridruženia k EÚ však majú osobitné politické, kooperačné a obchodné partnerstvo s EÚ (bezcolný a bezkvótvový prístup na trh EÚ²⁴). Pre EÚ ako celok majú veľký geopolitický význam, predovšetkým preto, že fungujú ako strategické základne EÚ v geografických oblastiach (European Commission, n. d.a).

Okrem OCTs existujú aj tzv. najvzdialenejšie regióny EÚ („Outermost Regions“ – OMR), ich status upravujú články 349 a 355 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ). Od roku 2014 má EÚ 9 najvzdialenejších regiónov (Gouardères, 2024). Z nich sa v indicko-tichomorskom regióne nachádzajú dva francúzske departmány – *Mayotte a Réunion*. Na rozdiel od OCTs však tieto územia tvoria súčasť územia EÚ, a teda sa na ne vzťahujú predpisy EÚ.

V indicko-tichomorskom regióne má Francúzsko až 93 % (10,2 mil. km²) rozlohy svojich výlučných ekonomických zón („Exclusive Economic Zones“ – EEZ),²⁵ ktorú vytvárajú početné námorské departmány a územia. Vo francúzskych EEZ v indicko-tichomorskom regióne žije približne 1,65 mil. francúzskych občanov (Diplomatie.gouv.fr, 2023a).²⁶ S významnými krajinami indicko-tichomorského regiónu má francúzska vláda uzavreté obchodné a bezpečnostné partnerstvá, zároveň je z pohľadu Francúzska región bytostne dôležitý z hľadiska existujúcich námorných ciest (Pajon, 2021).

V porovnaní s ostatnými členskými krajinami má Francúzsko najväčšiu námornú prítomnosť (vojenský personál) v regióne (Nováky, 2022), preto je logické, že francúzska stratégia sa pôvodne týkala najmä bezpečnostných výziev, pričom sa však výraznejšie nespomenula otázka jadrových zbraní (To-

TAAF) ako jediné OCTs nemá stálu populáciu, obýva ho iba približne 40 až 100 vedcov do roka (OCTA, n. d.).

²⁴ Ide o jednostranné obchodné preferencie EÚ pre všetky výrobky s pôvodom v OCTs s cieľom podporiť ich hospodársky a sociálny rozvoj, ako aj nadviazať úzke vzájomné hospodárske vzťahy (European Commission, n. d.b).

²⁵ Výhradná ekonomická zóna je pojem ustanovený Dohovorom OSN o morskom práve („United Nations Convention on the Law of the Sea“ – UNCLOS) z roku 1982 (v platnosti od 16. novembra 1994). Ide o oblasť mora, v ktorej má suverénny štát výhradné práva týkajúce sa prieskumu a využívania morských zdrojov vrátane výroby energie z vody a vetra. Tvoria územie do vzdialenosti 370 km od základnej línie pobrežia konkrétneho štátu.

²⁶ Celková rozloha francúzskych EEZ je 11,7 km², tvorí 8 % celkovej svetovej plochy, ktorú zaberajú EEZ, zároveň ide o najväčšiu plochu výhradných ekonomických zón na svete. Ide o oveľa väčšiu plochu ako rozloha Francúzska, ktorá tvorí iba 0,45 % svetovej rozlohy. Z hľadiska celkovej rozlohy EEZ nasledujú USA a Austrália (Migiro, 2018):

ropchin, 2022). Francúzsko možno aj z tohto dôvodu považovať za indicko-tichomorskú mocnosť EÚ – jednak bráni svoje suverénne záujmy v regióne a jednak sa angažuje v oblasti monitorovania a riadenia jej rozsiahlej výlučnej ekonomickej zóny aj vzhľadom na rastúce hrozby (Pajon, 2021).

Francúzsky prístup k Indo-Tichomoriu teda vychádza z pozície a záujmov Francúzska v regióne – ako jediná členská krajina má v regióne svoje územia (kde žijú obyvatelia Francúzska), zastúpenie vojenského personálu a okrem toho je stálym členom Bezpečnostnej rady OSN a vlastníkom jadrových zbraní, preto ju možno právom označiť za rezidentnú mocnosť („resident power“) EÚ v regióne. Na rozdiel od konceptu Ázie a Tichomoria, koncept indicko-tichomorského regiónu pokrýva francúzske záujmy oveľa lepšie a zodpovedá veľmi širokej geografickej definícii regiónu (Wacker, 2021).

Stratégie Nemecka a Holandska prijaté v roku 2020 majú širší záber – vzhľadom na to, že majú v regióne významné obchodné a investičné záujmy a na rozdiel od Francúzska nemajú v regióne stále vojenské zastúpenie (Cunningham, 2023).

V septembri 2020 nemecká vláda prijala tzv. usmernenia pre Indo-Tichomorie („Guidelines for Indo-Pacific“) s cieľom poskytnúť strategický rámec pre politické opatrenia vlády a stanoviť možnosti spolupráce s partnermi v regióne. Ich úmyslom bolo tiež slúžiť ako základ pre budúcu stratégiu EÚ. Z pohľadu geografického vymedzenia je indicko-tichomorským regiónom v dokumente označované ako *územie formované Indickým a Tichým oceánom*. Nemecko týmto vyjadrilo záujem podieľať sa na dynamickom raste Ázie, zapojiť sa do formovania indicko-tichomorského regiónu a udržiavať globálne normy v regionálnych štruktúrach. Usmernenia dávajú dôraz na sedem oblastí, venujú sa posilňovaniu multilateralizmu, otázkam klimatických zmien a ochrany životného prostredia, posilňovaniu mieru, bezpečnosti a stability, podpore ľudských práv a právneho štátu, posilňovaniu spravodlivého a udržateľného voľného obchodu založeného na pravidlách, digitálnej transformácii regiónov a trhov, ako aj otázkam spolupráce ľudí v oblasti kultúry, vzdelávania a vedy. Veľký dôraz je kladený na diverzifikáciu a posilňovanie partnerstiev v regióne. Pre Nemecko je región veľmi dôležitý z hľadiska obchodných a investičných väzieb, preto sa bude usilovať o otváranie trhov, voľný obchod založený na pravidlách prostredníctvom dohôd o voľnom obchode, zároveň však podporovať aj snahy o posilnenie multilaterálneho obchodného systému (Bundesregierung, 2020a, b). Nemecký prístup teda zohľadňuje význam regiónu predovšetkým z hľadiska obchodu a in-

vestícií vzhľadom na hospodárske väzby Nemecka v regióne, ako aj v oblasti bezpečnosti obchodných trás.

Holandsko v novembri 2020 ako v poradí tretia členská krajina EÚ publikovala svoj strategický materiál zameraný na Indo-Tichomorje – Usmerenia na posilnenie spolupráce Holandska a EÚ s partnermi v Ázii („Indo-Pacific: Guidelines for strengthening Dutch and EU cooperation with partners in Asia“), ktorých účelom je rozvinúť osobitnú víziu Holandska aj EÚ v indicko-tichomorskom regióne. V dokumente sa konštatuje, že Holandsko aj EÚ musia v regióne zintenzívniť svoje úsilie, aby mohli primerane presadzovať svoje hospodárske a politické záujmy. Holandsko vidí indicko-tichomorský región geograficky „od Pakistanu po ostrovy v Tichomorí“, čo je porovnateľný prístup s nemeckou definíciou regiónu (Wacker, 2021). Ako vyplýva z názvu usmernení, neviažu sa len na úlohu či záujmy Holandska, ale celej EÚ.

Holandské usmernenia možno podľa Okano-Heijmansovej (2021a) považovať za presadzovanie komplexnejšej a asertívnejšej nepriamej politiky voči Číne,²⁷ snažiac sa vyvážiť a zmierniť rastúcu úlohu Číny a jej vplyv v regióne, ako aj na multilaterálnej scéne. Okano-Heijmansová (2021b) zároveň uvádza, že zámerom holandských usmernení je pomáhať partnerom regiónu vyrovnávať sa s rastúcim geopolitickým napätím najmä spoluprácou v oblasti námornej bezpečnosti a digitálnej konektivity. Holandsko podporuje voľný obchod, zachovanie medzinárodného poriadku založeného na pravidlách a dodržiavanie ľudských práv.

Podľa Wackerovej (2021) možno v týchto troch dokumentoch identifikovať tak spoločné znaky, ako aj rozdiely. Všetky tri dokumenty sa zhodujú vo vyhodnotení trendov prebiehajúcich v regióne a poukazujú na jeho rastúci význam pre EÚ, ako aj celú Európu, preto je spoločným hlavným cieľom posilniť pozíciu a profil EÚ, ako aj predchádzať vzniku vojenských konfliktov v regióne. Medzi spoločné záujmy a princípy týchto troch stratégií, ktoré sa stali základom pre formuláciu stratégie na úrovni EÚ, podľa Wackerovej (2021) patria:

- presadzovať inkluzívny prístup k regiónu, ktorý zahŕňa Čínu ako dôležitého partnera v klimatických a bezpečnostných (nešírenie jadrových zbraní) otázkach;

²⁷ V roku 2019 Holandsko bolo priekopníkom vo vývoji aktualizovanej a vylepšenej politiky voči Číne (Okano-Heijmans, 2021b).

- zachovať a presadzovať poriadok založený na pravidlách, v ktorom si krajiny nemusia vyberať strany, unipolárne riešenia či bipolárny regionálny poriadok nie sú v záujme EÚ;
- zoskupeniu ASEAN sa pripisuje hlavná úloha ako partnera v EÚ v regióne;
- posilňovať partnerstvá s krajinami v regióne aj mimo (no nie s výnimkou) Číny;
- v súvislosti s ochranou hospodárskych a politicko-strategických záujmov prispievať k bezpečnosti a stabilite v regióne.

Na strane druhej, hoci sa tieto tri strategické prístupy zhodujú v hospodárskom a strategickom význame indicko-tichomorského regiónu pre Európu a majú spoločné základné záujmy a ciele, existujú medzi nimi aj rozdiely. Jeden z hlavných rozdielov medzi týmito stratégiami spočíva vo význame indicko-tichomorského regiónu pre Francúzsko na jednej strane a pre Nemecko a Holandsko na strane druhej. Francúzsky prístup vyplýva z pozície Francúzska ako významného hráča v regióne – preto hlavný dôraz ich stratégie je kladený na oblasť bezpečnosti a oba strategické dokumenty boli vypracované ministerstvom obrany. Nemecko a Holandsko na rozdiel od Francúzska majú dva hlavné argumenty: posilnenie svojej angažovanosti v regióne = rozsah obchodných väzieb s regiónom, závislosť od otvorených a bezpečných námorných ciest, ako aj voľný prístup na trhy; druhým je ich záujem o zachovanie poriadku založeného na pravidlách na globálnej aj regionálnej úrovni (Wacker, 2021).

3.1.3 Ďalšie stratégie členských krajín predstavené po prijatí stratégie EÚ

Hoci Francúzsko presadzovalo strategický prístup k regiónu ako prvé, až po zverejnení nemeckej stratégie a neskôr holandskej sa v rámci EÚ vytvoril dodatočný impulz, aby členské štáty podporili strategický prístup na úrovni EÚ (Grare = Reuter, 2021) a Európska komisia na základe záverov Rady z marca 2021 vypracovala a v septembri 2021 predložila Stratégiu EÚ pre spoluprácu v indicko-tichomorskom regióne.²⁸

Prvou členskou krajinou reagujúcou na stratégiu EÚ sa v septembri 2022 stala Česká republika, keď bola jej vládou schválená Stratégia ČR pre spoluprácu s Indo-Tichomorím s podtitulom „Blížšie, než si myslíme“ („Strategie České republiky pro spolupráci s Indo-Pacifikem; „Blíže, než si myslíme.“)

²⁸ Blížšie sa stratégiu EÚ venuje kapitola 3.3.2.

vypracovanú Ministerstvom zahraničných vecí ČR, ktoré je zároveň zodpovedné za jej implementáciu. Stratégia ČR vychádza zo stratégie EÚ a nadväzuje na ňu. Z pohľadu ČR je región ponímaný voľne geograficky ako *územie vymedzené, obklopené Indickým a Tichým oceánom*, pričom ho bližšie špecifikuje 40 štátov a území. Stratégia ČR definuje hospodársky význam regiónu a konštatuje, že existuje množstvo príležitostí pre obchodnú a investičnú činnosť českých firiem, pričom vzájomná obchodná spolupráca ešte nenaplní svoj potenciál. Konštatuje dôležitosť surovinovej diplomacie v regióne aj s cieľom posilniť surovinovú bezpečnosť ČR. Dokument tiež vyjadruje podporu slobodnému a otvorenému Indo-Tichomoriu, rozvoju vzťahov EÚ so zoskupením ASEAN a zdôrazňuje potrebu posilňovania odolnosti dodávateľských a hodnotových reťazcov proti nekalým obchodným praktikám. Stratégia ČR ako jeden z možných nástrojov pre posilňovanie partnerstva s krajinami regiónu navrhuje formát spolupráce s Vyšehradskou skupinou (vo formáte V4+) (Mzv.gov.cz, 2022a,b). Česká republika je jedinou krajinou strednej Európy, ktorá bližšie predstavila svoje strategické ciele v indicko-tichomorskom regióne. Na základe jej stratégie možno konštatovať, že koncept Indo-Tichomoria je vnímaný v strednej Európe najmä z hospodárskeho hľadiska, významu pre obchodnú a investičnú spoluprácu a diverzifikáciu dodávateľských reťazcov (Kironská et al., 2023).

Po ČR prispela do diskurzu aj Litva v júli 2023 predstavením Indicko-tichomorskej stratégie Litvy = pre bezpečnú, odolnú a prosperujúcu budúcnosť („Lithuania’s Indo-Pacific Strategy – For a Secure, Resilient and Prosperous Future“), ktorá je reakciou na globálne geopolitické zmeny, ktoré priamo ovplyvnili nielen Litvu, ale aj EÚ (Urm.lt, 2023b). Litovskú stratégiu vypracovalo Ministerstvo zahraničných vecí Litovskej republiky s cieľom realizovať zámer vlády posilniť medzinárodné postavenie Litvy, jej politické a diplomatické vzťahy s partnermi v regióne, zabezpečiť bezpečnosť a blahobyt občanov a otvoriť nové príležitosti pre litovských vývozcov. Kľúčovým atribútom angažovanosti Litvy v regióne je tiež zachovanie a posilnenie medzinárodného poriadku založeného na pravidlách. Indicko-tichomorský región je v stratégii vymedzený konštatovaním, že ide o územie v rozsahu pôsobnosti 41 krajín (Urm.lt, 2023a). Účelom dokumentu je tiež prispieť k implementácii stratégie EÚ a zabezpečiť jednotu EÚ vo vzťahu k Číne, ako aj pri spolupráci s partnermi v regióne. Litovská stratégia sa opiera o tri piliere: zvyšovanie bezpečnosti a podpora politického dialógu s krajinami regiónu, rozvoj hospodárskej spolupráce s cieľom dosiahnuť strategickú diverzifiká-

ciu, tvorba sietí prostredníctvom medziludských kontaktov, teda využívanie tzv. mäkkej sily („soft power“) v regióne (Urm.lt, 2023b).

Špecifikom stratégie Litvy oproti ostatným krajinám EÚ sú však ostré formulácie týkajúce sa Číny, a to aj napriek tomu, že sa Litva v dokumente hlási k politike jednej Číny²⁹ (Garrick, Andrijauskas, 2023). Napriek tomu, že presadzuje spoluprácu a inkluzívny prístup, voči Číne je stratégia veľmi kritická (Kironska et al., 2023). Tento prístup voči Číne súvisí s konfliktom Litvy s Čínou a predchádzajúcim zhoršením hospodárskych vzťahov, hospodárskym nátlakom Číny voči Litve³⁰ (Andrijauskas, 2022).

V októbri 2023 bola publikovaná aktualizovaná stratégia Írska voči ázijsko-tichomorskému regiónu z roku 2020 – Globálne Írsko:³¹ Obnovenie nášho záväzku v ázijsko-tichomorskej oblasti do roku 2025 („Global Ireland. Renewing our commitment to delivering in the Asia Pacific Region to 2025“). Hoci dokument nepracuje s názvom indicko-tichomorský región (ale ázijsko-tichomorský), odkazuje na stratégiu EÚ, ktorá tvorí rámec pre prínos a pridanú hodnotu Írska k úlohe EÚ v regióne a podľa Kironskej et al. (2023) ho teda možno považovať za príklad stratégie členskej krajiny EÚ voči indicko-tichomorskému regiónu³² (Ireland.ie, 2023). Predchádzajúca stratégia bola aktualizovaná s ohľadom na dosiahnutý pokrok a globálne výzvy (pandémia, konflikt na Ukrajine) s cieľom zabezpečiť, že záväzok Írska sa bude aj naďalej riadiť základnými zásadami, záujmami a hodnotami. Írsko má záujem naďalej prehľbovať svoje väzby v regióne, preto stanovilo nový, aktua-

²⁹ Udržiavanie diplomatických vzťahov s pevninskou Čínou znamená prerušenie oficiálnych vzťahov s Taiwanom.

³⁰ V roku 2021 Litva ako prvá krajina oficiálne odstúpila od čínskej iniciatívy spolupráce s krajinami strednej a východnej Európy, tzv. 16/17+1. Čína reagovala zavedením obmedzení prístupu na trh pre vývozcov z Litvy. V hlavnom meste Litvy, vo Vilniuse, zároveň v roku 2021 otvorili zastupiteľský úrad pre Taiwan, zo strany Číny to bolo vnímané ako nebezpečný a provokatívny krok a kroky Litvy odsúdila (Andrijauskas, 2022).

³¹ Aj tento strategický dokument je súčasťou strategickkej iniciatívy Írska spustenej v roku 2018 – „Global Ireland“. Jej cieľom je zdvojnásobiť globálny vplyv Írska do roku 2025, budovať nové partnerstvá, obchodné väzby. Strategický má smerovať Írsko k tomu, aby sa stalo silným účastníkom globálneho podnikania, obchodu, kultúry, diplomacie, budovania mieru a rozvoja (Gov.ie, 2023).

³² Okrem toho má dokument prispieť aj k implementácii stratégie Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) voči indicko-tichomorskému regiónu. OECD v roku 2023 publikovalo Strategický rámec pre Indo-Tichomoríe („OECD Strategic Framework for the Indo-Pacific“) s hlavným cieľom poskytnúť základ pre stále silnejšiu angažovanosť v juhovýchodnej Ázii a v celom Indo-Tichomorí, ktorý má rozhodujúci význam pre budúcnosť multilateralizmu, a teda aj pre OECD. Ďalším kľúčovým cieľom je prijať viac krajín z regiónu do OECD (OECD, 2023).

lizovaný súbor opatrení a cieľov, ktoré má vláda implementovať (Ireland.ie, 2023).

Termín Indo-Tichomorie sa tak dostal do rôznych oficiálnych dokumentov v oblasti zahraničnej a obrannej politiky, stratégií námornej bezpečnosti a či iných, v ktorých krajiny uznali strategický význam regiónu a vyjadrili v nich vlastné perspektívy a postoje (De, Kumarasamy, 2020). Zaujímavosťou je, že termín „*Indo-Pacific*“ bol na základe vyhľadávania kľúčových slov v titulkoch médií v období rokov 1988 – 2017 oveľa populárnejší v regionálnych mocnostiach (Austrália, Japonsko, India, Čína, USA), v ďalších krajinách regiónu (Singapur, Indonézia či Vietnam) sa spomínal výrazne menej často, na popularite však získal po prijatí Stratégie národnej bezpečnosti USA v decembri 2017 (He, 2018).

3.2 Hospodárska charakteristika a strategický význam indicko-tichomorského regiónu

Koncept Indo-Tichomoria získal na svojej popularite a stal sa preferovanejším ako pojem „ázijsko-tichomorský“ či „Ázia-Tichomorie“ aj v dôsledku zahrnutia štátov okolo Indického oceánu do hospodárskych procesov prebiehajúcich vo východnej Ázii (Denisov a kol., 2021; Pant – Basu, 2021). Možno ho chápať tiež ako novodobé, širšie pomenovanie ázijsko-tichomorského regiónu. Pohľad akademickej sféry v rámci konceptu Indo-Tichomoria možno vidieť jednak z hľadiska regionálnej bezpečnosti a dopravnej konektivity, na druhej strane iní autori poukazujú najmä na hospodársky význam regiónu, ktorý je pokrytý v troch oblastiach – obchod, investície a infraštruktúra (Denisov et al., 2021).

V období po druhej svetovej vojne (po páde koloniálneho systému) bol rozvoj ázijského kontinentu ovplyvnený viacerými reformami a zmenami. Najmä juhovýchodná Ázia sa stala svedkom niekoľkých hospodárskych „zázrakov“. Rozvoj Japonska v 60. rokoch bol motiváciou pre tzv. ázijské tigre či neskôr tzv. tigríčatá. V 80. rokoch 20. storočia sa rýchly hospodársky rast niesol v znamení budovania a rozširovania regionálnych výrobných sietí a prílevu priamych zahraničných investícií z Japonska a ďalších ázijských krajín do regiónu novoindustrializovaných krajín, najmä z dôvodu výrazne nižších nákladov na produkciu. Sľubný hospodársky vývoj bol však koncom 90. rokov negatívne ovplyvnený ázijskou finančnou krízou, pričom jej rýchle prekonanie prispelo k celkovej odolnosti a posilneniu regiónu. Globálna finančná a hospodárska kríza na konci prvého desaťročia 21. storočia však na rozdiel od európskych krajín či USA prispela k urýchleniu hospodárskeho rastu najmä Číny, Indie či krajín juhovýchodnej Ázie. Krajiny východnej a juhovýchodnej Ázie tak zažívajú výrazný hospodársky rozvoj podporovaný priemyselným vývozom a liberalizačnými politikami.

Ázijský región postupne napreduje aj v oblasti medzinárodnej ekonomickej integrácie. Pokiaľ zapojenie ázijských krajín do procesov ekonomickej integrácie v druhej polovici 20. storočia zaostávalo, združenie ASEAN bolo ešte v 80. rokoch jediným významným integračným celkom, situácia sa začala výrazne meniť najmä koncom 90. rokov 20. storočia. V kontexte rozširovania regionálnych hodnotových reťazcov a prijímania opatrení zameraných na uľahčenie obchodu postupne vzrástlo uzatváranie regionálnych a bilaterálnych dohôd medzi krajinami ázijského regiónu, predovšetkým vo forme dohôd o voľnom obchode („Free Trade Agreements“ – FTAs). Za-

čiatkom 21. storočia sa v regióne Ázie a Tichomoria rýchlo zvyšoval počet uzatvorených FTAs najmä na bilaterálnom základe (Zubaľová – Drieniková – Puškárová, 2022). Treba poznamenať, že v tomto období aj EÚ začala vo väčšej miere rozvíjať koncept dvojstranných FTAs s krajinami zoskupenia ASEAN (Drieniková – Zubaľová, 2013). Do popredia sa dostala tzv. nová generácia dohôd o voľnom obchode, resp. moderných FTAs, ktoré sa zaoberajú nielen tradičnými obchodnými otázkami, akými sú obchodné prekážky, ale aj obchodnými problémami 21. storočia, akými sú elektronický obchod, politika hospodárskej súťaže, uľahčenie obchodu atď. (Lu, 2019). V druhej dekáde 21. storočia začali globálne obchodné prostredie charakterizovať tzv. megaregionálne obchodné dohody („mega-regionals“) – veľké nielen z hľadiska HDP a objemu obchodu, ale aj geografického pokrytia. Medzi najvýznamnejšie megaregionálne dohody v Ázii patria Regionálne komplexné hospodárske partnerstvo („Regional Comprehensive Economic Partnership“ – RCEP), Komplexná a progresívna dohoda o transpacifickom partnerstve („Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership“ – CPTPP) a môžeme sem zaradiť aj dohodu o voľnom obchode medzi EÚ a Japonskom, ktorá predstavuje zhruba tretinu svetového HDP. Dohoda CPTPP sa stala nástupnou dohodou po odstúpení USA od TPP medzi 11 členskými krajinami,³³ je významným krokom k užším obchodným a investičným väzbám v regióne a stanovuje nové a vyššie štandardy pre regionálny obchod. Dohoda RCEP bola uzavretá pod záštitou ASEAN-u s piatimi krajinami regiónu – s Austráliou, Čínou, Indiou, Japonskom, Kórejskou republikou a Novým Zélandom so zámerom konsolidovať ich bilaterálne dohody s ASEAN-om do jedného integrovaného regionálneho ekonomického rámca a z hľadiska podielu na svetovom HDP a obyvateľstve tak vytvorila najväčšiu FTA na svete (Zubaľová – Drieniková – Puškárová, 2022).

Indicko-tichomorský región mnohí autori stotožňujú s hospodárskym centrom 21. storočia – predovšetkým v súvislosti s jeho významom pre medzinárodný obchod, globálne hodnotové reťazce, ako aj z hľadiska tokov globálnych priamych zahraničných investícií.

Z geografického hľadiska však medzi jednotlivými aktérmi v regióne nie je zhoda v presnej definícii, resp. regiónu. Kironska et al. (2023) upozorňujú aj na rozdielne definície indicko-tichomorského regiónu v jednotlivých stratégiách. V súvislosti s presunom hospodárskeho ťažiska zo Západu na Vy-

³³ Ďalšou členskou krajinou bude Spojené kráľovstvo, ktoré v roku 2023 po ukončení prístupových rokovaní podpísalo protokol o pristúpení k dohode (HM Government, 2024).

chod je chytľavým aj definícia v znení „od Hollywoodu po Bollywood“, hoci je to veľmi zúžený pohľad. Širší pohľad zahŕňa východné pobrežie Afriky až po západné pobrežie USA (Marshall, 2022). V rámci Národnej bezpečnostnej stratégie USA z roku 2017 bol región zadefinovaný ako územie „od západného pobrežia Indie po západné pobrežie Spojených štátov amerických“ (Executive Office of the President of the United States, 2017).

Aj interval počtu krajín zahrnutých do definícií sa pohybuje od 31 až po viac ako 40 krajín. EÚ v rámci databázy, z ktorej v monografii vychádzame, uvádza 31 krajín regiónu. Iný pohľad majú však jej členské krajiny, napríklad z pohľadu Českej republiky a Litvy je to až 41 krajín. Podobne z pohľadu Kanady má región 40 krajín. López-Aranguren (2022) uvádza, že región tvorí 38 krajín De a Kumarasamy (2020) vo svojej štúdii hovoria dokonca až o 43 krajinách z Juhovýchodnej Ázie, Južnej Ázie, Afriky, Tichomorí, Blízkeho východu, Latinskej a Severnej Ameriky a dvoch európskych krajín. Ani v samotnej EÚ teda nie je zhoda na geografickom rozmere regiónu, resp. ani na tom, čo tento pojem znamená. Rozdielne definície naznačujú rozdielne záujmy a potenciálne aj rôznu mieru zapojenia do tvorby stratégie EÚ. Rozdielne vnímanie regiónu je formované špecifickými záujmami jednotlivých štátov (Grare – Reuter, 2021).

Spoločným menovateľom jednotlivých prístupov k Indo-Pacifiku je však zo strategického a geografického pohľadu to, že oba oceány, Indický aj Tichý, sú predstavované ako jedna súvislá oblasť (Heiduk – Wacker, 2020).

Región obývajú až tri pätiny svetovej populácie (viac ako 4 miliardy obyvateľov, resp. 60 % svetovej populácie), čo z neho vytvára obrovský spotrebiteľský trh. Predpokladá sa, že do roku 2040 bude stredná trieda v regióne tvoriť až 90 % z celkových 2,4 miliardy obyvateľov strednej triedy vo svetovom hospodárstve (EEAS, 2021), do roku 2030 bude domovom dvoch tretín strednej triedy, ktorá vďaka hospodárskemu rastu vymaní milióny ľudí z chudoby. Hospodárska dynamika regiónu a rast populácie zvyšujú dopyt po vzdelávaní, zdravotníckych službách, potravinách, poľnohospodárstve a rybolove, prírodných zdrojoch a dôležitých nerastných surovinách, energii, finančných službách, pokročilej výrobe a ekologickej infraštruktúre. Nenasýtený trh tak vytvára, resp. bude vytvárať priestor a príležitosti aj pre zahraničných podnikateľov (Government of Canada. (2024a).

Indicko-tichomorský región sa zároveň podieľa až 60 % na svetovom HDP a z dvoch tretín prispieva k jeho rastu (Wizarat, 2022). Hospodársky rast v Ázii a Tichomorí za rok 2023 dosiahol 5 %, za rok 2024 sa očakáva mierne spomalenie rastu na 4,5 %, podobne v roku 2025 na 4,3 %, čo je v porovna-

ni s ostatnými regiónmi sveta najvyššia miera rastu v danom období (IMF, 2024a, b). Región je domovom troch zo štyroch najväčších ekonomík – Číny, Indie a Japonska (Government of Canada, 2024a).

Región má zásadný význam pre svetový obchod. Keďže cez jeho územné vody sa realizuje väčšia časť – až 60 % svetového námorného obchodu, veľmi dôležitá sa stáva otázka stability a slobody plavby. Medzi strategicky dôležité body v regióne patria ústie Červeného mora (vedúce k Suezskému prielivu), Hormuzský prieliv, Indický oceán, Malacký prieliv, Juhočínske more, Luzonský prieliv (medzi Taiwanom a Filipínami), tichomorské ostrovy a Havaj (Marshall, 2022).

Malacký prieliv je jednou z najvýznamnejších námorných ciest na svete, je to najkratší lodný kanál medzi Indickým a Tichým oceánom spájajúci ekonomiky od Blízkeho východu s Čínou, Japonskom či Kórejskou republikou. Prepravuje sa cezeň približne tretina svetového obchodu tovarom vrátane asi 80 % ropy smerujúcej do severovýchodnej Ázie (Qu – Meng, 2012). Z pohľadu Číny je prieliv dôležitý, prepravuje sa cezeň až 85 % ropy dovážanej do Číny (Wizarat, 2022). Pri dovoze energií sa na tento prieliv spolieha aj Japonsko či Austrália, ktorá z Japonska zasa dováža rafinovanú ropu, ich vzájomná spolupráca je preto posilňovaná aj užšími vojenskými väzbami (Marshall, 2022).

Región Indického oceánu je bohatý na zásoby nerastných surovín, nachádza sa tu 35 % svetových zásob zemného plynu, 67 % svetových zásob ropy, 40 % svetových zásob zlata, 60 % svetových zásob uránu a 80 % svetových zásob diamantov (Wizarat, 2022).

Juhočínske more je taktiež významné z hľadiska svetového obchodu (prepravuje sa cezeň asi 80 % svetového obchodu), obchodu s ropou, rybolovu a zároveň je však táto obchodná trasa zraniteľná z pohľadu viacerých teritoriálnych sporov súvisiacich s územnými nárokmi niekoľkých krajín. Významný je konflikt o zvrchovanosť Spratlyho ostrovov, ktorý sa vyostřil v druhej dekáde 21. storočia. Ostrovy sú predmetom sporov medzi Čínou, Filipínami, Vietnamom a Japonskom. Tieto ostrovy sú významnou lokalitou pozdĺž hlavných námorných obchodných trás do severovýchodnej Ázie, zároveň sú bohaté na ropu, zemný plyn a významné aj z hľadiska rybolovu (Cohn, 2024).

Strategický význam indicko-tichomorského regiónu podčiarkuje aj skutočnosť, že sa v ňom nachádza sedem z desiatich najväčších armád na svete, ako aj šesť jadrových mocností v širšom geografickom kontexte³⁴ (Wiza-

³⁴ Rusko, USA, Čína, Francúzsko, India, Pakistan a aj Severná Kórea.

rat, 2022; López-Aranuguren, 2022). Okrem spomenutých údajov však treba uviesť aj to, že región je charakteristický výskytom prírodných katastrof, ako sú zemetrasenia, tajfúny, výbuchy sopiek či cunami.³⁵

³⁵ Napríklad najviac aktívnych sopiek na svete sa nachádza v Indonézii. Z hľadiska prírodných katastrof možno za najtragickejšiu označiť ničivé cunami z 26. decembra 2004, ktoré zasiahlo región Indického oceánu, priamo negatívne postihlo až 14 krajín (TASR, 2016).

3.3 Postavenie indicko-tichomorského regiónu v obchodnej politike EÚ

Z hľadiska formovania pozície Európskej únie vo svetovom hospodárstve, vo svetovom obchode a ako aktéra medzinárodných vzťahov, zohráva významnú úlohu jej spoločná obchodná politika, keďže je jedinou vonkajšou výlučnou kompetenciou EÚ, ako to vyplýva z čl. 3 ods. 1 písm. e) Zmluvy o fungovaní Európskej únie.³⁶

V súvislosti s novými a neustále prebiehajúcimi výzvami v globálnom hospodárskom prostredí čelí aj obchodná politika množstvu nových prekážok, sporov, na ktoré musí hľadať adekvátne riešenia, odpovede. Medzi hlavné výzvy stále patria zachovanie fungovania multilaterálneho obchodného systému reprezentovaného WTO, rastúce protekcionistické opatrenia či rastúci význam Číny a jej globálnych ambícií (Weiß – Furculita, 2020). Od roku 2019 bola obchodná politika EÚ pod silným tlakom viacerých skutočností, medzi ktoré patrili rokovania o odchode Veľkej Británie z EÚ, nová obchodná politika USA pod vedením prezidenta Donalda Trampa, pandémie Covid-19, eskalácia konfliktu na Ukrajine a celkovo rastúce geopolitické napätie. Tieto skutočnosti postavili obchodnú politiku pred nové výzvy (Tröster, 2024). Pandémia priniesla úvahy o relokalizácii, resp. premiestnení priemyselných odvetví naspäť do EÚ. Vzhľadom na čoraz väčšiu separáciu poskytovateľov služieb a producentov tovarov je zároveň možné pozorovať proces fragmentácie v globálnych dodávateľských reťazcoch (Európsky parlament, 2024). Narušenia dodávateľských reťazcov a prepravy počas pandémie vyvolali pochybnosti o spoľahlivosti medzinárodných produkčných sietí, konflikt na Ukrajine spolu s geoeconomickou neistotou sú čoraz viac v centre pozornosti verejnosti (Baur –Flach, 2023). Rýchlo sa meniace globálne prostredie EÚ sa stáva oveľa náročnejšie, dokonca ohrozujúce, pričom obchod je možné čoraz viac považovať za nástroj slúžiaci vyšším, geopolitickým cieľom (Schmitz – Seidl, 2023) a obchodná politika sa využíva ako geopolitický nástroj na ochranu národných záujmov (Tröster, 2024).

Európska únia je hlavným obchodným partnerom pre mnohé ázijské krajiny, jej členské krajiny zároveň patria medzi najvýznamnejších investorov v Ázii. Popri významnom hospodárskom postavení má EÚ ambíciu zohrá-

³⁶ Čl. 207 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie potvrdzuje, že spoločná obchodná politika EÚ „sa uskutočňuje v rámci zásad a cieľov vonkajšej činnosti Únie“ a všetky aspekty zahraničného obchodu (vrátane služieb, obchodných aspektov duševného vlastníctva či priamych zahraničných investícií) patria do výlučnej právomoci EÚ.

vať aj väčšiu úlohu v oblasti politickej spolupráce (Drieniková – Zubaľová, 2013). Hospodársky význam ázijského regiónu podčiarkujú rýchlo rastúce ázijské ekonomiky, preto sa región stal hlavným prvkom hospodárskeho rastu EÚ. Okrem toho existencia rizík geopolitického napätia vytvára pre EÚ aj významné geopolitické záujmy (Chen – Gao, 2020).

3.3.1 Vývoj spolupráce medzi EÚ a Áziou z pohľadu obchodných stratégií EÚ a stratégií voči Ázii

Vzťahy s rýchlo rastúcim ázijským regiónom sú jednou z najväčších výziev pre EÚ a jej obchodnú politiku. Vzájomné vzťahy Európy a Ázie sa rozvíjali postupne. Z dlhodobého hľadiska však nešlo hlavne o spoluprácu medzi regiónmi, skôr medzi štátmi, v rámci obchodných podnikov, misíí či medzi jednotlivcami realizujúcimi imperiálne a koloniálne aktivity, vychádzala z obchodnej expanzie a dobývania európskymi mocnosťami (Balme – Bridges, 2008). V postkoloniálnom období však vzájomné obchodné a hospodárske vzťahy medzi Európou a Áziou z obdobia koloniálnej éry stratili na svojej významnosti až do polovice 90. rokov 20. storočia (Godement, 2008).

História vzťahov medzi Európskou úniou a Áziou siaha do 60. a 70. rokov 20. storočia, keď sa začala poskytovať finančná pomoc rozvojovým krajinám Ázie a začala sa objavovať prvá neformálna spolupráca, ktorá postupne naberala na význame a viedla k uzavretiu bilaterálnych dohôd v 80. a 90. rokoch 20. storočia. Okrem poskytovania rozvojovej pomoci bolo hlavným účelom týchto dohôd prehĺbiť vzájomnú obchodnú a hospodársku spoluprácu (Cihelková, 2003).

V 90. rokoch nastali výrazné zmeny. Na prelome 80. a 90. rokov došlo k zrúteniu bipolárneho systému usporiadania svetového hospodárstva, dosiahol sa pokrok v európskej integrácii, ktorá sa rozšírila o nové členské štáty, čo viedlo k vzostupu EÚ ako hlavnej ekonomickej veľmoci vo svetových záležitostiach. Na druhej strane ázijské krajiny zaznamenali rýchle tempo ekonomického rastu, vzrástol ich podiel na svetovom obchode a zvýšil sa aj význam regionálnej integrácie v Ázii, čo poskytlo nový základ a príležitosti pre rozvoj silnejších vzájomných väzieb medzi EÚ a Áziou. EÚ si uvedomila rastúci význam Ázie, ázijských ekonomík a relatívnu slabosť svojej hospodárskej aj politickej angažovanosti v regióne (Balme – Bridges, 2008). Preto sa na začiatku 90. rokov snažila s ázijským regiónom formálne nadviazať bližšie vzťahy. Prvým pokusom EÚ o koordináciu politík, posilnenie hospodárskych vzťahov a prehĺbenie integrácie s regiónom bola stratégia prijatá v roku 1994 –

Stratégia smerom k novej Ázii („Towards a New Asia Strategy“) (Lai et al., 2019). Stratégia vytýčila smer a stanovila ciele, ktoré mala EÚ sledovať pri tvorbe novej politiky voči Ázii. Všeobecnými cieľmi EÚ bolo posilniť svoju prítomnosť v Ázii, prispieť k rozvoju a stabilite, upevniť demokraciu a právny štát v regióne. Pre EÚ bolo tiež dôležité prehĺbiť hospodársku spoluprácu. Preto sa prioritou stalo posilnenie politických dialógov na bilaterálnej a multilaterálnej úrovni (Commission of the European Communities, 1994). Prvá stratégia EÚ voči ázijskému regiónu poskytla impulz pre budovanie partnerstva medzi EÚ a Áziou vo forme medzivládneho fóra *Stretnutie Ázia – Európa* („Asia-Europe Meeting“ – ASEM) založeného v roku 1996. ASEM sa stalo jedným z kľúčových nástrojov poskytujúcich otvorené fórum na diskusiu o širokej škále tém spoločného záujmu.

V 90. rokoch 20. storočia EÚ identifikovala ázijsko-pacifický región ako jeden z jej strategických cieľov vzhľadom na zmenu v rovnováhe síl a posunom globálneho hospodárskeho a politického ťažiska do Ázie (Carteny – Tosti Di Stefano, 2023).

Začiatkom nového storočia, v roku 2001, vydala Európska komisia novú, modernizovanú stratégiu voči ázijskému regiónu – **Európa a Ázia: strategický rámec pre posilnené partnerstvo** („Europe and Asia: A Strategic Framework for Enhanced Partnerships“). Ide o aktualizovanú verziu predchádzajúcej stratégie, pričom jej cieľom bolo vytvoriť komplexný strategický rámec pre vzájomné vzťahy oboch regiónov. Zámerom EÚ bolo tiež viac sa angažovať nielen v hospodárskej, ale aj politickej a bezpečnostnej oblasti, predovšetkým posilniť politickú a hospodársku prítomnosť EÚ v regióne v súvislosti s jej rastúcim globálnym postavením, ktoré vo vtedajšej podobe 15 členských štátov zohrávala (European Commission, 2001).

Význam Ázie v oblasti zahraničnoobchodnej politiky EÚ vzrástol najmä od roku 2006, keď bola oznámením Európskej komisie predstavená obchodná stratégia *Globálna Európa: svetová konkurencia. Príspevok k Stratégii rastu a zamestnanosti EÚ* („Global Europe – Competing in the World. A Contribution to the EU’s Growth and Jobs Strategy“) (Európska komisia, 2006). V rámci tejto, dá sa povedať, prelomovej stratégie pre obchodnú politiku EÚ, bol rozvíjajúci sa ázijský región zaradený ako jedna z priorít pre posilnenie obchodu a integrácie prostredníctvom novej generácie dohôd o voľnom obchode.³⁷ Na základe vyhodnotenia trhového potenciálu a úrovne ochra-

³⁷ Nové, resp. moderné dohody o voľnom obchode orientované z pohľadu stratégie na konkurencioschopnosť sú obsahovo ambiciózne a komplexné, „zamerané na čo najvyšší mož-

ny trhu boli medzi prioritných partnerov z Ázie stanovené Kórejská republika a zoskupenie ASEAN. Podobne bola z týchto hľadísk ako zaujímavý partner označená aj India (Drieniková – Zubaľová, 2013; DG Trade, 2007). Zmena v obchodnej stratégii EÚ v prospech bilaterálnych dohôd s kľúčovými obchodnými partnermi a asertívnejšia obchodná politika voči krajinám ochraňujúcim ich tovary a služby predovšetkým netarifnými opatreniami je výsledkom neúspešných multilaterálnych rokovaní o ďalšej liberalizácii obchodu vo WTO zo začiatku 21. storočia³⁸ (Leblond – Viju-Miljusevic, 2019).

V prvom desaťročí 21. storočia výrazne vzrástla obchodná interdependencia medzi EÚ a Áziou. Gavinová a Sindzingreová (2008) dokonca ich obchodné toky v tomto období označili ako akýsi „tretí článok“ svetového hospodárstva zodpovedajúci ich globálnej obchodnej váhe.

Aj v nasledujúcej obchodnej stratégii z roku 2010 pod názvom *Obchod, rast a svetové záležitosti: Obchodná politika ako hlavná súčasť stratégie Európa 2020* („Trade, Growth and World Affairs: Trade Policy as a Core Component of the EU’s 2020 Strategy“) Európska komisia zvýraznila potrebu pokračovať v rokovaníach a uzatváraní bilaterálnych obchodných dohôd aj s ázijskými partnermi, ako sú členské krajiny ASEAN (Chen – Gao, 2020), z nich predovšetkým Singapur či Vietnam, zvýraznila aj potrebu posilniť vzťahy s Čínou, Indiou či Japonskom (Európska komisia, 2010).

V súvislosti s vplyvom globálnej finančnej a hospodárskej krízy a so stagnujúcim rastom v európskych krajinách však došlo k zmene povahy vzájomných vzťahov medzi EÚ a regiónom Ázie. Khandekar (2012) vyzdvihol potrebu zviditeľnenia sa EÚ a jej politickej angažovanosti v Ázii, ktorá by zodpovedala jej postaveniu ako významného obchodného a investičného partnera. Európsku úniu označil za „oneskorencia“ v zacytení dynamického rastu Ázie vzhľadom na to, že sa viac sústredila na riešenie vtedajších vzťahov vo svojom susedstve, s USA či s Ruskou federáciou. Poukázal na oslabenie pozície EÚ v regióne, konkurenciu USA v podobe ich obnoveného zamerania sa na Áziu (najmä ázijsko-tichomorský región) a s tým súvisiacu potrebu zmeny prístupu EÚ k Ázii. Podobne Korteweg (2014) vo svojom príspevku upozornil na to, že s rastúcimi obchodnými väzbami Európy s Áziou postup-

ný stupeň liberalizácie obchodu vrátane ďalekosiahlej liberalizácie služieb a investícií“ (DG Trade, 2007).

³⁸ Ide o kolo rokovaní z Dohy, ktoré sa oficiálne začalo na štvrtej ministerskej konferencii WTO v novembri 2001. Jeho cieľom je dosiahnuť zásadnú reformu medzinárodného obchodného systému prostredníctvom zavedenia nižších obchodných bariér a revidovaných obchodných pravidiel (WTO, n. d.).

ne vzrástol aj záujem o stabilitu v regióne, a preto tiež upozornil na potrebu strategického prístupu k Ázii, najmä z pohľadu bezpečnosti. Ten má reagovať nielen na zmenu presadzovanú v zahraničnej politike USA („Pivot to Asia“), ale aj zmeny v rovnováhe síl v regióne a zvyšujúce sa napätie v regióne aj vzhľadom na rastúcu pozíciu Číny.

V roku 2015 bola Európskou komisiou predstavená nová obchodná stratégia pod názvom *Obchod pre všetkých. Smerom k zodpovednejšej obchodnej a investičnej politike* („Trade for all. Towards a more responsible trade and investment policy“), ktorá zvýraznila ekonomické záujmy EÚ v ázijskom regióne. Európska komisia ňou upravila svoj prístup k obchodnej politike, pri snahe o otváranie trhov deklarovala, že nebude robiť kompromisy v otázkach základných hodnôt (ľudské práva a trvalo udržateľný rozvoj, vysoká úroveň predpisov týkajúcich sa bezpečnosti a životného prostredia a verejných služieb v rámci EÚ). Aby bola obchodná politika účinná, mala byť v súlade s rozvojovou a širšou zahraničnou politikou EÚ, ako aj s vonkajšími cieľmi vnútorných politík EÚ (Európska komisia, 2015), čím sa v podstate obchodná politika stala nástrojom zahraničnej politiky pri presadzovaní hodnôt a noriem EÚ (Chen – Gao, 2020). Pokiaľ ide o bilaterálne vzťahy s tretími krajinami, v stratégii sa Komisia venuje všetkým regiónom. Vcelku podrobne sa venuje najmä ázijsko-tichomorskému regiónu, vzájomné obchodné vzťahy definuje ako strategické. Od prijatia tejto stratégie sa podarilo dosiahnuť cieľ uzatvoriť obchodnú dohodu s Japonskom (v platnosti od februára 2019), rovnako aj uzatvoriť rokovania o investičnej dohode s Čínou.³⁹ Podobne, za prioritné bolo označené aj posilnenie vzťahov s Austráliou a Novým Zélandom, čo sa v nasledujúcom období prejavilo vo forme otvorenia rokovaní o dohodách o voľnom obchode, pričom dohoda s Novým Zélandom v máji 2024 vstúpila do platnosti (European Commission, 2024n). Komisia ďalej navrhla pokračovať v bilaterálnych rokovaníach medzi EÚ a členmi ASEAN-u po úspechu rokovaní so Singapurom a Vietnamom. Ako uvádzajú Chen a Gao (2020) práve usilovaním sa o uzavretie obchodných dohôd sa EÚ usiluje o posilnenie spojitosti medzi obchodom a zahraničnou politikou, najmä pokiaľ ide o jej geopolitické a bezpečnostné záujmy.

V septembri 2018 bolo predstavené oznámenie Európskej komisie a vysokej predstaviteľky Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku pod názvom *Prepájanie Európy a Ázie – základné piliere stratégie EÚ* („Con-

³⁹ Rokovania boli ukončené ku koncu roka 2020, avšak od roku 2021 je proces ratifikácie dohody pozastavený, najmä vzhľadom na rozdielne pohľady na mnohé páľčivé politické problémy.

necting Europe and Asia – Building Blocks for an EU Strategy“), ktorú môžeme považovať za v poradí tretí strategický dokument upravujúci vzťahy EÚ a Ázie. EÚ v súvislosti s prehlbujúcou sa globálnou vzájomnou závislosťou oboch regiónov dáva do pozornosti potrebu posilniť prepojenosť medzi nimi v oblasti dopravy, energetiky, digitalizácie a aj v oblasti medziludských vzťahov. Zároveň apeluje na posilnenie partnerstiev s tretími krajinami, regiónmi a medzinárodnými organizáciami (predovšetkým pokiaľ ide o fórum ASEM či zoskupenie ASEAN), ako aj spolupráce v oblasti vzdelávania, výskumu, inovácií, kultúry, športu a cestovného ruchu. Stratégia vo svojom úvode konštatuje vysokú vzájomnú závislosť oboch regiónov s perspektívou jej ďalšieho prehĺbenia (Európska komisia – EEAS, 2018). Táto ambiciózna stratégia voči ázijskému regiónu sa dá podľa Chena a Gaa (2020) považovať za pokračovanie mini „obratu do Ázie“, teda výrazného zvýšenia angažovanosti s ázijskými krajinami nad rámec tradičného zamerania na obchodnú spoluprácu. Naznačuje rastúcu súvislosť hospodárskych vzťahov EÚ s Áziou s jej geopolitickými úvahami a možno ju dokonca považovať za časť ekonomickej diplomacie EÚ v Ázii (Európska komisia, 2018; Chen – Gao, 2020).

Stratégia prepájania Európy a Ázie je zároveň považovaná za odpoveď EÚ na projekt Číny spustený v roku 2013 – *Iniciatíva pásu a cesty* („Belt and Road Initiative“ – BRI), ktorý vyvolal obavy EÚ z hľadiska nejednotného prístupu členských krajín k iniciatíve. Kritika sa týka silného politického vplyvu iniciatívy, ktorý si môže Čína v EÚ vybudovať a ovplyvňovať tak európske politiky, ako aj obáv o transparentnosť projektu, jeho financovania a udržateľnosti či potenciálnych rizík zníženia vysokých sociálnych, environmentálnych a vládnych štandardov (European Parliament, 2021; Chen – Gao, 2020).

Stratégia prepájania Európy a Ázie bola rozšírená prostredníctvom stratégie *Globálna brána* („Global Gateway“) prijatej v roku 2021. Je zameraná na mobilizáciu investícií na zlepšenie inteligentných, čistých a bezpečných prepojení v rámci digitálneho, energetického a dopravného sektora, ako aj na posilnenie globálneho zdravia, vzdelávania a zlepšenie výskumu a inovácií. Stratégia sa okrem regiónu Ázie a Tichomorja zameriava aj na ďalšie regióny sveta vrátane Afriky, Latinskej Ameriky a Karibiku (Kasicki, 2023).

Vo februári 2021 Európska komisia predstavila novú obchodnú stratégiu EÚ pod názvom *Preskúmanie obchodnej politiky – otvorená, udržateľná a asertívna obchodná politika* („Trade Policy Review – An Open, Sustainable and Assertive Trade Policy“) s úmyslom poskytnúť strategický rámec pre obchodnú politiku Únie na roky 2021 – 2026 (Keane – Mendez-Parra – te Vel-

de, 2021). Nahradila tak predchádzajúcu obchodnú stratégiu Obchod pre všetkých a podľa Európskeho parlamentu má stanoviť smerovanie obchodnej politiky EÚ až do roku 2030 (Európsky parlament, 2024). Základom tejto obchodnej stratégie EÚ je prístup pod názvom **otvorená strategická autonómia** („Open Strategic Autonomy“): „*Otvorenou strategickou autonómiou sa zdôrazňuje schopnosť EÚ samostatne sa rozhodovať a formovať svet okolo seba prostredníctvom líderstva a angažovanosti, ktoré odrážajú jej strategické záujmy a hodnoty.*“ (Európska komisia, 2021, s. 4).

Dokument je v podstate reakciou na ekonomické, politické, sociálne, technologické, environmentálne zmeny, ku ktorým v ostatnom období dochádzalo vo svetovom hospodárstve a z nich vyplývajúce trendy, ktoré Európska komisia zohľadnila pri tvorbe hlavných výziev pre jej obchodnú politiku v nasledujúcom období. Celosvetová neistota a rastúci unilateralizmus možno považovať z tohto pohľadu za najvýznamnejšie výzvy spôsobené viacerými skutočnosťami, medzi nimi technologickým rozvojom, rastom Číny a jej globálnych ambícií, klimatickými zmenami a digitálnou transformáciou. Komisia si v stratégii stanovila tri hlavné ciele pre strednodobé obdobie (Európska komisia, 2021):

- podporiť obnovu a zásadnú transformáciu hospodárstva EÚ v súlade s jej zelenými a digitálnymi cieľmi,
- formovať globálne pravidlá pre udržateľnejšiu a spravodlivejšiu globalizáciu,
- zvýšiť schopnosť EÚ presadzovať svoje záujmy a práva, a to aj autonómne, ak je to potrebné.

Tieto ciele bližšie reprezentuje šesť oblastí, ktoré Komisia definovala ako dôležité na dosiahnutie hlavných cieľov. Medzi nimi z hľadiska bilaterálneho prístupu voči tretím krajinám EÚ prioritizuje susedné krajiny, krajiny zapojené do procesu rozširovania a Afriku, s ktorými je cieľom posilniť vzájomné partnerstvá (Európska komisia, 2021). To možno považovať za významnú zmenu v porovnaní s predchádzajúcou obchodnou stratégiou, ktorá vyzdvihovala najmä ázijsko-tichomorský región. Podľa Blockmansa (2021) to možno považovať za prekvapivé vzhľadom na to, že hospodárske ťažisko sa presunulo práve do ázijského, resp. ázijsko-tichomorského regiónu. Európska komisia si však podľa neho stanovila ciele pre svoj vlastný prospech, nie ako reakciu na politiku ostatných krajín.

Významnou oblasťou, ktorá priamo odkazuje na partnerov EÚ v ázijskom regióne, je potreba posilniť zameranie EÚ na vykonávanie a presadzovanie obchodných dohôd v ázijsko-tichomorskom regióne, najmä s Novým Zé-

landom⁴⁰ a Austráliou. Z hľadiska ázijských partnerov dokument uvádza, že obchodný a investičný vzťah EÚ s Čínou je dôležitý, ale aj náročný. Čínu spolu s Indiou stratégia definuje ako významných partnerov EÚ z ázijského regiónu pre spoločný dialóg a tvorbu aliancií pri hľadaní spoločných východísk v podpore účinného multilateralizmu založeného na pravidlách (Európska komisia, 2021). Je dôležité zdôrazniť, že indicko-tichomorský región ešte v období tvorby tejto obchodnej stratégie nebol na zozname hlavných priorít EÚ (Grgić, 2023).

Krátko po predstavení tejto obchodnej stratégie oznámila Európska služba pre vonkajšiu činnosť („European External Action Service“ – EEAS) v marci 2021 potrebu vypracovania strategického prístupu EÚ k indicko-tichomorskému regiónu (López-Aranguren, 2022), nového geopolitického konceptu, ktorý získaval na popularite nielen v Ázii, ale aj v USA. Táto potreba vychádzala z posilnenia a diverzifikácie obchodných vzťahov EÚ v ázijskom regióne a vyvažovania prístupu k Číne (Borrell, 2021). V apríli 2021 Rada EÚ vo svojich záveroch vyzvala na predloženie strategického dokumentu, pričom tento krok hodnotia Grare a Reuter (2021) ako úspech, keďže pojem „Indo-Tichomorie“ sa v oficiálnych dokumentoch EÚ, s výnimkou národných stratégií voči Indo-Tichomoriu, nepoužíval. A ako dopĺňa Iyerová (2022), dôvodom boli úzke hospodárske vzťahy viacerých členských štátov EÚ s Čínou. V tejto súvislosti je treba pripomenúť, že indicko-tichomorský región nie je spomenutý ani v obchodnej stratégii predstavenej vo februári 2021, resp. ázijsko-tichomorský región bol spolu s Latinskou Amerikou a Karibikom zaradený do jedného celku len s obmedzenými ambíciami (Cunningham, 2023).

V septembri 2021 bolo zverejnené spoločné oznámenie Komisie a vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku o **Stratégii EÚ pre spoluprácu v indicko-tichomorskom regióne**, v ktorom stanovujú stratégiu a zdôvodňujú jej prijatie.⁴¹ Zároveň otvorili cestu k tomu, aby sa EÚ pripojila k ostatným zástancam stratégie pre indicko-tichomorský región (Lin, 2021). Komisia v podstate reagovala na kroky Francúzska, Ne-

⁴⁰ Zámer EÚ v tejto oblasti bol už úspešne naplnený v prípade Nového Zélandu vstupom dohody do platnosti v máji 2024.

⁴¹ Rada EÚ 16. apríla 2021 prerokovala a následne schválila závery o predloženej stratégii zo strany Európskej komisie, pričom vyzvala Európsku komisiu a vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku vypracovať do septembra 2021 strategický dokument (Rada EÚ, 2021).

mecka a Holandska, majúcih v regióne veľký hospodársky aj diplomatický vplyv, ktoré ako prvé z členských krajín reagovali na rastúci geopolitický, hospodársky, demografický a bezpečnostný význam regiónu a prijali vlastné stratégie zohľadňujúce ich strategické národné záujmy v rámci nového konceptu indicko-tichomorského regiónu. Napriek tomu, že viaceré členské štáty nejavili o nový geopolitický koncept veľký zahraničnopolitický záujem, Európska únia si nemohla dovoliť nezaujať stanovisko k významným geopolitickým a geohospodárskym zmenám odohrávajúcim sa v Indo-Tichomorí (Lin, 2021). Stratégia nadväzuje na predchádzajúci strategický dokument venujúci sa ázijskému regiónu – stratégiu prepájania Európy a Ázie. Aj z tohto hľadiska ju možno vnímať ako v poradí ďalší strategický dokument EÚ zameraný na ázijský región.

3.3.2 Stratégia EÚ pre spoluprácu v indicko-tichomorskom regióne

Európska únia sa snaží v indicko-tichomorskom regióne presadiť najmä prostredníctvom svojej hospodárskej sily (Grgić, 2023). Stratégia EÚ je reakciou na posilňujúce sa strategické postavenie regiónu ako hospodárskeho a politického priestoru. V úvode dokumentu sa uvádza, ako sa indicko-tichomorský región stáva pre EÚ čoraz dôležitejším strategickým regiónom a že Únia má v úmysle zvýšiť svoju angažovanosť v regióne vybudovaním partnerstiev, ktoré posilnia medzinárodný poriadok založený na pravidlách, budú sa podieľať na riešení globálnych výziev a stanú sa základom hospodárskej obnovy (Európska komisia a vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, 2021). Hospodárska angažovanosť je najvyššou prioritou stratégie EÚ – týka sa hlavne podpory rokovaní o voľnom obchode v regióne, stanovenia noriem v oblasti zodpovedného obchodného správania, budovania odolných dodávateľských reťazcov, ako aj prepojenia ekonomickej prosperity a zeleného rastu. Ide o oblasti, v ktorých EÚ disponuje výnimočnými schopnosťami (Grgić, 2023). Aj z tohto dôvodu autori poukazujú na samotný názov stratégie EÚ s dôrazom na „spoluprácu“, vyzdvihujúci kooperatívny prístup, úlohu EÚ ako partnera (Håkansson, 2022; Kliem, 2022).

Indicko-tichomorský región je z pohľadu stratégie EÚ vnímaný ako rozsiahle územie „od východného pobrežia Afriky po tichomorské ostrovné štáty“ majúce čoraz strategickejší význam pre EÚ, ako aj pre celú Európu (Európska komisia a vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, 2021).

Hlavnou víziou EÚ je spolupráca založená na zásadách, ktoré sú definované v stratégii EÚ. Jej napĺňanie je rozdelené do siedmich prioritných oblastí, bližšie ich uvádza obrázok 2. V podstate sú zároveň v súlade s niektorými prioritnými oblasťami záujmu z hľadiska národných prístupov Francúzska, Nemecka či Holandska k Indo-Tichomoriu (Lin, 2021), pretože stratégia EÚ z veľkej časti vychádza práve z týchto troch národných stratégií (van Willigen – Blarel, 2024).

Obrázok 2 Prioritné oblasti Stratégie EÚ pre spoluprácu v indicko-tichomorskom regióne

Zdroj: vlastné spracovanie podľa „Európska komisia a vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku (2021)“.

V rámci týchto siedmich oblastí, na ktoré sa EÚ prioritne zameriava, sa bude snažiť o dosiahnutie s nimi súvisiacich cieľov. Z pohľadu obchodnej politiky EÚ je treba vyzdvihnúť najmä 1. a 4. oblasť. Oblasť udržateľnej a inkluzívnej prosperity je reakciou na potrebu hospodárskej obnovy po pandémie. Odkazuje na dve podoblasti. Prvou z nich je potreba upevnenia hodnotových reťazcov prostredníctvom spolupráce s partnermi v regióne s cieľom ich posilnenia, diverzifikácie obchodných vzťahov, implementácie obchodných dohôd či dokončenia prebiehajúcich rokovanií, ako aj prostredníctvom rozvoja spolupráce v strategických odvetviach. V tomto smere dokument odkazuje na potrebu riešenia strategickej závislosti, dobrým príkladom je možnosť posilnenej spolupráce EÚ s Japonskom, Kórejskou republikou a Taiwanom v oblasti polovodičov. Nemenej dôležitým aspektom je udržateľnosť a zodpovednosť hodnotových reťazcov, zabezpečenie dodržiavania základných pracovných práv a dôstojnej práce (Európska komisia a vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, 2021). Vysokú hospodársku závislosť od dodávok dôležitých produktov z krajín indicko-

-tichomorského regiónu pocítila EÚ v období pandémie (v tom čase nielen zdravotných pomôcok či liekov, ale aj polovodičov). V súvislosti s posilňovaním odolnosti hodnotových reťazcov sa významným faktorom stáva aj doprava (veľká časť zahraničného obchodu EÚ sa prepravuje cez Juhočínske more⁴²), a preto veľký význam nadobudli aj zachovanie a zaistenie námornej bezpečnosti a slobody plavby (aby sa zabránilo narušeniam plynulosti obchodných tokov) (Kironska et al., 2023).

Snahou EÚ je prostredníctvom spolupráce s regionálnymi partnermi stanoviť nové normy a štandardy v hospodárskej a digitálnej oblasti (Kironska et al., 2023). Druhá podoblasť je preto zameraná na rámec bilaterálnych obchodných vzťahov – na implementáciu komplexných obchodných dohôd, ktoré EÚ uzatvorila s partnermi v indicko-tichomorskom regióne (Kórejská republika, Japonsko, Singapur, Vietnam a aj Nový Zéland), dohôd o hospodárskom partnerstve s tichomorskými krajinami, dohôd o ochrane investícií. Okrem toho sa EÚ sústreďuje na dokončenie prebiehajúcich rokovaní či začatie nových rokovaní o obchodných dohodách (napríklad s členskými krajinami zoskupenia ASEAN), ako aj na posilnenie obchodnej a investičnej spolupráce s krajinami regiónu, s ktorými nemá uzatvorenú obchodnú dohodu, resp. takáto dohoda nie je vo výhlade (napr. Taiwan). Z pohľadu multilaterálneho odkazuje na potrebu spolupráce s partnermi v regióne v modernizácii WTO a z unilaterálneho hľadiska vyzdvihuje využívanie colných preferencií v rámci Všeobecného systému preferencií (GSP) (Európska komisia a vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, 2021).

Štvrtá oblasť stratégie EÚ venujúca sa digitálnej oblasti je ďalšou prioritnou oblasťou. Je zameraná na snahu EÚ jednak spolupracovať s partnermi pri stanovovaní noriem v tejto oblasti a jednak posilniť a vytvoriť nové medzinárodné digitálne partnerstvá, ktoré by mali prispievať aj k uľahčeniu digitálneho obchodu prostredníctvom podpory technickej, politickej či výskumnej spolupráce v oblasti infraštruktúry, digitálnej transformácie podnikov a verejných služieb, rozvoja zručností. Partnerstvá môžu byť zároveň formalizované vo forme dohôd o digitálnom partnerstve (Európska komisia a vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, 2021).

Z cieľov v ďalších piatich oblastiach možno vyzdvihnúť najmä tieto: zamerať sa na výzvy v oblasti klimatických zmien, vyvíjať aktivity a spoluprácu s partnermi v regióne v oblasti zmiernenia ich následkov (2. oblasť); podporovať a kontrolovať boj proti nezákonnému, nenahlásenému a neregulo-

⁴² V tomto prípade sú v literatúre uvádzané rôzne údaje – tretina (Kironska et al., 2023), resp. 40 % obchodu (Diplomatie.gouv.fr, 2023b).

vanému rybolovu v súlade s medzinárodným právom (3. oblasť); podporovať všetky oblasti prepájania s partnermi v regióne na základe udržateľného, komplexného a na pravidlách založeného prístupu EÚ (5. oblasť); podporovať námornú prítomnosť EÚ v regióne, otvorenú regionálnu bezpečnostnú architektúru založenú na pravidlách (6. oblasť); podporovať zlepšenie zdravotného stavu a starostlivosti v regióne, ako aj posilniť zapojenie sa EÚ do znižovania rizika katastrof v indicko-tichomorskom regióne (7. oblasť) (Európska komisia a vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, 2021).

Spoluprácu v oblasti bezpečnosti a obrany ako 6. oblasť stratégie EÚ je možné považovať za oblasť, kde môže EÚ presadzovať svoje ciele aj tvrdou silou („hard power“), zároveň v kombinácii s obchodnými a hospodárskymi vzťahmi je to podľa van Willigena a Blarela (2024) významný prostriedok, prostredníctvom ktorého môže EÚ čeliť intenzívnej konkurencii v regióne, najmä pokiaľ ide o výrazné vojenské posilňovanie Číny. Vzhľadom na existenciu kľúčových námorných ciest sa EÚ snaží posilniť aj svoju námornú prítomnosť v regióne (Håkansson, 2022). Bezpečnostný aspekt až do prijatia tejto stratégie nebol medzi prioritami EÚ, jej pohľad však zmenila rastúca rivalita medzi USA a Čínou, ako aj rastúca agresia Číny v oblasti Juhočínskeho mora – celkovo geopolitické zmeny podnietili EÚ, aby zvýšila svoju prítomnosť v regióne a reagovala na nové bezpečnostné výzvy (Iyer, 2022). V oblasti prepájania proaktívny prístup EÚ v tejto stratégii presahuje rámec stratégie z roku 2018 Prepájanie Európy a Ázie v snahe o vytvorenie protívahy Číne (Håkansson, 2022).

Stratégia EÚ má umožňovať vzájomnú spoluprácu EÚ s podobne zmýšľajúcimi („like-minded“) partnermi v regióne pri tvorbe riešení na jednotlivé výzvy, pri stanovovaní noriem a presadzovaní dobrých regulačných postupov v regióne, zároveň má uľahčiť budovať vzájomnú dôveru. Dôraz je postavený nielen na budovaní partnerstiev, ale aj na posilňovaní spolupráce na multilaterálnej úrovni (Lin, 2021). V jednotlivých prioritných oblastiach EÚ určuje konkrétnych partnerov v regióne, ktorí sú najviac v súlade s politikami EÚ a vhodní pre ďalší rozvoj alebo pokračovanie vo vzájomnej spolupráci (Cunningham, 2023). Príkladom sú partnerstvá v oblasti prepájania s Japonskom, Indiou, zoskupením ASEAN a snaha o rozvoj spolupráce s ďalšími regionálnymi partnermi (Austrália a Kórejská republika).

Celkovo je možné povedať, že stratégia EÚ sa zaoberá veľkým rozsahom oblastí, avšak hlavnou prekážkou naplnenia cieľov EÚ môže byť nejednosť členských štátov v naplňovaní jednotlivých krokov či hľadanií riešení na

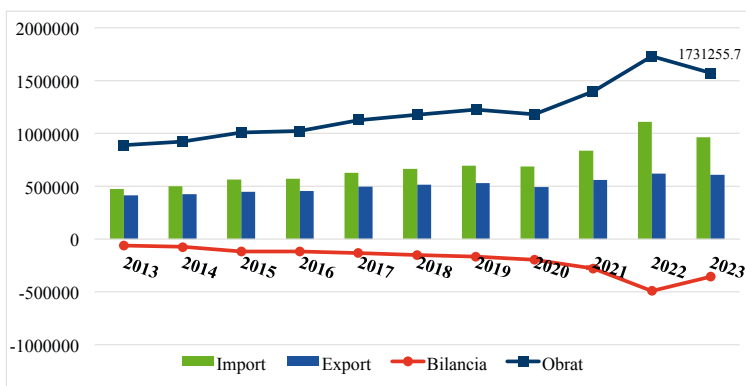
nastolené výzvy (Iyer, 2022). Cunningham (2023) uvádza, že dôvodom toho, že EÚ sa neponáhľala s uvedením vlastnej stratégie voči Indo-Tichomoriu, bol negatívny protičínsky charakter zo strany USA. Stratégia USA prijatá počas administratívy prezidenta D. Trumpa odrážala práve jeho politiku voči Číne. EÚ nechcela byť vťahnutá do súboja, ktorý nebol v jej záujme. Viacerí autori poukazujú práve na to, že prístup, resp. samotná stratégia EÚ nie je zameraná proti Číne. Zmenu názoru EÚ smerom k príležitostiam a možnostiam v indicko-tichomorskom regióne v rámci spolupráce s podobne zmýšľajúcimi partnerskými krajinami podľa Cunninghama (2023) nastala v roku 2020 po zvolení Joea Bidena za amerického prezidenta, ktorá zároveň znamenala aj pozitívne očakávania smerom k transatlantickým vzťahom. Troma hlavnými podnetmi pre vypracovanie vlastnej stratégie EÚ pre ITR, ako ich vyzdvihol López-Aranguren (2022), sú bezpečnosť (z hľadiska prítomnosti jadrových mocností v regióne), demografia (vzhľadom na to, že región obýva 65 % populácie sveta) a hospodárstvo (vzhľadom na vysoký, až 62 % podiel regiónu na svetovom hospodárstve).

3.3.3 Obchodné vzťahy EÚ s indicko-tichomorským regiónom

Indicko-tichomorský región má významné postavenie v medzinárodnom obchode predovšetkým vďaka kľúčovej úlohe vo svetovom hospodárstve – vyplývajúcej z veľkosti trhu a pozícií krajín regiónu v objeme ich obchodnej činnosti. Ide najmä o Čínu, Japonsko či Indiu, ktoré zároveň zohrávajú významnú úlohu v zahraničnom obchode EÚ, patria medzi jej najvýznamnejších obchodných, ale aj investičných partnerov. Ich poloha v oblasti významných námorných obchodných ciest je takisto významným faktorom v strategických a bezpečnostných otázkach EÚ. Celkovo tak indicko-tichomorský región nadobudol pre EÚ geopolitický a geohospodársky význam.

Graf 26 zobrazuje vývoj obchodu EÚ s indicko-tichomorským regiónom ako celkom za obdobie rokov 2013 – 2023. Vývoj importu aj exportu bol za sledované obdobie mierne kolísavý, celkový zahraničnoobchodný obrat EÚ s regiónom výrazne vzrástol v roku 2021 a najmä v roku 2022, keď zaznamenal najvyššie hodnoty na strane exportu aj importu, celková hodnota vzájomného obchodu dosiahla 1,7 bil. eur. V rámci sledovaného obdobia môžeme konštatovať, že celková hodnota obchodu EÚ s indicko-tichomorským regiónom sa za desať rokov (od roku 2013 do 2022) takmer zdvojnásobila. V roku 2023 však došlo k poklesu vzájomného obchodu z pohľadu exportu aj importu, hodnota vzájomného obchodu dosiahla 1,6 bil. eur.

Za sledované obdobie možno pozorovať stabilný vývoj na strane exportu EÚ až do roku 2020, keď došlo k jeho poklesu o 7 %. Pokles hodnoty importu v roku 2020 nebol taký prudký ako v prípade exportu, došlo k poklesu len o 1 %. V roku 2021 sa však hodnota importu zvýšila o 21 %, export sa zvýšil o takmer 14 %. V roku 2022 stúpla hodnota importu až o 33 %. Oživenie obchodu do roku 2022 bolo výrazné, so 61 % nárastom dovozu a 26 % nárastom vývozu v porovnaní s rokom 2020 (Eurostat, 2024a). Za rok 2023 sa však hodnota importu znížila o 13 % a došlo tiež k miernemu poklesu hodnoty exportu, o 1,9 % oproti roku 2022.

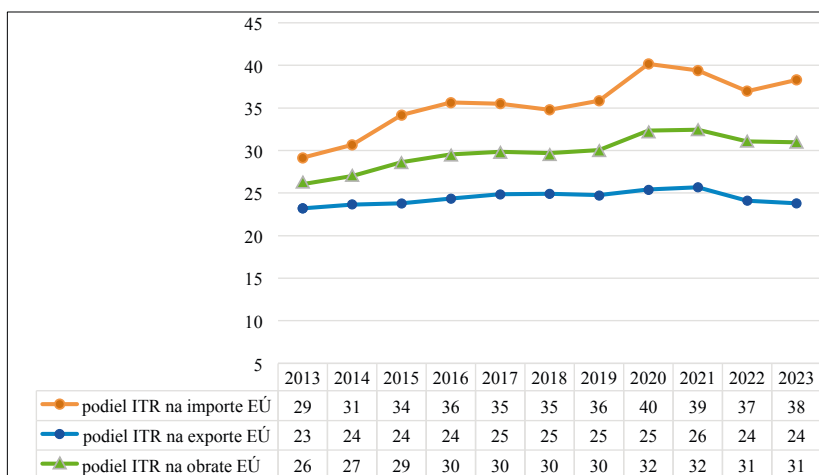

Graf 26 Vývoj obchodu EÚ s indicko-tichomorským regiónom (v mil. eur, v rokoch 2013 – 2023)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Eurostatu (2024b).

V priebehu celého sledovaného obdobia sa hodnota exportu EÚ do indicko-tichomorských krajín zvýšila o 47 %, hodnota importu sa viac ako zdvojnásobila (203 %). Na základe týchto údajov možno vidieť, že význam indicko-tichomorského regiónu ako obchodného partnera EÚ rastie. EÚ však aj napriek výraznému rastu vzájomného obchodu dosahuje s regiónom dlhodobu pasívnu obchodnú bilanciu, ktorá v rámci sledovaného obdobia rástla, s výnimkou roka 2023. Vtedy sa jej hodnota oproti roku 2022, keď dosiahla rekordnú úroveň (takmer 0,5 bil. eur), v súvislosti s väčším poklesom importu ako exportu, znížila. Z tohto hľadiska je pre EÚ výzvou aktívnejšie sa zameriavať na región, postupné otváranie trhov a zintenzívnenie procesu liberalizácie vzájomného obchodu.

Pokiaľ ide o celkový podiel indicko-tichomorského regiónu na zahraničnom obchode EÚ, ten sa od roku 2013 zvýšil o približne 5 až 6 percentuálnych bodov – z 26 % na 31 % v roku 2023. Najvyšší podiel v sledovanom období zaznamenal za roky 2020 a 2021 – 32 %. Pokiaľ ide o podiel na importe, ten sa v sledovanom období zvýšil z 29 % až na 40 % v roku 2020, na 39 % v roku 2021 a za rok 2023 tvorí 38 % celkového importu EÚ. Na celkovom vývoze EÚ je podiel indicko-tichomorského regiónu nižší, pohybuje sa na úrovni 23 % – 24 %. Indicko-tichomorský región zaujíma teda významný podiel na obchodných vzťahoch EÚ z hľadiska dovozu aj vývozu. Bližšie údaje dokumentuje graf 27.

Graf 27 Vývoj podielu indicko-tichomorského regiónu na zahraničnom obchode EÚ (v %, v rokoch 2013 – 2023)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Eurostatu (2024; databáza DS-018995).

Z 31 krajín, ktoré tvoria databázu údajov EÚ za región, medzi najväčších obchodných partnerov EÚ patria Čína, ktorá sa na obchode s indicko-tichomorským regiónom podieľa až 47 %, Japonsko s podielom 8,6 %, Kórejská republika (8,3 %) a India (7,2 %). Tieto štyri krajiny spolu tvoria viac ako 70 % obchodu EÚ s celým regiónom. Naopak, najnižší podiel na celkovom obchode EÚ s regiónom majú Brunej, Džibuti, Fidži, Komory, Laos, Maldivy, Mikronézia, Papua Nová Guinea, Samoa a Seychely, ktorých podiel nedosahuje ani 0,1 %.

Zahraničnoobchodný obrat EÚ s indicko-tichomorským regiónom zaznamenal v roku 2023 medziročný pokles o 159 mld. eur, t. j. o 9 %. Hodnotovo sa najviac znížil obchod s Čínou – o 118 mld. eur (t. j. o 14 %). Z percentuálneho pohľadu najväčší pokles obchodu za rok 2023 oproti predchádzajúcemu roku však zaznamenala EÚ s Brunejom a Bangladéšom (až o 30 % a 20 %). Na druhej strane najvyšší rast (cez 30 %) bol zaznamenaný v obchode EÚ s ostrovnými tichomorskými štátmi – Fidži, Komory a Samoa. Bližšie údaje dokumentuje tabuľka 10.

Tabuľka 10 Zahraničný obchod EÚ s partnermi Indo-Tichomoria (v mil. eur, v roku 2023)

Partner	Import	Export	Obrat	Bilancia	Podiel na ITR (v %)
Austrália	13 622,31	38 447,69	52 070,00	24 825,38	3,31
Bangladéš	18 910,37	3 019,05	21 929,42	-15 891,32	1,39
Brunej	3,18	132,45	135,63	129,27	0,01
Čína	516 223,06	223 494,23	739 717,29	-292 728,83	47,05
Džibuti	7,14	305,39	312,53	298,25	0,02
Fidži	65,17	71,73	136,90	6,56	0,01
Filipíny	8 803,37	7 341,41	16 144,79	-1 461,96	1,03
India	65 088,73	48 364,08	113 452,80	-16 724,65	7,22
Indonézia	18 345,92	11 316,54	29 662,46	-7 029,38	1,89
Japonsko	70 476,95	63 949,10	134 426,05	-6 527,85	8,55
Juhoafrická republika	23 248,35	25 925,30	49 173,65	2 676,96	3,13
Kambodža	4 800,31	997,30	5 797,61	-3 803,01	0,37
Keňa	1 261,84	1 727,27	2 989,12	465,43	0,19
Komory	9,18	69,47	78,65	60,29	0,01
Kórejská republika	73 052,51	57 796,59	130 849,10	-15 255,92	8,32
Laos	404,24	147,44	551,68	-256,80	0,04
Madagaskar	1 068,21	750,62	1 818,83	-317,59	0,12
Malajzia	29 074,77	15 567,45	44 642,22	-13 507,32	2,84
Maldivy	42,48	239,49	281,97	197,01	0,02
Maurícius	667,83	1 177,76	1 845,59	509,93	0,12
Mikronézia	0,62	2,45	3,07	1,83	0,00
Nový Zéland	2 551,73	5 521,89	8 073,62	2 970,16	0,51
Omán	2 113,36	3 143,75	5 257,10	1 030,39	0,33
Papua Nová Guinea	887,24	96,92	984,16	-790,32	0,06
Samoa	0,78	10,34	11,12	9,56	0,00
Seychely	274,77	254,41	529,18	-20,35	0,03
Singapur	20 447,02	32 138,64	52 585,66	11 691,62	3,34
Spojené arabské emiráty	17 109,90	38 813,00	55 922,90	21 703,09	3,56
Srí Lanka	2 611,24	1 101,70	3 712,93	-1 509,54	0,24
Thajsko	25 199,36	14 987,18	40 186,53	-10 212,18	2,56
Vietnam	47 616,86	11 448,46	59 065,32	-36 168,40	3,76
ITR SPOLU	963 988,80	608 359,09	1 572 347,90	-355 629,71	100

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Eurostatu (2024; databáza DS-018995).

Čína, Japonsko, Kórejská republika a India patria medzi top desať obchodných partnerov EÚ v celkovom obchode s tovarmi – bližšie údaje uvádza tabuľka 11. Za rok 2023 dosiahla EÚ pasívnu obchodnú bilanciu so všetkými štyrmi, hoci za predchádzajúce obdobie obchod s Japonskom zaznamenal aktívne saldo (European Commission, 2024d).

Dominantnú pozíciu má medzi nimi Čína, ktorej podiel na celkovom obchode EÚ tvorí viac ako 14 %, po USA je teda pre EÚ druhým najväčším obchodným partnerom. Z pohľadu importu však dosahuje prvenstvo s podielom viac ako 20 % za rok 2023. Od roku 2002, keď podiel Číny na dovoze do EÚ tvoril necelých 8 %, sa takmer strojnásobil (Eurostat, 2024c). Z hľadiska exportu je na treťom mieste po USA a Spojenom kráľovstve s podielom takmer 9 %. Čína je významným obchodným partnerom najmä v oblasti priemyselných tovarov, ktoré tvoria viac ako 98 % dovozu z Číny (takmer 506 mld. eur) za rok 2023. Medzi najvýznamnejšie položky dovozu patria elektrické stroje, prístroje a zariadenia, produkty chemického priemyslu, textilné produkty, dopravné prostriedky a kovy. Tovarová štruktúra exportu do Číny je veľmi podobná (European Commission, 2024c). Japonsko, Kórejská republika aj India sú tiež dôležití partneri v oblasti priemyselných produktov. Znamená to, že existuje potenciál ďalšieho prehľbovania obchodných aktivít s indicko-tichomorským regiónom.

Tabuľka 11 Top desať partnerov v zahraničnom obchode EÚ s tovarmi za rok 2023

Partner	Obrat v mld. eur	Podiel na celkovom obchode v %	Podiel na exporte v %	Podiel na importe v %
1. USA	849	16,7	19,6	13,8
2. Čína	739	14,6	8,7	20,5
3. Spojené kráľovstvo	515	10,1	13,1	7,1
4. Švajčiarsko	327	6,4	7,4	5,5
5. Turecko	207	4,1	4,4	3,8
6. Nórsko	181	3,6	2,4	4,7
7. Japonsko	134	2,6	2,5	2,8
8. Kórejská republika	131	2,6	2,3	2,9
9. India	113	2,2	1,9	2,6
10. Rusko	89	1,8	1,5	2,0

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov European Commission (2024c, k).

V rámci indicko-tichomorského regiónu má nielen EÚ najväčších obchodných partnerov, ale aj z pohľadu krajín regiónu je pre viaceré z nich EÚ významným obchodným partnerom a pre sedem krajín z regiónu predstavuje EÚ dokonca najväčšieho obchodného partnera. Medzi nimi vynikajú Seychely, EÚ v roku 2023 tvorila viac ako 56 % podiel na ich zahraničnom obchode. Z pohľadu podielu na zahraničnom obchode je EÚ top partnerom za rok 2023 aj pre Maurícius (26 %), Bangladéš (21 %), Juhoafrickú republiku (21 %), Madagaskar (20 %), Džibuti (18 %) a aj pre Indiu s tesným podielom 12 % pred USA a Čínou (European Commission, 2024e, f, g, h, i, j, k).

Popri obchode s tovarmi zohráva pre EÚ významnú úlohu aj obchod so službami, v ktorom sú medzi najvýznamnejšími partnermi EÚ aj krajiny indicko-tichomorského regiónu. Bližšie to dokumentujú údaje v tabuľke 12, ktorá prezentuje najvýznamnejších partnerov v exporte a importe služieb EÚ so zvýraznením partnerov v Indo-Tichomorí. Čína je štvrtou najvýznamnejšou destináciou pre export služieb z EÚ, zároveň je aj štvrtým najväčším trhom z hľadiska dovozu služieb do EÚ s podielom viac ako 4 %. Celkový obrat obchodu dosahuje 113 mld. eur. Na rozdiel od obchodu s tovarmi dosahuje EÚ aktívnu obchodnú bilanciu v obchode so službami. Ďalšími významnými partnermi v rámci top jedenástich najvýznamnejších sú Singapur, Japonsko, Hongkong, India, ako aj Austrália v exporte služieb z EÚ. Obchod so službami zohráva čoraz významnejšiu úlohu, prispieva nielen k hospodárskemu rastu, zefektívňovaniu priemyselných odvetví, ale jeho úloha je čoraz dôležitejšia pri rozširovaní digitalizácie a podpore digitálnej transformácie (Eurostat, 2024e).

Tabuľka 12 Top jedenásť partnerov EÚ v obchode so službami (v mld. eur, v roku 2022)

Export				Import		
Partner	Hodnota v mld. eur	Podiel v %		Partner	Hodnota v mld. eur	Podiel v %
1. USA	299,2	22,0	1.	USA	396,2	34,3
2. Spojené kráľovstvo	256,6	18,8	2.	Spojené kráľovstvo	210,6	18,2
3. Švajčiarsko	145,0	10,7	3.	Švajčiarsko	81,3	7,0
4. Čína	64,7	4,8	4.	Čína	48,3	4,2
5. Japonsko	37,2	2,7	5.	Singapur	41,1	3,6
6. Singapur	36,4	2,7	6.	India	26,9	2,3
7. Nórsko	31,9	2,3	7.	Kanada	19,1	1,7
8. Kanada	26,4	1,9	8.	Nórsko	19,0	1,6
9. Hongkong	25,9	1,9	9.	Turecko	17,9	1,5
10. Austrália	25,4	1,9	10.	Japonsko	17,0	1,5
11. India	23,9	1,8	11.	Hongkong	15,5	1,3

Zdroj: vlastné spracovanie podľa údajov Eurostatu (2024d).

EÚ a indicko-tichomorský región sú vysoko prepojené a vzájomne závislé, EÚ patrí medzi najväčších obchodníkov v regióne, je najväčším investorom v regióne a aj hlavným poskytovateľom rozvojovej pomoci (Cunningham, 2023). Až 40 % obchodu EÚ prechádza cez Juhočínske more, čo zároveň zvyšuje význam regiónu z pohľadu námornej bezpečnosti (Diplomatie.gouv.fr, 2023b).

Vysoká interdependencia oboch regiónov sa prejavuje aj v štatistike – oba celky spolu tvoria až 70 % svetového obchodu s tovarom a so službami, podieľajú sa na 60 % tokoch priamych zahraničných investícií (European Commission, 2021a). EÚ má v regióne päť strategických partnerov – Čínu, Indiu, Kórejskú republiku, Japonsko a od roku 2020 bolo aj partnerstvo s ASEAN-om povýšené na strategické. Strategické partnerstvo⁴³ znamená osobitné po-

⁴³ Vzhľadom na to, že neexistuje riadna definícia tohto pojmu, je možné ho vnímať ako dlhodobú vzájomne výhodnú spoluprácu na medzinárodnej úrovni na základe rovnosti práv medzi partnerskými krajinami s cieľom dosiahnuť spoločné ciele (Kašáková – Drieniková – Zubaľová, 2019).

stavenie – EÚ si buduje a udržiava dlhodobé vzťahy s kľúčovými partnermi, aby zabezpečila zachovanie hodnôt a záujmov EÚ na globálnej úrovni nielen v obchodnej a hospodárskej oblasti, ale aj v ďalších strategických oblastiach.

3.3.4 Zahraničnoobchodná politika EÚ voči indicko-tichomorskému regiónu

EÚ si udržiava významné postavenie vo svetovom obchode – pokiaľ ide o obchod s tovarom, za rok 2022 bola v poradí druhým najväčším importérom sveta s podielom 15 % aj exportérom s 13 % podielom na svetovom exporte. V obchode so službami je dominantným hráčom s podielom 24 % na svetovom exporte služieb a 23 % v importe služieb (WTO, 2023). Aj vzhľadom na to si upevňuje pozíciu kľúčového aktéra v oblasti liberalizácie obchodu prostredníctvom odstraňovania prekážok obchodu, uzatvárania obchodných dohôd či poskytovania preferenčných sadzieb voči tretím krajinám v rámci svojej obchodnej politiky. V poslednom období EÚ čoraz viac využíva svoju obchodnú politiku aj na presadzovanie svojich noriem a hodnôt, čo je zároveň hlavným cieľom jej zahraničnej politiky (Chen – Gao, 2020).

V obchodnej politike voči krajinám indicko-tichomorského regiónu sa EÚ snaží vytvárať a uplatňovať spravodlivý systém rôznych obchodno-politických nástrojov. Medzi ne zaraďujeme aj obchodné dohody (dohody o voľnom obchode, dohody o hospodárskom partnerstve), politické dohody (dohody o partnerstve a spolupráci), investičné dohody, ako aj partnerstvá s vybranými krajinami, ktoré predstavujú pre EÚ dôležitý prínos k dlhodo-kej spolupráci. Prehľbovanie spolupráce a obchodné rokovania, ktoré vyústia v podpísanie obchodných dohôd, prispievajú k rastu zahraničného obchodu a prílevu investícií (European Commission, 2021a).

V rozvoji vzťahov, vzájomnej spolupráce a v podpore rastu obchodu s indicko-tichomorskými krajinami zohráva obchodná politika EÚ významné postavenie. Kľúčovým nástrojom v liberalizácii obchodných vzťahov je uzatváranie **obchodných dohôd** s tretími krajinami, prostredníctvom ktorých sa znižujú a odstraňujú obchodné prekážky – clá, ako aj netarifné bariéry, ochraňujú tradičné potravinárske výrobky EÚ. Dohody môžu riešiť aj investičné otázky, spôsob riešenia investičných sporov, ako aj vytvárať nové obchodné príležitosti pre európske spoločnosti, ktoré budú prispievať k tvorbe väčšieho počtu pracovných miest, ako aj väčšiemu výberu tovarov či služieb za nižšie ceny pre spotrebiteľov. Prostredníctvom obchodnej politiky môže takisto EÚ presadzovať európske zásady a hodnoty – demokraciu, ľud-

ské práva, ochranu životného prostredia, ako aj sociálne práva (Consilium, 2024). Obchodné dohody sú pilierom prehĺbenia vzájomnej spolupráce, predstavujú prínosy v podobe otvorenia nových trhov či zjednodušenia prístupu na trhy. Prístup EÚ v oblasti obchodných dohôd je založený na dodržiavaní pravidiel vyplývajúcich z dohôd. Dokončenie obchodných rokovaní, uzatvorenie predmetných dohôd je zároveň aj jedným z cieľov stratégie EÚ.

V rámci indicko-tichomorského regiónu má EÚ podpísané preferenčné dohody o voľnom obchode, ktoré umožňujú recipročné otváranie trhov (poskytovanie preferenčného prístupu) s rozvinutými a rozvíjajúcimi sa ekonomikami, ako aj preferenčné dohody o hospodárskom partnerstve (EPAs), ktoré obsahujú aj rozvojový aspekt (Consilium, 2019). Niektorí z partnerov využívajú preferenčný režim v rámci GSP, s niektorými prebiehajú rokovania FTA (alebo FTA ešte nevstúpila do platnosti). Bližšie údaje uvádza tabuľka 13.

Tabuľka 13 Prehľad dohôd EÚ s krajinami indicko-tichomorského regiónu k 31. 7. 2024

Partner	Obchodná dohoda	Preferencie	Iné
Austrália	Rokovania o FTA	--	
Bangladéš		EBA	
Brunej	žiadna	--	
Čína	žiadna	--	Pozastavená ratifikácia CAI
Džibuti		EBA	
Fidži	Dočasná EPA v predbežnom uplatňovaní od roku 2014	--	
Filipíny	Rokovania o FTA	GSP+	
India	Rokovania o FTA	Štandardný GSP	Rokovania o ochrane investícií, o dohode o zemepisných označeniach
Indonézia	Rokovania o FTA	Štandardný GSP	
Japonsko	FTA v platnosti	--	Digitálne partnerstvo
Juhoafrická republika	EPA v predbežnom uplatňovaní od roku 2016	--	
Kambodža		EBA – čiastočne	
Keňa	EPA dohoda v platnosti od 1. 7. 2024	Štandardný GSP	
Komory	Dočasná EPA v predbežnom uplatňovaní od roku 2019	EBA	
Kórejská republika	FTA v platnosti	--	<ul style="list-style-type: none"> • Digitálne partnerstvo • Rokovania o dohode o digitálnom obchode od roku 2023
Laos		EBA	
Madagaskar	Dočasná EPA v predbežnom uplatňovaní od roku 2012	EBA	

3 Indicko-tichomorský región ako koncept a jeho pozícia v zahraničnoobchodnej...

Partner	Obchodná dohoda	Preferencie	Iné
Malajzia	Rokovania o FTA pozastavené	--	
Maldivy	žiadna	--	
Maurícius	Dočasná EPA v predbežnom uplatňovaní od roku 2012	--	
Mikronézia		Štandardný GSP	
Nový Zéland	FTA v platnosti	--	
Omán	žiadna	--	
Papua Nová Guinea	Dočasná EPA v predbežnom uplatňovaní od roku 2013	--	
Samoa	Dočasná EPA v predbežnom uplatňovaní od roku 2018	--	
Seychely	Dočasná EPA v predbežnom uplatňovaní od roku 2012	--	
Singapur	FTA v platnosti	--	<ul style="list-style-type: none"> • Digitálne partnerstvo • Rokovania o dohode o digitálnom obchode od roku 2023 • IPA dohoda čaká na ratifikáciu
SAE	žiadna	--	
Srí Lanka		GSP+	
Thajsko	Rokovania o FTA od roku 2023	--	
Vietnam	FTA v platnosti	--	IPA čaká na ratifikáciu

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov: European Commission (n. d. c, d, n), European Commission (2023c) a ostatných údajov uvedených v príslušnom texte.

Päť krajín indicko-tichomorského regiónu nemá s EÚ uzatvorenú žiadnu obchodnú dohodu (European Commission, n. d. d). S Ománom a Spojenými arabskými emirátmi boli začaté rokovania v roku 1990 o dohode o voľnom obchode medzi EÚ a Radou pre spoluprácu v Perzskom zálive („Gulf. Cooperation Council“ – GCC), v roku 2008 však boli zo strany GCC pozasta-

vené (EEAS, 2022). Ďalej sú to Brunej,⁴⁴ Maldivy⁴⁵ a Čína. Čo sa týka Číny, v roku 2013 sa začali rokovania medzi EÚ a Čínou o Komplexnej dohode o investíciách („Comprehensive Agreement on Investment“ – CAI), uzavreté boli 30. decembra 2020. Avšak k ďalším krokom o dohode nedošlo, pretože vzájomné vzťahy medzi EÚ a Čínou sa postupne zhoršovali, v roku 2021 kvôli ľudským právam,⁴⁶ neskôr v súvislosti s postojom Číny ku konfliktu na Ukrajine. Sľubné investičné príležitosti EÚ v Číne vystriedala politika zvyšovania odolnosti globálnych dodávateľských reťazcov, znižovania rizika, diverzifikácie výrobných sietí, teda politika odstraňovania rizika („de-risk“) vo vzťahu k Číne⁴⁷ (Mercurio, 2024).

S deviatimi krajinami regiónu sú v rôznom štádiu podpísané dohody EPA.⁴⁸ V platnosti je od 1. júla 2024 EPA dohoda s Keňou (European Commission, 2024l). Ďalšie z dohôd EPA krajín regiónu sú v predbežnom uplatňovaní. Ide najmä o Juhoafrickú republiku,⁴⁹ ktorá je partnerskou stranou v komplexnej dohode EPA medzi EÚ a Juhoafrickým rozvojovým spoločenstvom. Ďalej sú to tichomorské ostrovné štáty – Fidži, Papua Nová Guinea a Samoa. Dohoda EPA medzi EÚ a Východnou a Južnou Afrikou (ESA) bola podpísaná v roku 2009. Dohoda sa predbežne vykonáva od roku 2012 pre Komory, Maurícius, Madagaskar a Seychely. S Džibuti boli rokovania o dohode EPA prerušené od roku 2011.

⁴⁴ Vzťahy medzi EÚ a Brunejom sú riadené dohodou z roku 1985 medzi Európskym hospodárskym spoločenstvom a ASEAN-om. Podľa Khandekara (2014) bolo v roku 2012 prijaté rozhodnutie o začatí rokovaní o dohode PCA, informácie o ďalšom vývoji však nie sú dostupné. Od januára Brunej 2014 ako krajina s vysokým príjmom po reforme GSP EÚ prestal byť príjemcom preferencií (Drieniková – Zubalová, 2013).

⁴⁵ Maldivy boli príjemcom EBA preferencií do konca roku 2013 (prestali byť LDCs a skončilo im prechodné obdobie).

⁴⁶ EÚ uvalila sankcie na štyroch čínskych úradníkov a jeden subjekt po rozsiahlom porušovaní ľudských práv v Sin-ťiangu. Čína odpovedala vlastnými sankciami, z ktorých niektoré boli uvalené na poslancov Európskeho parlamentu, ktorí mali ratifikovať CAI. To malo za následok pozastavenie ratifikačného procesu a v podstate začiatku „novej reality“ vo vzájomných vzťahoch (Brinza et al., 2024).

⁴⁷ Politika odstraňovania rizika vo vzťahu k Číne bola oznámená predsedníčkou Európskej komisie Ursulou von der Leyenovou v marci 2023 poukazujúc na to, že sa Čína stáva represívnejšou doma a asertívnejšou v zahraničí (European Commission, 2023a).

⁴⁸ Podrobnejšie sa im venuje kapitola 2.

⁴⁹ Juhoafrická republika v júni 2016 podpísala dohodu o hospodárskom partnerstve medzi EÚ a Juhoafrickým rozvojovým spoločenstvom (SADC) spolu s ďalšími piatimi juhoafrickými štátmi. EPA nahradila obchodnú dohodu medzi EÚ a Juhoafrickou republikou, ktorá bola v platnosti od 1. mája 2004.

Ďalších päť krajín má s EÚ platnú dohodu o voľnom obchode, s piatimi krajinami prebiehajú rokovania o FTA dohodách.

Prvou dohodou o voľnom obchode EÚ s ázijskou krajinou sa stala dohoda s **Kórejskou republikou**, ktorá zároveň nesie aj prvenstvo v tom, že ide o modernú FTA novej generácie⁵⁰ a ako prvá obsiahla aj právne záväznú kapitolu o obchode a trvalo udržateľnom rozvoji. Predbežne sa uplatňovala od roku 2011, do plnej platnosti vstúpila v roku 2015. Na základe FTA sa postupne odstránila väčšina obchodných prekážok tak v oblasti priemyselných, ako aj poľnohospodárskych produktov, čo napomohlo aj rastu vzájomného obchodu, ktorý sa medzi rokmi 2011 – 2021 zvýšil o viac ako 70 %. Dohodou sa odstránili aj necolné prekážky obchodu, najmä v automobilovom, farmaceutickom, zdravotníckom a elektronickom sektore, vytvorili sa nové príležitosti pre prístup na trh so službami, ako aj v oblasti investícií (European Commission, n. d.f). Aj napriek zvýhodneniu obchodnej spolupráce stále zostávajú prekážky, ktoré spoluprácu obmedzujú. V roku 2024 sa podarilo dosiahnuť zrušenie obmedzení pre vývoz hovädzieho mäsa do Kórejskej republiky pre ďalšie dve krajiny EÚ – Francúzsko a Írsko. Holandsko a Dánsko môžu vyvážať hovädzie mäso od roku 2019. Dôvodom bol zákaz importu hovädzieho mäsa z EÚ na trh Kórejskej republiky zavedený ešte v roku 2001 z dôvodu vypuknutia ochorenia BSE (European Commission, 2024o). Ďalším príkladom je aj nesúlad v pracovných normách. V roku 2021 bola Kórejská republika vyzvaná, aby upravila svoje pracovné právo a prax a pokročila v procese ratifikácie štyroch základných dohovorov Medzinárodnej organizácie práce, aby bola v súlade s FTA (kapitolou o obchode a trvalo udržateľnom rozvoji) (European Commission, 2021b).

Motívom pre dosiahnutie FTA dohody s **Japonskom** bolo nielen liberalizovať vzájomný obchod, ale aj reagovať na geopolitický vývoj z hľadiska posilňovania pozície Číny a odstúpenia USA od TPP. Od februára 2019 je v platnosti Dohoda o hospodárskom partnerstve medzi EÚ a Japonskom, ktorá sa pre obe strany stala najväčšou dosiahnutou FTA dohodou z pohľadu veľkosti ich trhov. Z pohľadu EÚ je významná liberalizácia tarifných a netarifných obmedzení vývozu tovarov automobilového a potravinárskeho (napr. mäso, víno, syry) priemyslu na japonský trh. Prínos dohody spočíva aj v možnosti zapojiť sa do verejného obstarávania aj v odvetví železničnej infraštruktúry v Japonsku za rovnakých podmienok ako japonskí partneri.

⁵⁰ Dohoda zahŕňa aj ustanovenia v oblasti politiky hospodárskej súťaže, vládneho obstarávania, v oblasti práva duševného vlastníctva, transparentnosti v regulácii a trvalo udržateľného rozvoja.

Dohoda taktiež obsahuje aj kapitolu o obchode a udržateľnom rozvoji (napr. normy v oblasti práce, bezpečnosti, ochrany životného prostredia a ochrany spotrebiteľa, záväzky v oblasti zmeny klímy), poskytuje vzájomnú ochranu poľnohospodárskych výrobkov prostredníctvom zemepisných označení (European Commission, 2019). Súčasťou dohody je aj dohoda o cezhraničných tokoch údajov, ktorá vstúpila do platnosti v júli 2024. Jej ustanovenia uľahčia podnikanie spoločnostiam pôsobiacim v sektoroch, ako sú finančné služby, doprava, stroje a elektronický obchod, jej pravidlá umožnia efektívnejšie pracovať s dátami (European Commission, 2024p).

Najnovšou z hľadiska vstupu do platnosti sa stala dohoda o voľnom obchode medzi EÚ a **Novým Zélandom** v máji 2024. Dohoda je považovaná za najviac progresívnu dohodu EÚ v oblasti ustanovení týkajúcich sa udržateľnosti a obchodu, jej obsah je v porovnaní so staršími dohodami oveľa komplexnejší. Je to zároveň prvá obchodná dohoda EÚ, ktorá obsahuje osobitnú kapitolu o spolupráci s pôvodnými obyvateľmi, odkazuje na deklarácie a dohovory týkajúce sa práv pôvodných obyvateľov. Ďalšie prvenstvo dohody spočíva v zahrnutí článku o rodovej rovnosti (Blot – Li, 2023).

Na základe odobrenia Rady začala Európska komisia v júli 2007 rokovania o multilaterálnej medziregionálnej FTA so združením ASEAN. Po siedmich kolách však spoločná komisia v marci 2009 rozhodla o pozastavení rokovaní. Členské štáty EÚ (Rada) v decembri 2009 súhlasili, že Komisia bude v rokovaniach pokračovať, ale už na bilaterálnom základe. Strategický cieľ – dosiahnuť medziregionálnu FTA medzi EÚ a ASEAN-om však zostal naďalej zachovaný (Drieniková – Zubaľová, 2013). Bilaterálne rokovania o FTA sa začali medzi EÚ a **Singapúrom** v roku 2010. V roku 2019 vstúpila do platnosti nielen FTA, ale aj dohoda o ochrane investícií („Investment Protection Agreement“ – IPA), ktorá zaisťuje ochranu investícií pre spoločnosti z EÚ v Singapure. **Vietnam** je druhou krajinou ASEAN-u s platnou dohodou FTA od roku 2020 a zatiaľ podpísanou dohodou IPA, ktorá ešte nebola ratifikovaná všetkými členmi EÚ. Dohoda o voľnom obchode postupne odstraňuje takmer všetky colné sadzby na import aj export, čím dochádza k podpore rastu obchodu najmä pri tovaroch zo strojárskoho, automobilového, potravinárskeho priemyslu (Kužnar – Menkes, 2020; European Commission, 2024a).

Rokovania EÚ s **Thajskom** sa síce otvorili už v roku 2013, rok na to však došlo k ich pozastaveniu, obnovili sa až v roku 2023. Podobne to bolo aj v prípade **Filipín**, rokovania sa začali v roku 2015, uskutočnili sa však iba dve kolá, k ich obnove došlo v roku 2024 (European Commission, 2024a). Ob-

novenie rokovaní potvrdzuje význam indicko-tichomorského regiónu pre obchodnú agendu EÚ, pričom je v súlade s cieľmi stratégie EÚ. Rokovania o FTA dohode boli v roku 2010 začaté aj s **Malajziou**, avšak po dvoch rokoch boli prerušené.

Obchodné rokovania o FTA s **Indonéziou** prebiehajú od roku 2016. Rokovania sú však negatívne ovplyvnené najmä v súvislosti s otázkou udržateľnosti – na jednej strane ide o opatrenia EÚ týkajúce sa importu palív na báze palmového oleja, ktoré Indonézia považuje za diskriminačné a ohrozujúce jej poľnohospodárstvo, na druhej strane sú opatrenia Indonézie týkajúce sa zákazu exportu nespracovaného niklu, ktoré má negatívny vplyv na oceliarsky priemysel EÚ (výrobu nehrdzavejúcej ocele) (Segara, 2022). Ďalšie sporné otázky vo vzájomných vzťahoch sa týkajú nariadenia EÚ o odlesňovaní, ktoré sa má implementovať od decembra 2024. Majú za cieľ obmedziť dovoz produktov spojených s odlesňovaním, čo negatívne ovplyvní Indonéziu ako vývozcu palmového oleja. Takéto kroky EÚ možno v širšej súvislosti vnímať ako snahu EÚ posilniť prostredníctvom nových pravidiel svoju strategickú autonómiu v obchodnej politike. Z pohľadu Indonézie je to však možné vnímať ako prekážku jej ekonomického rozvoja (Ueda, 2024).

Spolupráca so zoskupením ASEAN je však naďalej prioritná. ASEAN ako celok⁵¹ je tretím najväčším obchodným partnerom EÚ s podielom 5 % za rok 2023 a podobne aj EÚ je tretím najväčším partnerom združenia ako celku po Číne a USA s podielom 10 % v roku 2023 (European Commission, 2024b). Význam ASEAN-u z pohľadu indicko-tichomorského regiónu dokazuje aj to, že v stratégii EÚ je spomínaný až 31-krát. EÚ ho považuje za centrum regionálnej architektúry. Kľúčovým predpokladom ich strategického partnerstva sú spoločné hodnoty týkajúce sa účinného a udržateľného multilaterizmu, medzinárodného poriadku založeného na pravidlách, ako aj voľného a spravodlivého obchodu (Lin, 2022)

India zohráva v rámci indicko-tichomorského regiónu úlohu protiváhy Číne, má významnú polohu, ako aj geopolitickú pozíciu. India bola po Kórei tiež jednou z prvých krajín, s ktorou EÚ otvorila rokovania o FTA, v roku 2007 na základe obchodnej stratégie Globálna Európa. Rokovania sa týkali obchodnej aj investičnej dohody – cieľom bolo prehĺbiť a liberalizovať ob-

⁵¹ Mjanmarsko sa ako jediná členská krajina ASEAN-u nenachádza v databáze Eurostatu, z ktorej pri analýze vychádzame. Pokiaľ ide o typ dohody s EÚ, po dvoch rokoch rokovaní o dohode IPA medzi EÚ a Mjanmarskom boli v roku 2017 rokovania pozastavené (European Commission, 2024a).

chodné vzťahy, zahrnúť udržateľný rozvoj aj oblasť verejného obstarávania, ako aj práva duševného vlastníctva. Počas nich sa však odhalili vzájomné nezhody a v roku 2013 boli pozastavené. Obnoviť sa ich podarilo až v roku 2022, a to o FTA, o ochrane investícií, ako aj o dohode o zemepisných označeniach. Nesúlad však zostáva v liberalizácii obchodu s poľnohospodárskymi komoditami, oblasťou citlivou pre EÚ aj Indiu z dôvodu vysokej ochrany domácich výrobcov, ako aj v oblasti udržateľného rozvoja, pokiaľ ide o pracovné a environmentálne normy, ktoré má EÚ prísnejšie (Hilpert et al., 2023; European Commission, 2024a).

Rokovania o FTA prebiehajú od roku 2018 s **Austráliou**, ich dokončenie je aj jedným z cieľov stratégie EÚ. Dohoda bude predstavovať strategický krok k posilneniu vzájomnej spolupráce aj v rámci regiónu. Pre Austráliu bude príležitosťou na zníženie jej obchodnej závislosti od Číny, jej hlavného obchodného partnera, ktorá tvorí až 31,5 % jej zahraničného obchodu (European Commission, 2024m). V roku 2023 sa však rokovania, ktoré mali spieť k finálnej dohode, prerušili vzhľadom na nové požiadavky zo strany austrálskej vlády s ohľadom na výhodnejší vstup na trh EÚ pre ich farmárov, najmä s hovädzím a ovčím mäsom. Ďalším sporným bodom bola ochrana zemepisných označení originálnych produktov z EÚ. Austrália však, na rozdiel od EÚ, nemá v tejto oblasti stanovené pravidlá (Liboreiro, 2023; European Commission, 2024a). Napriek tomu, že sa obe krajiny navzájom vnímajú ako podobne zmysľajúci partneri, nie vo všetkom sa zhodnú a každá rieši predovšetkým svoje záujmy. Príkladom je diplomatický konflikt v roku 2021 týkajúci sa zrušenia veľkého kontraktu na nákup konvenčne poháňaných francúzskych ponoriek zo strany Austrálie, ktorá uprednostnila možnosť zostrojiť si ponorky na atómový pohon vybavené technológiami od spojencov v rámci dohody AUKUS, teda Spojeného kráľovstva a USA. Po dvoch rokoch však boli obe krajiny schopné prekonať diplomatické nezhody a rozhodli sa uzatvoriť dohodu o spoločnom prístupe na námorné základne v Tichom oceáne, najmä s cieľom zabrániť destabilizácii situácie v Juhočínskom mori (Trend, 2021; The Maritime Executive, 2023)

Okrem bilaterálnej úrovne obchodnej politiky, teda obchodných dohôd s indicko-tichomorskými krajinami, uplatňuje EÚ aj jednostranné preferencie v rámci GSP systému – na zozname zvýhodnených krajín sa k 1. januáru 2023 nachádzalo 12 krajín regiónu. India, Indonézia, Mikronézia a Keňa sú beneficentmi štandardného GSP režimu. Filipíny a Srí Lanka majú možnosť využívať preferencie v rámci posilneného režimu GSP+. V rámci režimu EBA využíva dovoz bez colného zaťaženia okrem zbraní a munície šesť

krajín. Z nich bolo vzhľadom na závažné a systémové obavy o dodržiavanie ľudských práv k 12. augustu 2020 čiastočne pozastavené preferenčné zaobchádzanie týkajúce sa približne pätiny vývozu Kambodže (Európska komisia, 2020).

V roku 2023 získala Európska komisia mandát od Rady na začatie rokovaní o *dohodách o digitálnom obchode* („Digital trade agreements“ – DTAs) so Singapurom a Kórejskou republikou. V rámci ich FTA dohôd s EÚ sú stanovené podstatné záväzky týkajúce sa obchodu s tovarom a službami, ale nie komplexné pravidlá týkajúce sa digitálneho obchodu. Je to krok v súlade so stratégiou EÚ prehĺbiť vzájomnú spoluprácu v oblasti digitálneho obchodu. Na to nadväzuje aj uzavretie digitálnych partnerstiev EÚ s Kóreou (v novembri 2022) a Singapurom (vo februári 2023) a vzájomných dohôd s EÚ o nezáväzných zásadách digitálneho obchodu. Ide o moderné dohody, ktoré majú vytvoriť nové príležitosti pre podnikateľov a spotrebiteľov, ako aj posilniť dôveru spotrebiteľov EÚ v online prostredie, teda napr. uľahčiť elektronické transakcie, podporiť tvorbu bezpečného online prostredia, uľahčiť a zlepšiť prístup k elektronickému obchodu a pod. Keďže je EÚ najväčším vývozcom aj dovozcom služieb – a z celkového obchodu viac ako polovicu (55 %) tvoria digitálne dodávané služby, má vysoký záujem o uľahčenie a tvorbu pravidiel digitálneho obchodovania. Rokovania o DTA dohode so Singapurom boli uzatvorené v júli 2024. Po schválení a formálnom podpise pôjde o prvú dohodu EÚ tohto druhu, bude doplnkom k FTA dohode so Singapurom (European Commission, 2023b, n; n. d.e).

EÚ nie je zapojená do žiadnej z dvoch megaregionálnych obchodných dohôd uzavretých v posledných rokoch, a to RCEP a CPTPP, hoci podľa Celicie Malmströmovej, bývalej komisárky EÚ pre obchod, by EÚ mala zvážiť vstup do dohody CPTPP, ktorý by EÚ umožnil zosúladiť sa s tamojšími krajinami a posilniť jej obchodnú agendu a stať sa silnejším geopolitickým aktérom. Strategický a geopolitický význam by mala aj spolupráca na vývoji spoločných noriem v budúcom obchode s ekologickými produktmi či odstraňovaní prekážok obchodu (Malmström, 2022).

3.4 Diskusia ku kapitole 3

V 21. storočí sa v rámci geopolitiky postupne presadil koncept Indo-Tichomoria, ktorý má svoje základy ešte zo začiatku 20. storočia. Podnetom pre jeho uplatnenie v mnohých oblastiach od politiky cez obranu, bezpečnosť až po hospodárstvo a obchodnú politiku bolo zahrnutie krajín v oblasti Indického oceána do širšieho kontextu vnímania ázijsko-tichomorského regiónu, ktorý sa uplatňoval najmä od konca 80. rokov 20. storočia. Svoj význam našiel nielen v niektorých krajinách regiónu (Japonsko, India, Austrália, zoskupenie ASEAN), ale aj v rámci politik významných aktérov pôsobiacich v regióne (predovšetkým USA, neskôr aj v rámci európskych krajín). USA sa uplatnením konceptu a politikou „slobodného a otvoreného Indo-Tichomoria“ snažia vytvoriť protiváhu Číne v regióne, podporiť pozíciu ostatných významných aktérov, najmä Indie. Z pohľadu EÚ, ktorá relatívne zaostávala v porovnaní s USA či ázijskými krajinami vo formulácii svojho postoja k novému geopolitickému konceptu, však jej politika voči indicko-tichomorskému regiónu nemá predstavovať vyhradenie sa voči Číne. Jedinou krajinou EÚ, ktorá zaujala pomerne vyhradenú pozíciu voči Číne, bola Litva v rámci svojej indicko-tichomorskej stratégie. Prijatie stratégie EÚ bolo podnietené záujmom posilniť vplyv EÚ v indicko-tichomorskom regióne vzhľadom na bezpečnostnú situáciu (najmä v oblasti dôležitých námorných trás). Významným podnetom bolo aj budovanie partnerstiev s podobne zmyšľajúcimi krajinami v regióne, ako aj uzatvorenie ďalších regionálnych obchodných dohôd.

Obchodná politika EÚ voči ázijskému, resp. ázijsko-tichomorskému regiónu prešla svojím špecifickým vývojom, pozornosť voči regiónu bola zo strany EÚ upriamená najmä od polovice 90. rokov 20. storočia, čo niektorí autori označujú ako „omeškanie“. Odvtedy sa však EÚ snaží formulovať svoj postoj a politiku oveľa ráznejšie. Od roku 2006 upriamila pozornosť v obchodnej politike na ázijské krajiny ako jedny z prioritných v jej rozhodnutí začať rokovania o nových ambiciózných komplexných dohodách o voľnom obchode. Prvou takou dohodou je FTA s Kórejskou republikou, ktorá sa stala míľnikom v uzatváraní moderných FTA EÚ v ázijskom regióne. Dohodu s Kóreou nasledovalo aj Japonsko, vyspelá krajina, s ktorým rokovania prebehli relatívne rýchlo, a dohoda o partnerstve a spolupráci predstavuje pre EÚ najväčšiu FTA aj vzhľadom na veľkosť oboch trhov. Na rozdiel od nej ambiciózna idea z roku 2006 vyrokovať medziregiónálnu dohodu medzi EÚ a zoskupením ASEAN sa však krátko po začiatku rokovaní rozplynula na

veľkých rozdieloch medzi EÚ a jednotlivými členskými krajinami ázijského zoskupenia, ktoré je samo osebe vnútorne veľmi heterogénne najmä z hľadiska ekonomickej vyspelosti. Preto sa prijalo rozhodnutie o rokovaní s jednotlivými členmi ASEAN na bilaterálnej úrovni. Jednotlivé dohody by sa tak mohli stať v určitom zmysle „stavebnými kameňmi“ pre pôvodnú ideu medziregionálnej dohody. ASEAN je z pohľadu EÚ a jej stratégie vnímaný ako ústredný a prioritný regionálny partner pre spoluprácu v Indo-Tichomorí. EÚ sa zatiaľ podarilo uzatvoriť dohodu so Singapurom, najvyspelejšou krajinou zoskupenia, ako aj s Vietnamom, ktoré medzitým vstúpili do platnosti. Rokovania zostávajú otvorené s Indonéziou, Filipínami, Thajskom. Ako je však vidieť na uvedenom príklade Indonézie, rokovania nie sú jednoduché, často sú ovplyvnené politickou situáciou, nezhodami v jednotlivých nastolených otázkach, rozdielnych ambíciách zúčastnených partnerských krajín. To však neplatí len pre krajiny ASEAN-u, ale aj pre Indiu, ktorá s EÚ s prerušeniami vedie rokovania o FTA najdlhšie z krajín regiónu. V roku 2018 boli otvorené rokovania aj s pre EÚ geograficky vzdialenými Austráliou a Novým Zélandom. Dohoda s Novým Zélandom je najnovšou platnou dohodou o voľnom obchode pre EÚ, avšak rokovania s Austráliou zostali v roku 2023 prerušené v súvislosti s nezhodami o otváraaní trhov pre poľnohospodárske produkty.

Problematické vzťahy má však EÚ aj s Čínou, najväčším obchodným partnerom z indicko-tichomorského regiónu. Vzájomné vzťahy sa skomplikovali hlavne z politických dôvodov, a to aj napriek dosiahnutej dohode o investíciách, ktorej ratifikácia bola vzhľadom na sporné politické otázky zastavená. EÚ má zároveň záujem znížiť vysokú závislosť od Číny, diverzifikovať vysokú nadviazanosť na dodávateľské reťazce v Číne, problematický je aj čínsky projekt BRI, ku ktorému sa snaží budovať EÚ „alternatívu“ v podobe stratégie prepájania – budovania infraštruktúry medzi EÚ a ázijskými partnermi – a nadväzujúcej stratégie Globálna brána podporujúcej investície do infraštruktúry, ako aj zameranie sa na udržateľný rozvoj a podporu hospodárskeho rastu v ázijskom, resp. indicko-tichomorskom regióne.

Z hľadiska analýzy obchodných vzťahov EÚ s indicko-tichomorským regiónom ako celkom možno konštatovať, že vývoj obchodu s regiónom je v celku pozitívny, jeho podiel na celkovom obchode EÚ sa zvýšil, dosahuje 31 %. Hodnota vzájomného obchodu v roku 2023 dosiahla 1,6 mld. eur. K tomu prispel najmä obchod s Čínou, Japonskom, Indiou a Kórejskou republikou, ktoré patria medzi top desať najväčších obchodných partnerov. Zároveň vysoká hodnota priemyselného dovozu aj z týchto krajín spôsobuje

celkovo pasívnu obchodnú bilanciu v obchode s tovarom. Celkovo oba regióny vytvárajú až 70 % svetového obchodu s tovarom aj so službami. Na rozdiel od obchodu s tovarom sa v rámci indicko-tichomorského regiónu vie EÚ, resp. jej exportéri, presadiť v obchode so službami, v ktorom dosahuje aktívnu obchodnú bilanciu. Ku krajinám indicko-tichomorského regiónu patria aj ďalšie partnerské krajiny, ktoré však nepatria objemom vzájomného obchodu medzi významných obchodných partnerov. EÚ preto svoje liberalizačné aktivity uplatňuje aj prostredníctvom dohôd EPA, ako aj prostredníctvom preferenčného systému GSP. Dôležitými krokmi, nielen z hľadiska obchodnej politiky EÚ, ale aj naplnenia cieľov stratégie EÚ, budú ukončenia rokovaní s Indonéziou, Austráliou. Indonézia, rovnako ako FTA so Singapurom a Vietnamom, bude predstavovať ďalší strategický krok k dosiahnutiu vízie EÚ – medziregionálnej dohody so zoskupením ASEAN. Hoci je priebeh rokovaní do vysokej miery negatívne ovplyvnený spormi o normách EÚ pre palmový olej či zákaz vývozu nespracovaného niklu z Indonézie, ktoré viedli až k žalobám na pôde WTO, snaha o uzatvorenie rokovaní aj prostredníctvom hľadania prieniku v sporných otázkach by viedla k posilneniu postavenia EÚ v celom regióne. V tejto súvislosti je treba upriamiť pozornosť aj na politiku a obchodné priority nového vedenia Európskej komisie po voľbách do Európskeho parlamentu v júni 2024.

V rámci odporúčania navrhujeme zohľadniť koncept Indo-Tichomoriam a ciele v oblasti obchodu nastolené v Stratégii EÚ pre spoluprácu v indicko-tichomorskom regióne aj v rámci diskusií k pravdepodobne novej obchodnej stratégii EÚ, resp. minimálne v rámci priorít pre nového komisára pre oblasť obchodu. V tomto smere by bolo vhodné sústrediť snahu na zjednotenie postoja EÚ ku geografickému vnímaniu regiónu, ktoré je, ako sme uviedli, nejednotné a môže vytvárať aj ťažkosti v oblasti analýzy obchodných dohôd, ako uvádza aj Wróbelová (2023). Priority stanovené EÚ voči indicko-tichomorskému regiónu nebudú vždy reflektovať záujmy každej členskej krajiny (vzhľadom na rôzne obchodné pozície a hospodárske záujmy v regióne). Sme toho názoru, že využitie silných pozícií členských krajín, ako napríklad Francúzska v oblasti obrany a bezpečnosti, Nemecka a Holandska v oblasti obchodnej spolupráce môže predstavovať určitý „odrazový mostík“ aj pre ďalšie krajiny a vytvárať tak akési „stavebné kamene“ pre budovanie silnej pozície EÚ ako celku. Zároveň odporúčame naďalej sústreďovať pozornosť na tých obchodných partnerov, ktorí majú najväčší podiel na obchodných vzťahoch s regiónom. Ide najmä o Čínu, s ktorou sa však vzájomné vzťahy za ostatné obdobie výrazne zhoršili, napriek tomu jej významné

postavenie v regióne nemožno poprieť. Preto sa prikláňame k názoru Heho (2018), ktorý za lepšiu možnosť aj z pohľadu stability regiónu považuje spoluprácu (inkluzívnu inštitucionalizáciu). Napriek tomu, ako sme uviedli, že EÚ má určité možnosti presadenia svojich záujmov aj prostredníctvom tvrdej sily, úlohu EÚ však vidíme skôr v mäkkej sile – v tom, v čom je jej pozícia naozaj výnimočná, ako uvádza aj Grgičová (2023), a to v presadzovaní svojich hodnôt a noriem aj prostredníctvom obchodu, obchodných rokovaní a následne zapracovaní do obchodných dohôd. V tom vidíme aj posilnenie jej „strategickej autonómie“ v indicko-tichomorskom regióne.

ZÁVER

Monografia, zaoberajúca sa problematikou zahraničnoobchodných vzťahov EÚ s preferenčnou oblasťou krajín Afriky, Karibiku a Tichomoria (AKT) a ázijsko-tichomorským regiónom, komplexne analyzuje vývoj vzťahov EÚ s danými regiónmi a skúma nielen vývoj ich zahraničnoobchodnej výmeny a inštitucionálne usporiadanie, ale aj problémy, ktorým regióny čelia.

Skúmanie problematiky v regióne Afrika, Karibik a Tichomorie vyústilo do záveru, že zavádzanie EPA dohôd vo všeobecnosti nevedlo k významnému nárastu exportu krajín AKT do EÚ a tento export nevedol k rastu HDP na obyvateľa krajín AKT. Medzinárodný obchod je veľmi komplexný jav. Hoci náš model nezistil štatisticky významný vplyv exportu do EÚ na rast HDP na obyvateľa krajín AKT, neznamená to, že obchod nemá dôležitú úlohu v ekonomickom rozvoji. Náš výsledok môže byť ovplyvnený skutočnosťou, že veľká časť exportu týchto krajín do EÚ sú produkty s nízkou pridanou hodnotou. Existuje mnoho ďalších faktorov a podmienok, netarifné prekážky, normy a smernice, ktoré môžu ovplyvňovať efektívnosť a prínos medzinárodného obchodu pre rozvoj krajín. Preto by tvorcovia politiky mali pri navrhovaní obchodných stratégií brať do úvahy aj tieto komplexné vzťahy a súvislosti a podporiť vzdelanosť, právny rámec a prijať opatrenia na zníženie nezamestnanosti, ktoré podľa našich zistení k ekonomickému rozvoju smerujú.

Monografia sa venovala aj indicko-tichomorskému regiónu a jeho postaveniu v obchodnej politike EÚ. Priamo nadviazala na predchádzajúcu časť o AKT, keďže oba regióny sa prelínajú vďaka indicko-tichomorským ostrovmom a aj niektorým africkým krajinám, ktoré sú považované za geografickú súčasť konceptu Indo-Tichomoria. Hoci ide pomerne stále o relatívne nový geopolitický koncept, z pohľadu literatúry sa mu autori venovali najmä zo strategického, bezpečnostného a obranného hľadiska. Nájdeme však aj príspevky skúmajúce obchodno-politické otázky pôsobenia EÚ v regióne – väčšinou však politologického charakteru. Monografia má v tomto smere poskytovať prehľad vývoja konceptu Indo-Tichomoria, jeho presadeniu sa v strategických dokumentoch jednotlivých aktérov majúcich svoje záujmy v regióne. Medzi nimi sú aj niektoré z členských krajín EÚ, pričom práve tri – Francúzsko, Nemecko a Holandsko poskytli základ pre tvorbu a predstavenie stratégie na úrovni EÚ – Stratégie EÚ pre spoluprácu v indicko-tichomorskom regióne, ktorú sme v práci podrobne analyzovali. Monografia

zároveň poskytuje prehľad vývoja vzťahov EÚ s ázijským regiónom v zameraní sa na strategické dokumenty EÚ voči Ázii, ako aj z pohľadu vývoja obchodnej politiky – zameraní jednotlivých obchodných stratégií EÚ. Napriek tomu, že stratégia EÚ bola predstavená v relatívne krátkom období po prijatí najnovšej obchodnej stratégie, v obchodnej stratégii sa indicko-tichomorský región ako termín neuvádza, oficiálne sa začal v rámci EÚ používať až po vydaní stratégie EÚ. Fakt, že EÚ dovtedy na nový geopolitický a geostrategický koncept neupriamovala dostatočnú pozornosť, neznamená, že by opomínala obchodné a investičné vzťahy s krajinami regiónu, naopak, rozvoj obchodu sa prejavil v tom, že v regióne sa nachádzajú štyri krajiny patriace medzi najväčších obchodných partnerov EÚ, ako aj v skutočnosti, že od roku 2006 bol ázijský región zahrnutý medzi prioritné krajiny z pohľadu liberalizácie vzájomných vzťahov formou dohôd o voľnom obchode. Prvú FTA v rámci regiónu uzatvorila EÚ s Kórejskou republikou, ktorú nasledovali Japonsko, a Singapur a Vietnam zo zoskupenia ASEAN. Päťicu dohôd FTAs EÚ uzatvára najnovšia FTA s Novým Zélandom. Tieto dohody sa vyznačujú komplexnou liberalizáciou obchodu s tovarom, so službami, v oblasti investícií, zahrnutím udržateľného rozvoja či dôrazom na dodržiavanie ľudských práv, ako aj spoluprácou v ďalších oblastiach súvisiacich s obchodom, ako aj snahou EÚ o presadzovanie jej kľúčových hodnôt. EÚ taktiež vyvíja úsilie dokončiť rokovania o FTAs aj s Austráliou, Indiou, ako aj s Indonéziou, Filipínami a Thajskom. Napriek zložitým rokovaniam, ktoré sprevádzajú často odlišné predstavy partnerov o otváraní svojich trhov, nesúlad v názoroch na prerokované témy či geopolitické výzvy, či odlišný prístup k normám v pracovnom práve, geografickým označeniam, sa EÚ snaží docieľiť uzavretie dohôd a posilniť svoj hospodársky, obchodný či politický a bezpečnostný vplyv v regióne. Dohody môžu byť nielen strategickým krokom k vízii medziregionálnej dohody EÚ s ASEAN-om, ale budú napĺňať aj ciele obchodnej stratégie a stratégie EÚ.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Kapitola 2

- ADJEI-BAMFO a kol. (2022). *The Impact of the EPA on West Afrika. The Mediating Roel of an Intra-African Trade Policy for African's Sustainable Growth in the Global Value Chain Afrika and Sustainable Global Value Chain*, 2022, s. 269 – 283. DOI 10.1007/978-3-030-78791-2_12.
- AFC AND LCE report. (2023). *Implication for African Countries of a Carbon Border Adjustment Mechanism in the EU* [online]. [cit. 2024-03-11]. Dostupné na: <https://www.lse.ac.uk/africa/assets/Documents/AFC-and-LSE-Report-Implications-for-Africa-of-a-CBAM-in-the-EU.pdf>
- AFRICA – EUROPE FOUNDATION. (2024). *Africa – Europe foundation report 2024* [online]. [cit. 2024-07-04]. Dostupné na: https://www.africaeuropefoundation.org/uploads/The_Africa_Europe_Foundation_Report_February_2024_ca9c64397f.pdf
- AGBO-EJEH, C. I. (2022). *Asymmetrical power relations: a legal analysis of the European Union and Economic Community of West African States Economic Partnership Agreement* [online]. Faculty of Law, Department of Commercial Law. Dostupné na: <http://hdl.handle.net/11427/37003>
- AMGEL, M., KURNIAWATI, D. (2023). *Coffee firms rutning away from Africa as EU deforestation law looms* [online]. [cit. 2024-03-20]. Dostupné na: <https://www.reuters.com/markets/commodities/coffee-firms-turning-away-africa-eu-deforestation-law-looms-2023-12-19/>
- AYADY, R., RONCO, S. (2023). *The EU – Africa Partnership and Development Aid* [online]. [cit. 2024-02-19]. Dostupné na: https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2023/04/CEPS-2023-10-In-depth-analysis-EU_Africa.pdf
- BERTING, L., SOTIROV, M. (2024). *Union Regulation on deforestation-free products. Forest Policy and Economics 158:103102*. DOI 10.1016/j.forpol.2023.103102.
- BILAL, S. (2021). *EU – Africa trade relations and the EPA process: Ratification and sustainable development perspectives for Cameroon, Côte d'Ivoire and Ghana*. ECDPM Paper 304. DOI 10.13140/RG.2.2.34290.43209.
- BLACKWELL, M. (1987). *Lomé III: the search for the greater effectiveness: European Community – LDC cooperation* [online]. [cit. 2024-01-29]. Dostupné na: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/022/0022/003/article-A008-en.xml>
- BOOKER, C., NORTH, R. (2006). *Skryté dějiny evropské integrace od roku 1918 do současnosti*. Brno, Barrister and Principal. 2006. 623 s. ISBN 80-7364-026-0.
- BOSSUANT, G., CUMMINGS, G. D. (2013). *France, Europe and Development Aid. From the Treaties of Rome to the Present Day* [online]. Paris: Institut de la gestion publique et du développement économique, 2013. ISBN 978-2-8218-3882-6. DOI 10.4000/books.igpde.2932 [cit. 2024-01-28]. Dostupné na: <http://books.openedition.org/igpde/2932>.

- CARBONE, M. (2021). There is life beyond the European Union: revisiting the Organisation of African, Caribbean and Pacific States. *Third World Quarterly*. 42(10), 2451 – 2468. DOI 10.1080/01436597.2021.1951608.
- CARIBBEAN COUNCIL. (2018). *EU-CARIFORUM EPA has „done little“ to increase Caribbean Trade* [online]. [cit. 2024-06-03]. Dostupné na: <https://www.caribbean-council.org/eu-cariforum-epa-has-done-little-to-increase-caribbean-trade/>
- CHEONG, D., KIM, S. Y. (2022). Confirming the Status Quo: The Political Economy of EU – ACP Economic Partnership Agreements. *Journal of European Public Policy*. 29:3, 448 – 467. DOI 10.1080/13501763.2020.1869806.
- CHIMANIKIRE, D. (2019). EU-Africa and Economic Partnership Agreements (EPAs) – Revisited. *L'Europe en Formation*. 388, 51 – 67. DOI 10.3917/eufor.388.0051.
- CIPOLLINA, M. (2022). The Trade Growth under the EU – SADC Economic Partnership Agreement: An Empirical Assessment. *Economies* [online]. 2022, 10(12), 302. Dostupné na: <https://doi.org/10.3390/economies10120302>
- COTULA, L. (2023). Trade with Africa, the Caribbean and the Pacific: The UK's Economic Partnership Agreements. *King's Law Journal*. 34:1, 50 – 70. DOI 10.1080/09615768.2023.2187617.
- CRAVEN, M. (2015). Between law and history: the Berlin Conference of 1884 – 1885 and the logic of free trade. *London Review of International Law*. 3(1):31 – 59, DOI 10.1093/lril/lrv002.
- cvce.eu. (2024). *Draft Paneuropean Pact (25 February 1930)* [online]. [cit. 2024-01-24]. Dostupné na: https://www.cvce.eu/en/obj/draft_paneuropean_pact_25_february_1930-en-def2ad11-97f7-42ff-b29a-0cc73f48770e.html
- CZERMINSKA, M. (2021). Trade Relations Between EU and African, Caribbean and Pacific Countries: With or Without Economic Partnership Agreements? *European Research Studies Journal* [online]. 24:4, 07-119 [2024-05-14]. Dostupné na: https://www.um.edu.mt/library/oar/bitstream/123456789/84135/1/Trade_relations_between_EU_and_african_caribbean_and_pacific_countries.pdf
- DAHAL, S., GASPARD, R., SCHELLEKENS, P. (2024). *Update of the 2024 Asia-Pacific Regional Human Development Report* [online]. [cit. 2024-06-13]. Dostupné na: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/2024_rhdr_update_-_march_1368.pdf
- DANADJI, I., KOULADOUM, J. C. (2021). The Effect of the Economic Partnership Agreements on the ACR Countries' Foreign Trade. *Review of Applied Socio - Economic Research* [online]. 21:1, s. 5 – 15. ISSN 2247-6172 [cit. 2024-05-17]. Dostupné na: <https://www.reaser.eu/ojs/ojs-3.1.2-1/index.php/REASER/article/view/65/50>
- DE BENEDICTIS, L., SALVATICI, L. (2011). *The Trade Impact of European Union Preferential Policies*. Berlin: Springer – Verlag, 2011. 217 s. ISBN 978-3-642-16563-4. DOI 10.1007/978-3-642-16554-1.
- DOYO, M. (2023). *Balancing benefits and risks of deepened Kenya – EU trade Ties*. *Business Daily* [online]. 18. 02. 2023 [cit. 2024-05-23]. Dostupné na: <https://www.busi->

- nessdailyafrica.com/bd/opinion-analysis/columnists/balancing-benefits-and-risks-of-deepened-kenya-eu-trade-ties-4468368
- ECOWAS. (2024). *Member states* [online]. [cit. 2024-05-24]. Dostupné na: https://www.ecowas.int/member_states/
- EUROPEAN COMMISSION (2023c). *Access2Markets. EPA – Central Africa* [online]. [cit. 2024-05-14]. Dostupné na: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/epa-central-africa>
- EUROPEAN COMMISSION (2023d). *Access2Markets. EPA West – Africa* [online]. [cit. 2024-05-14]. Dostupné na: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/epa-west-africa>
- EUROPEAN COMMISSION (2023e). *Access2Markets. The EU-CARIFORUM Economic Partnership Agreement* [online]. [cit. 2024-05-14]. Dostupné na: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-cariforum-economic-partnership-agreement>
- EUROPEAN COMMISSION (2023f). *Access2Markets. EPA – Eastern and Southern Africa* [online]. [cit. 2024-05-24]. Dostupné na: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/epa-eastern-and-southern-africa#:~:text=The%20EU%2DESA%20EPA%20makes,states%20can%20benefit%20your%20trade>
- EUROPEAN COMMISSION (2023g). *Access2Markets. The EU – Pacific States Interim Economic Partnership Agreement* [online]. [cit. 2024-05-24]. Dostupné na: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/eu-pacific-states-interim-economic-partnership-agreement#:~:text=The%20EU%2DPacific%20EPA%20foresees,food%20security%20and%20infant%20industries>
- EUROPEAN COMMISSION (2024a). *Economic Partnership Agreements (EPAs)* [online]. [cit. 2024-02-18]. Dostupné na: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/economic-partnership-agreements-epas>
- EUROPEAN COMMISSION (2024b). *International Partnership. Global Europe: Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument* [online]. [cit. 2024-02-20]. Dostupné na: https://international-partnerships.ec.europa.eu/funding-and-technical-assistance/funding-instruments/global-europe-neighbourhood-development-and-international-cooperation-instrument_en
- EUROPEAN COMMISSION (2024c). *Caribbean. EU trade relations with Caribbean countries. Facts, figures and latest development* [online]. [cit. 2024-03-09]. Dostupné na: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/caribbean_en
- EUROPEAN COMMISSION (2024d). *Regulation on Deforestation-free Products* [online]. [cit. 2024-03-11]. Dostupné na: https://environment.ec.europa.eu/topics/forests/deforestation/regulation-deforestation-free-products_en
- EUROPEAN COMMISSION (2024e). *Access2Markets. EPA SADC – Southern Africa Development Community* [online]. [cit. 2024-04-23]. Dostupné na: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/epa-sadc-southern-african-development-community#:~:text=The%20EU%2DSADC%20Economic%20Partnership,states%20can%20benefit%20your%20trade>

- EUROPEAN COMMISSION (2024f). *European Union, Trade in goods with Mozambique*. [online]. [cit. 2024-05-07]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_mozambique_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION (2024g). *European Union, Trade in goods with Botswana*. [online]. [cit. 2024-05-07]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_botswana_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION (2024h). *European Union, Trade in goods with Namibia*. [online]. [cit. 2024-05-07]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_namibia_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION (2024i). *European Union, Trade in goods with Eswatini*. [online]. [cit. 2024-05-07]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_eswatini_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION (2024j). *European Union, Trade in goods with Lesotho*. [online]. [cit. 2024-05-07]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_lesotho_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. (2024k). *Trade. Central Africa*. [online] [cit. 2024-05-14]. https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_eswatini_en.pdf. Dostupné na: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/central-africa_en#:~:text=Oil%20is%20the%20main%20export,vehicles%2C%20foodstuffs%20and%20pharmaceutical%20products
- EUROPEAN COMMISSION (2024l). *European Union, Trade in goods with ACP total*. [online]. [cit. 2024-05-17]. https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_eswatini_en.pdf. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/region/details_acp-total-african-caribbean-and-pacific-countries_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION (2024m). *European Union, Trade in goods with South Africa*. [online]. [cit. 2024-05-17]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_south-africa_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION (2024n). *European Union, Trade in goods with Nigeria*. [online]. [cit. 2024-05-17]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_nigeria_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION (2024o). *European Union, Trade in Goods with EPA SADC*. [online]. [cit. 2024-05-27]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/region/details_epa-sadc_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION (2024p). *European Union, Trade in Goods with Cameroon*. [online]. [cit. 2024-04-24]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_cameroon_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION (2024r). *European Union, Trade in Goods with ACP – West Africa*. [online]. [cit. 2024-04-24]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/region/details_acp-west-africa_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION (2024s). *European Union, Trade in Goods with ACP – Central Africa*. [online]. [cit. 2024-05-20]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/region/details_acp-central-africa_en.pdf

- EUROPEAN COMMISSION (2024t). *European Union, Trade in Goods with ACP – East African Community* [online]. [cit. 2024-05-20]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/region/details_acp-east-african-community-eac_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION (2024u). *European Union, Trade in Goods with Kenya* [online]. [cit. 2024-05-24]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_kenya_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION (2024v). *European Union, Trade in Goods with ACP – Pacific Countries* [online]. [cit. 2024-06-04]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/region/details_acp-pacific-countries_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION (2024y). *European Union, Trade in Goods with EPA (under negotiation) Eastern and Southern Africa* [online]. [cit. 2024-06-03]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/region/details_epa-under-negotiation-eastern-and-southern-africa-esa_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION (2024z). *European Union, Trade in Goods with ACP – Caribbean Countries* [online]. [cit. 2024-06-04]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/region/details_acp-caribbean-countries_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION (1984). *SYSMIN and Mining Development. Cooperation between the European Union and the ACP States* [online]. [cit. 2024-02-11]. Dostupné na: <https://aei.pitt.edu/9665/4/9665.pdf>
- EUROPEAN COMMUNITY (1977). *The Lome Convention: A North/South Initiative* [online]. [cit. 2024-02-14]. Dostupné na: https://aei.pitt.edu/60103/1/BN_15.77.pdf
- EUROPEAN COUNCIL (2023). *Post – Cotonou Agreement* [online]. [cit. 2024-02-16]. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/cotonou-agreement/#oacps>
- FEFAC (2023). *Implementation of the EUDR* [online]. [cit. 2024-03-12]. Dostupné na: <https://fefac.eu/priorities/sustainability/implementation-of-the-eudr/>
- FITAWEK, W., KALABA, M. (2010). *Do export taxes promote growth? Evidence from Ethiopia's leather industry*. African Review of Economics and Finance 11(2). ISSN 2042-1478.
- GERBET, P. (2004). *Budování Evropy*. Praha: Karolinum, 2004. 450 s. ISBN 80-246-0111-7.
- GREENE, J. E. (1992). *The Export Performance of Sub-Saharan Africa, 1970-19+L69390: A Survey* [online]. eISBN 9781451847567 [cit. 2024-02-11]. Dostupné na: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/001/1992/055/article-A001-en.xml>
- GUYOMARD, H., LE MOUËL, CH. (2003). *Tensions around a trade regime : the GATT/ WTO banana story. 2. CEPPII-IDB conference: Economic implications of the Doha development agenda for Latin America and the Caribbean, Oct 2003* [online]. Washington, United States. 22 p. fhal-01594084 [cit. 2024-02-15]. Dostupné na: <https://hal.science/hal-01594084/document>
- HANSEN, P., JONSSON, S. (2014). *Eurafrica. The Untold History of European Integration and Colonialism*. Bloomsbury Academic. 278 str. ISBN 9781780930008. DOI 10.5040/9781472544506.

- HRUBEC, M. (2022). Afrika na mapě světa: vliv mocností. In: ZÁHOŘÍK, J. a kol. *Africké století*. Vyšehrad, 2022, s. 67 – 85. ISBN 978-80-7601-641-5.
- HULSE, M. (2018). *Actorness and Trade Negotiating Outcomes: West Africa and the SADC Group in Negotiations for Economic Partnership Agreements*. 32(1): 39 – 59. DOI 10.1177/0047117817723065.
- IGECHI, G., O. (2021). Should Nigeria join the European Union's Economic Partnership Agreement with the other ECOWAS states? *Review of African Political Economy*. 48:169, 462 – 473. DOI 10.1080/03056244.2021.1902797.
- IOANNIDES, I., EISELLE, K., REICHENEDER, L. (2023). *EU-South African Development Community Economic Partnership Agreement: A geo-economic Perspective*. Ex-Post Evaluation Unit, 2022. 86 s. ISBN 978-92-848-0994-3. DOI 10.2861/760141. *Journal of Agribusiness and Rural Development*. 2(68) 2023, 179 – 196. eISSN 1899-5772. DOI 10.17306/J.JARD.2023.01684.
- KOVÁŘOVÁ, E. 2022. *The EU Imports from Sub-Saharan African Countries: How Have Been Changed Their Main Patterns since the Year 2000?* ICEI 2022. Proceedings of the 6th International Conference on European Integration 2022, s. 329 – 342. ISSN 2788-0958. DOI 10.31490/9788024846057.
- LAAKSONEN, K., MÄKI-FRÄNTI, P., VIROLAINEN, M. (2020). *Lomé Convention, Agriculture and Trade Relations between the EU and ACP Countries in 1975 – 2000* [online]. Working paper 06/20. [cit. 2024-02-12]. Dostupné na: <file:///Users/administrator/Downloads/wp060020.pdf>
- LOPES, C. (2023). *How Europe's Carbon Border Tax Could Help Africa* [online]. [cit. 2024-03-11]. Dostupné na: <https://www.project-syndicate.org/commentary/how-the-eu-can-mitigate-negative-impact-of-carbon-border-tax-on-africa-by-carlos-lopes-4-2023-05>
- MEISSNER, K. (2020). *Cohesion, (non-)Domination and Regional Organisations in the EU-SADC EPA Negotiation* [online]. GLOBUS Reserch Paper 6/2020. ISSN 2535-2504 [cit. 2024-05-07]. Dostupné na: <https://www.globus.uio.no/publications/globus-research-papers/>
- MERRIEN, F. X. (2009). *Economic Partnership Agreement between the EU and the African, Carribean and Pacific Group of Countries: New Governance or New Dependency?* [online]. [cit. 2024-02-19]. Dostupné na: https://eulacfoundation.org/system/files/digital_library/2023-07/economic_pat.pdf
- MORRISSEY, O. (2011). *Assessing Prospective Trade Policy. Methods applied to EU-ACP economic partnership agreements*. Routledge, New York, 2011. 239 s. ISBN 978-0-415-55403-9.
- MUTANGA, A., TAGWI, A. M., CHIPFUPA, U. (2023). The EU – SACU Economic Partnership Agreement: Resultant Trends and Patterns in SADC Intra-regional Agricultural Trade Flows. *Journal of Agribusiness and Rural Development*. 2023, z. 2 (68), s. 179 – 196.
- ODI. 1980. *Briefing Paper* [online]. [cit. 2024-02-15]. Dostupné na: <http://cdn-odi-production.s3-website-eu-west-1.amazonaws.com/media/documents/6636.pdf>

- OUATTARA, 1973. *Trade Effects of the Association of African Countries with the European Economic Community* [online]. [cit. 2024-01-28]. Dostupné na: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/024/1973/002/article-A006-en.xml>
- PÁSZTOR, D., PLEVÁK, O. (2024). *Evropa si začíná uvědomovat, že Afriku musí brát vážně* [online]. Euractiv, 2. 2. 2024. [cit. 2 024-02-18]. Dostupné na: <https://euractiv.cz/section/evropska-unie-a-svet/news/evropa-si-zacina-uvedomovat-ze-afriku-musi-brat-vazne/>
- PROCZEK, M., OSUCH-RAK, E. 2022. *Development Cooperation between the European Union and Africa – Dependence or Partnership? Conference paper: International Conference on European Integration 2022, Ostrava, Česká republika* [online]. [cit. 2024-01-22]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/927e0d41-6b40-43f3-af0e-edfe151640b3/M._Proczek__E._Osuch-Rak_ICEI-2022_Proceedings__2_-568-578.pdf
- RAVENHILL, J. (1984). What is to Be Done for Third World Commodity Exporters? An Evaluation of the STABEX Scheme. *International Organization*. 38(03): 537 – 574. DOI 10.1017/S0020818300026849.
- RIVKIN, A. (1966). *Africa and the European Economic Community* [online]. eISBN 9781616352820 [cit. 2024-01-23]. Dostupné na: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/022/0003/002/article-A006-en.xml>
- ROBINSON, J. (2024). *The Human Development Index and the Caribbean (Party Time?)* [online]. [cit. 2024-07-02]. Dostupné na: <https://fiveislands.uwi.edu/news/human-development-index-and-caribbean-party-time>
- RUMBER, O., GILDER, A. (2023). *EU's Carbon Border Adjustment Mechanism Could Reduce African GDP by 0,91 %* [online]. [cit. 2024-03-11]. Dostupné na: <https://african-climatewire.org/2023/02/eus-carbon-border-adjustment-mechanism-could-reduce-african-gdp-by-0-91/>
- SCHULZ, N. (2020). *The Politics of Export Restrictions: A Pane Data Analysis of African Commodity Processing Industries*. *Worlds Development* 130:104904. DOI 10.1016/j.worlddev.2020.104904.
- SCHÜTTE, A. (2024). *EU's Global Gateway keeps focus on investments in Africa* [online]. [cit. 2024-07-05]. Dostupné na: <https://sciencebusiness.net/news/eus-global-gateway-keeps-focus-investments-africa>
- STENDER, F a kol. (2021). The Trade Effect of the Economic Partnership Agreements between the European Union and the African, Caribbean and Pacific Group of States: Early Empirical Insight from Panel Data. *Journal of Common Market Studies*. 59:6, 1495 – 1515. DOI 10.1111/jcms.13201.
- SVETOVÁ BANKA. (2024a). GDP per capita (current US\$). *Svetový rozvojový ukazovateľ databáza* [online]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>
- SVETOVÁ BANKA. (2024b). Mortality rate, under-5 (per 1,000 live births). *Svetový rozvojový ukazovateľ databáza* [online]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.MORT>

- SVETOVÁ BANKA. (2024c). School enrollment, primary (% gross). *Svetový rozvojový ukazovateľ databáza* [online]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRR>
- SVETOVÁ BANKA. (2024d). Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$). *Svetový rozvojový ukazovateľ databáza* [online]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD>
- SVETOVÁ BANKA. (2024e). Rule of Law Estimate. *Svetový rozvojový ukazovateľ databáza* [online]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/GE.PER.RULE>
- SVETOVÁ BANKA. (2024f). Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate). *Svetový rozvojový ukazovateľ databáza* [online]. Dostupné na: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>
- THE AFRICAN DEVELOPMENT BANK GROUP. (2023). *COP 28: Africa could Lose USD 25 billion per year as new EU carbon tax comes into effect, warns African Development Bank's Adesina* [online]. [cit. 2024-03-11]. Dostupné na: <https://www.afdb.org/en/news-and-events/press-releases/cop28-africa-could-lose-25-billion-year-new-eu-carbon-tax-comes-effect-warns-african-development-banks-adesina-66739>
- THE WORLD BANK (2024b). *Taxes on Exports (% of tax revenue) – Sub-Saharan Africa* [online]. [cit. 2024-03-11]. Dostupné na: https://data.worldbank.org/indicator/GC.TAX.EXPT.ZS?end=2021&locations=ZG&most_recent_value_desc=true&start=2021&view=map
- THORPE, B. J. (2018). Eurafrika: A Pan-European Vehicle for Central European Colonialism (1923–1939). *European Review*. 2018, 26(3):1-11. DOI 10.1017/S1062798718000200.
- UEMOA (2024). *UEMOA. Economique et Monétaire Ouest Africaine* [online]. [cit. 2024-05-20]. Dostupné na: <https://www.uemoa.int/en>
- UNDP (2024). *Human Development Report 2023/2024* [online]. [cit. 2024-06-13]. Dostupné na: <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24overviewen.pdf>
- UNITED NATIONS (2024). *List of LDC's* [online]. [cit. 2024-07-20]. Dostupné na: <https://www.un.org/ohrrls/content/list-ldcs>
- ZÁHOŘÍK, J. (2010). *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Praha: Lidové noviny, 2010. 180 s. ISBN 978- 80-7422-021-0.
- ZÁHOŘÍK, J. (2022). Dědictví kolonializmu v Africe. In: ZÁHOŘÍK, J. a kol. *Africké století*. Vyšehrad, 2022, s. 21 – 43. ISBN978-80-7601-641-5.
- ZAMFIR, I. (2022). *EU Economic Partnership Agreements with ACP Countries. Which ay forward?* [online]. [cit. 2024-03-09]. Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/738220/EPRS_BRI\(2022\)738220_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/738220/EPRS_BRI(2022)738220_EN.pdf)

Kapitola 3

- ANDRIJAUSKAS, K. (2022). *An Analysis of China's Economic Coercion Against Lithuania*. Council of Foreign Relations [online]. May 12, 2022 [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.cfr.org/blog/analysis-chinas-economic-coercion-against-lithuania>
- APEC.org. (2023). *What is Asia-Pacific Economic Cooperation?* [online]. [cit. 2024-07-04]. Dostupné na: <https://www.apec.org/about-us/about-apec>
- ASEAN.org. (2019). *ASEAN Outlook on the Indo-Pacific* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://asean.org/speechandstatement/asean-outlook-on-the-indo-pacific/>
- ATLANTIC COUNCIL. (2009). *Transcript: Kissinger's Remarks at 2009 Makins Lecture* [online]. Dostupné na: <https://www.atlanticcouncil.org/commentary/transcript/transcript-kissinger-s-remarks-at-2009-makins-lecture/>
- AUSTRALIAN GOVERNMENT. (2012). *Australia in the Asian Century – White Paper*. [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://eaber.org/research/australia-in-the-asian-century-white-paper/>
- AUSTRALIAN GOVERNMENT. (2017). *Foreign Policy White Paper* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.dfat.gov.au/sites/default/files/2017-foreign-policy-white-paper.pdf>
- AUSTRALIAN GOVERNMENT. (n. d.). *ASEAN Regional Forum (ARF)* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: <https://www.dfat.gov.au/international-relations/regional-architecture/asean-regional-forum-arf>
- BALME, R., BRIDGES, B. (2008). Introducing Asia, Europe and the Challenges of Globalization. In: BALME, R., BRIDGES, B. (eds.). *Europe – Asia Relations*. Palgrave Studies in European Union Politics. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230583467_1
- BAUR, A., FLACH, L. (2023). Protectionism on the Rise? New Challenges for EU Trade Policy. *EconPol Forum* [online]. 5:24. [cit. 2024-06-25]. Dostupné na: <https://www.ce-sifo.org/en/publications/2023/article-journal/protectionism-rise-new-challenges-eu-trade-policy>
- BLOT, E., LI, S. (2023). *Post-FTA briefing: EU-New Zealand* [online]. Institute for European Environmental Policy [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: https://ieep.eu/wp-content/uploads/2023/03/EU-NZ-Post-FTA-briefing_IEEP-2023.pdf
- BORRELL, J. (2021). *The EU needs a strategic approach for the Indo-Pacific* [online]. [cit. 2024-06-29]. Dostupné na: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-needs-strategic-approach-indo-pacific_en
- BRINZA, A., BÉRZINA-ČERENKOVA, U. A., LE CORRE, P., SEAMAN, J., TURCSÁNYI, R., VLADISAVLJEV, S. (2024). *EU-China relations: De-risking or de-coupling – the future of the EU strategy towards China* [online]. Brussels, 2024 [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU\(2024\)754446](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU(2024)754446)

- BUNDESREGIERUNG. (2020a). *German government adopts guidelines for the Indo-Pacific region* [online]. [cit. 2024-06-24]. Dostupné na: <https://www.bundesregierung.de/breg-en/service/archive/indo-pacific-1781916>
- BUNDESREGIERUNG. (2020b). *Policy guidelines for the Indo-Pacific. Germany – Europe – Asia* [online]. [cit. 2024-06-24]. Dostupné na: <https://www.auswaertiges-amt.de/blob/2380514/f9784f7e3b3fa1bd7c5446d274a4169e/200901-indo-pazifik-leitlinien--1--data.pdf>
- CARTENY, A., TOSTI DI STEFANO, E. (2023). The EU and the Indo-Pacific. The path towards a comprehensive strategy. In: KRATIUK, B., VAN DEN BOSCH, J., JASKÓLSKA, A., SATO, Y. (eds.). (2023). *Handbook of Indo-Pacific Studies* [online]. Routledge India, pp. 405 – 428. Dostupné na: <https://doi.org/10.4324/9781003336143-25>
- CIHELKOVÁ, E. (2003). *Vnější ekonomické vztahy Evropské unie*. Praha: EKON Jihlava, 2003. 709 s.
- CLINTON, H. (2011). *America's Pacific Century. Foreign Policy* [online]. October 11, 2011. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>
- COHN, L. (2024). Showdown in the Spratleys: How Economics Drives China's Claims in the South China Sea. *Michigan Journal of Economics* [online]. [cit. 2024-07-15]. Dostupné na: <https://sites.lsa.umich.edu/mje/2024/01/31/showdown-in-the-spratleys-how-economics-drives-chinas-claims-in-the-south-china-sea/>
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. (1994). *Towards a new Asia Strategy* [online]. [cit. 2024-06-15]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51994DC0314&from=EN>
- CONSILIUM. (2019). *Global Europe. The value of free and fair trade. Archived content* [online]. [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/en/eu-free-trade/#group-Understanding-trade-7xBOAI37mH>
- CONSILIUM. (2024). *EU trade agreements* [online]. [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/trade-policy/trade-agreements/>
- CUNNINGHAM, G. (2023). The EU's Strategy for Cooperation in the Indo-Pacific. In: CUNNINGHAM, G. et al. *Europe's Evolving Strategic Vision for the Indo-Pacific: Nine Perspectives* [online]. Sasakawa Peace Foundation USA, 2023 [cit. 2024-06-24]. Dostupné na: <https://spfusa.org/publications/the-eus-strategy-for-cooperation-in-the-indo-pacific/>
- DE, P., KUMARASAMY, D. (2020). Emerging Perspectives of Indo-Pacific Initiatives. *ASEAN-India Centre (AIC) Commentary* [online]. No. 9, September 2020 [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://aseanindiacentre.org/in/sites/default/files/2021-09/AICCommentary%20No%209%20September_2020.pdf
- DENISOV, I., PARAMONOV, O., ARAPOVA, E., SAFRANCHUK, I. (2021). Russia, China, and the concept of Indo-Pacific. *Journal of Eurasian Studies* [online]. 12(1), 72 – 85. Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/18793665219998>
- DG TRADE. (2007). *Global Europe: Competing in the World* [online]. Publications Office [cit. 2024-07-15]. Dostupné na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/>

- [publication/1f4e1833-a949-492b-adaf-b970edf3db9e/language-en/format-PDF/source-324710372](https://www.diplomatie.gouv.fr/publication/1f4e1833-a949-492b-adaf-b970edf3db9e/language-en/format-PDF/source-324710372)
- DIPLOMATIE.gouv.fr. (2023a). *France's action in the Indo-Pacific. Cooperation in the economic area* [online]. [cit. 2024-07-05]. Dostupné na: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/regional-strategies/indo-pacific/france-s-action-in-the-indo-pacific/article/cooperation-in-the-economic-area>
- DIPLOMATIE.gouv.fr. (2023b). *The European Union in the Indo-Pacific* [online]. [cit. 2024-07-05]. Dostupné na: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/regional-strategies/indo-pacific/the-european-union-in-the-indo-pacific/>
- DOBELL, G. (2018). *Indo-Pacific versus Asia-Pacific as Makinder faces Mahan* [online]. [cit. 2024-07-02]. Dostupné na: <https://www.aspistrategist.org.au/indo-pacific-versus-asia-pacific-as-makinder-faces-mahan/>
- DRIENIKOVÁ, K., ZUBALOVÁ, L. (2013). *Zahraničnoobchodná politika EÚ v meniacich sa podmienkach globálneho hospodárskeho prostredia*. Bratislava: EKONÓM, 2013. 263 s.
- EAST ASIA SUMMIT. (2021). *About the East Asia Summit* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://eastiasummit.asean.org/about-east-asia-summit>
- EEAS. (2021). *EU Strategy for Cooperation in the Indo-Pacific* [online]. 19. 04. 2021. [cit. 2024-07-07]. Dostupné na: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-strategy-cooperation-indo-pacific-0_en
- EEAS. (2022). *Oman and the EU* [online]. [cit. 2024-07-15]. Dostupné na: https://www.eeas.europa.eu/delegations/saudi-arabia/oman-and-eu_en
- EUROPEAN COMMISSION. (2001). *Communication from the Commission. EU-Asia: European Commission adopts new strategy for enhanced partnership* [online]. [cit. 2024-06-15]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_01_1238
- EUROPEAN COMMISSION. (2019). *EU-Japan trade agreement enters into force* [online]. Brusel, 31. januára 2019 [cit. 2024-07-19]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_203
- EUROPEAN COMMISSION. (2021a). *Questions and Answers: EU Strategy for Cooperation in the Indo-Pacific* [online]. Brusel, 16. septembra 2021 [cit. 2024-07-15]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_4709
- EUROPEAN COMMISSION. (2021b). *Panel of experts confirms the Republic of Korea is in breach of labour commitments under our trade agreement** [online]. Brusel, 25. januára 2021 [cit. 2024-07-19]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_203
- EUROPEAN COMMISSION. (2023a). *Speech by President von der Leyen on EU-China relations to the Mercator Institute for China Studies and the European Policy Centre* [online]. [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_23_2063
- EUROPEAN COMMISSION. (2023b). *Council Decision - authorising the opening of negotiations for digital trade disciplines with the Republic of Korea and with Singapore*

- [online]. Brussels, 14. 4. 2023. COM(2023) 230 final [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0230>
- EUROPEAN COMMISSION. (2023c). *List of GSP beneficiary countries as of 01 January 2023* [online]. [cit. 2024-07-21]. Dostupné na: https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/6f28b873-c4b1-40ff-b02b-65c0d5ecbaa9_en?filename=List%20of%20GSP%20beneficiary%20countries%20%282023%29.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. (2024a). *Overview of FTA and other trade negotiations* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/negotiations-and-agreements_en
- EUROPEAN COMMISSION. (2024b). *European Union, Trade in goods with ASEAN (Association Of South-East Asian Nations)* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/region/details_asean-association-of-south-east-asian-nations_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. (2024c). *European Union, Trade in goods with China* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_china_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. (2024d). *European Union, Trade in goods with Japan* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_japan_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. (2024e). *European Union, Trade in goods with Seychelles* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_seychelles_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. (2024f). *European Union, Trade in goods with Mauritius* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_mauritius_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. (2024g). *European Union, Trade in goods with Bangladesh* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_bangladesh_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. (2024h). *European Union, Trade in goods with Madagascar* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_madagascar_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. (2024i). *European Union, Trade in goods with South Africa* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_south-africa_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. (2024j). *European Union, Trade in goods with Djibouti* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_djibouti_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. (2024k). *European Union, Trade in goods with India* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_india_en.pdf

- EUROPEAN COMMISSION. (2024l). *Ambitious EU–Kenya Economic Partnership Agreement enters into force* [online]. [cit. 2024-07-15]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_3548
- EUROPEAN COMMISSION. (2024m). *European Union, Trade in goods with China* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_india_en.pdf
- EUROPEAN COMMISSION. (2024n). *EU–New Zealand trade agreement enters into force, opening new opportunities for EU exporters* [online]. [cit. 2024-06-24]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_2388
- EUROPEAN COMMISSION. (2024o). *Trade barriers removed from exports of French and Irish beef to Republic of Korea* [online]. Brusel, 13. júna 2024 [cit. 2024-07-19]. Dostupné na: https://policy.trade.ec.europa.eu/news/trade-barriers-removed-exports-french-and-irish-beef-republic-korea-2024-06-13_en
- EUROPEAN COMMISSION. (2024p). *EU–Japan deal on data flows enters into force* [online]. Brusel, 1. júla 2024 [cit. 2024-07-19]. Dostupné na: https://policy.trade.ec.europa.eu/news/eu-japan-deal-data-flows-enters-force-2024-07-01_en
- EUROPEAN COMMISSION. (n. d.a). *Overseas Countries and Territories* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: https://international-partnerships.ec.europa.eu/countries/overseas-countries-and-territories_en#:~:text=OCTs%20are%20neither%20part%20of,access%20to%20the%20EU%20market
- EUROPEAN COMMISSION. (n. d.b). *Trade arrangements* [online]. [cit. 2024-07-15]. Dostupné na: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/trade-arrangements>
- EUROPEAN COMMISSION. (n. d.c). *Negotiations and agreements* [online]. [cit. 2024-07-15]. Dostupné na: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/negotiations-and-agreements_en
- EUROPEAN COMMISSION. (n. d.d). *Non-EU markets* [online]. [cit. 2024-07-15]. Dostupné na: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/non-eu-markets>
- EUROPEAN COMMISSION. (n. d.e). *Digital Trade Agreements* [online]. [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: https://policy.trade.ec.europa.eu/help-exporters-and-importers/accessing-markets/goods-and-services/digital-trade/digital-trade-agreements_en?prefLang=sk&ettrans=sk
- EUROPEAN COMMISSION. (n. d.f). *South Korea. EU trade relations with South Korea. Facts, figures and latest developments* [online]. [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/south-korea_en
- EUROPEAN PARLIAMENT. (2021). *Prospects for EU–Asia connectivity. The European way to connectivity* [online]. Briefing, April 6, 2021 [cit. 2024-06-24]. Dostupné na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690534/EPRS_BRI\(2021\)690534_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690534/EPRS_BRI(2021)690534_EN.pdf)
- EURÓPSKA KOMISIA A VYSOKÝ PREDSTAVITEĽ ÚNIE PRE ZAHRANIČNÉ VECI A BEZPEČNOSTNÚ POLITIKU. (2021). *Stratégia EÚ pre spoluprácu v indicko-ticho-*

- morskou regióne* [online]. Brusel, 16. 9. 2021, JOIN(2021) 24 final [cit. 2024-06-24]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX:52021JC0024>
- EURÓPSKA KOMISIA, EEAS. (2018). *Prepájanie Európy a Ázie – základné piliere stratégie EÚ* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=JOIN:2018:031:FIN>
- EURÓPSKA KOMISIA. (2006). *Oznámenie Komisie Rade, Európskemu parlamentu, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov – Globálna Európa – Svetová konkurencia – Príspevok k Stratégii rastu a zamestnanosti EÚ* [online]. Brusel, 4. 10. 2006, KOM(2006) 567 v konečnom znení [cit. 2024-06-24]. Dostupné na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/452d15db-045a-4d18-b2a1-0b4ff5ccfc67/language-sk>
- EURÓPSKA KOMISIA. (2010). *Obchod, rast a svetové záležitosti. Obchodná politika ako hlavná súčasť stratégie Európa 2020* [online]. [cit. 2024-06-24]. Dostupné na: <https://op.europa.eu/sk/publication-detail/-/publication/bd154c9c-96b8-4463-9501-44478c014af7>
- EURÓPSKA KOMISIA. (2015). *Obchod pre všetkých. Smerom k zodpovednejšej obchodnej a investičnej politike* [online]. [cit. 2024-06-24]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0497>
- EURÓPSKA KOMISIA. (2020). *EÚ zrušila Kambodži bezcolný prístup na svoj trh v obave o dodržiavanie ľudských práv* [online]. [cit. 2024-07-15]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/sk/IP_20_1469
- EURÓPSKA KOMISIA. (2021). *Oznámenie Komisie Rade, Európskemu parlamentu, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov. Preskúmanie obchodnej politiky – otvorená, udržateľná a asertívna obchodná politika* [online]. [cit. 2024-03-21]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:52021DC0066>
- EURÓPSKY PARLAMENT. (2024). *Európska únia a jej obchodní partneri* [online]. Informačné listy o Európskej únii [cit. 2024-06-28]. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/160/europska-unia-a-jej-obchodni-partneri>
- EUROSTAT. (2024a). *EU trade with the Indo-Pacific region increased in 2022* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240201-1?etrans=sk>
- EUROSTAT. (2024b). *EU trade since 1999 by SITC [ds-018995__custom_12132695]* [online]. Last update of data: 9/7/2024 11.00 [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ds-018995/legacyMultiFreq/table?lang=en>
- EUROSTAT. (2024c). *International trade in goods by partner* [online]. Data extracted in June 2024 [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods_by_partner#Focus_on_trade_in_goods_for_individual_EU_Member_States
- EUROSTAT. (2024d). *International trade in services data 2022* [online]. (bop_its6_det). [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/bop_its6_det__custom_12163714/default/table?lang=en

- EUROSTAT. (2024e). *International trade in services* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_services#Main_trading_partners
- EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE UNITED STATES. (2017). *Strategy of the United States of America* [online]. December 2017. Dostupné na: <https://trump-whitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>
- GAO, X., CHEN, X. (2021). Understanding the EU's changing trade policy strategy towards the Asia-Pacific region from a role-theory perspective. *Australian and New Zealand Journal of European Studies* [online]. 13:2 Vol. 13 No. 2 (2021). Dostupné na: <https://doi.org/10.30722/anzjes.vol13.iss2.15601>
- GARRICK, J., ANDRIJAUSKAS, K. (2023). Why Does Lithuania Need an Indo-Pacific Strategy? *The Diplomat* [online]. October 21, 2023 [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://thediplomat.com/2023/10/why-does-lithuania-need-an-indo-pacific-strategy/>
- GAVIN, B., SINDZINGRE, A. (2009). EU relations with Emerging Asia: identifying the issues. *Asia Europe Journal* [online]. 7, 9 – 22. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s10308-008-0220-0>
- GODEMENT, F. (2008). Europe – Asia: The Historical Limits of a 'Soft' Relationship. In: BALME, R., BRIDGES, B. (eds.). *Europe – Asia Relations. Palgrave Studies in European Union Politics* [online]. Palgrave Macmillan, London. Dostupné na: https://doi.org/10.1057/9780230583467_2
- GOUARDÈRES, F. (2024). *Najvzdialenejšie regióny* [online]. Informačné listy o Európskej únii – 03/2024 [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/100/outermost-regions-ors>
- gov.ie. (2023). *Global Ireland 2025. Achievements and New Priorities* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.gov.ie/en/campaigns/globalireland/>
- GOVERNMENT OF CANADA. (2024a). *Canada's Indo-Pacific Strategy* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.international.gc.ca/transparency-transparence/indo-pacific-indo-pacifique/index.aspx?lang=eng>
- GOVERNMENT OF CANADA. (2024b). *Canada's Indo-Pacific Strategy – 2022 to 2023 Implementation Update* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.international.gc.ca/transparency-transparence/indo-pacific-indo-pacifique/2022-2023.aspx?lang=eng>
- GOVERNMENT.nl. (2020). *Indo-Pacific: Guidelines for strengthening Dutch and EU cooperation with partners in Asia* [online]. [cit. 2024-06-24]. Dostupné na: <https://www.government.nl/documents/publications/2020/11/13/indo-pacific-guidelines>
- GRARE, F., REUTER, M. (2021). *Moving Closer: European views of the Indo-Pacific. European* [online]. Council on Foreign Relations, 13 September [cit. 2024-06-24]. Dostupné na: <https://ecfr.eu/special/moving-closer-european-views-of-the-indo-pacific/>
- HÅKANSSON, C. (2022). *A Geopolitical Europe and Its Relations with Asia: Assessing the European Union's Indo-Pacific Strategy from the Lens of European Strategic Au-*

- tonomy. *SPEAC Working Papers* [online]. No. 8. [cit. 2024-07-14]. Dostupné na: <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1640903&dsid=1518>.
- HARUKO, W. (2020). The „Indo-Pacific“ concept: geographical adjustments and their implications. *RSIS Working Paper* [online]. No. 326. Singapore: Nanyang Technological University [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://dr.ntu.edu.sg/handle/10356/143604>
- HE, K. (2018). Three Faces of the Indo-Pacific: Understanding the „Indo-Pacific“ from an IR Theory Perspective. *East Asia* [online]. (2018) 35:149 – 161. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s12140-018-9286-5>
- HEIDUK, F., WACKER, G. (2020). From Asia-Pacific to Indo-Pacific: significance, implementation and challenges. *SWP Research Paper* [online]. 9/2020. Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit. Dostupné na: <https://doi.org/10.18449/2020RP09>
- HILPERT, H. G. (2022). Sea Change in EU Trade Policy. Opportunities for diversification in the Indo-Pacific. *SWP Comment*. 2022/C 59. 8 s. DOI 10.18449/2022C59.
- HILPERT, H. G., WAGNER, CH., RUDLOFF, B. (2023). Negotiations on a Free Trade Agreement between India and the EU. Ambitions, expectations, obstacles, and incentives. *SWP Comment*. 2023/C 11. 8 s. DOI 10.18449/2023C11.
- HM GOVERNMENT. (2021). *Global Britain in a competitive age. The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy* [online]. March 2021. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.gov.uk/government/publications/global-britain-in-a-competitive-age-the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy>
- HM GOVERNMENT. (2024). *The UK and the Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP)* [online]. [cit. 2024-07-15]. Dostupné na: <https://www.gov.uk/government/collections/the-uk-and-the-comprehensive-and-progressive-agreement-for-trans-pacific-partnershipcptpp>
- CHEN, X., GAO, X. (2020). Exploring the Dynamic Nexus Between the European Union's Trade and Foreign Policy Toward East Asia. In: WEIß, W., FURCULITA, C. (eds.). *Global Politics and EU Trade Policy* [online]. European Yearbook of International Economic Law(). Springer, Cham. Dostupné na: https://doi.org/10.1007/978-3-030-34588-4_6
- IMF. (2024a). April 2024 *Regional Economic Outlook: Asia and Pacific Steady Growth amid Diverging Prospects* [online]. [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: <https://www.imf.org/en/Publications/REO/APAC/Issues/2024/04/30/regional-economic-outlook-for-asia-and-pacific-April-2024>
- IMF. (2024b). *World Economic Outlook Update* [online]. The Global Economy in a Sticky Spot. July 2024 [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2024/07/16/world-economic-outlook-update-july-2024>
- Indiaculture.gov.in. (n. d.). *Dara Shikoh* [online]. [cit. 2024-07-05]. Dostupné na: <https://indiaculture.gov.in/stories/dara-shikoh>

- Ireland.ie. (2023). *Delivering in the Asia Pacific Region* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.ireland.ie/en/global-ireland-strategies/delivering-in-the-asia-pacific-region-to-2025/>
- Ireland.ie. (2023). *Global Ireland. Renewing our commitment to delivering in the Asia Pacific Region to 2025* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: https://assets.ireland.ie/documents/Asia_Pacific_Strategy.pdf
- IYER, A. (2022). *Importance of the Indo-Pacific: a European Union Perspective* [online]. [cit. 2024-06-24]. Dostupné na: <https://esthinktank.com/2022/03/30/importance-of-the-indo-pacific-a-european-union-perspective/>
- KASIKCI, D. (2023). *Unveiling the EU's Global Gateway Strategy: Expanding Indo-Pacific Infrastructure Landscapes* [online]. Dostupné na: <https://eias.org/publications/unveiling-the-eus-global-gateway-strategy-expanding-indo-pacific-infrastructure-landscapes/>
- KAŠŤÁKOVÁ, E., DRIENIKOVÁ, K., ZUBALOVÁ, L. (2019). *Impact of the Geopolitical Changes on the EU Foreign Trade Relations with Selected Territories: Implications for the Slovak Economy*. Saint Petersburg: Saint Petersburg University Press.
- KEANE, J., MENDEZ-PARRA, M., TE VELDE, D. W. (2021). *The EU's Trade Policy Review – and the five debates it triggers* [online]. [cit. 2024-06-21]. Dostupné na: <https://odi.org/en/insights/the-eus-trade-policy-review-and-the-five-debates-it-triggers/>
- KHANDEKAR, G. (2014). *Mapping EU-ASEAN Relations* [online]. FRIDE Books [cit. 2024-07-15]. Dostupné na: https://www.academia.edu/28738973/EU_ASEAN_Relations
- KHURANA, G. S. (2019). The 'Indo-Pacific' Idea: Origins, Conceptualizations and the Way Ahead. *Journal of Indian Ocean Rim Studies*. 2, no. 2 (October–December 2019), 58 – 59.
- KIRONSKA, K., GERSTL, A., WESTLAKE, R., NIESCHALKE, N., HOFFMANN, V., ŠIMALČÍK, M. (2023). *Strategies and approaches of EU countries to the Indo-Pacific region: Implications for Slovakia* [online]. Bratislava: CEIAS, 2023 [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: https://ceias.eu/wp-content/uploads/2024/01/SK-MOFA_IndoPac_paper.pdf
- KLIEM, F. (2022). The EU Strategy on Cooperation in the Indo-Pacific: A Meaningful Regional Complement? In: ECHLE, C., KLIEM, J. (eds.). *Panorama. Insights into Asian and European Affairs* [online]. 1/2021. Singapore: Konrad-Adenauer-Stiftung [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.kas.de/en/web/politikdialog-asien/panorama/detail/-/content/european-strategic-approaches-to-the-indo-pacific>
- KORTEWEG, R. (2014). *A presence farther east: Can Europe play a strategic role in the Asia-Pacific region?* [online]. Centre for European Reform, July 2014. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: https://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2014/cer_a_presence_further_east-9351.pdf

- KUŽNAR, A., MENKES, J. (2020). The UE-Vietnam Free Trade and Investment Protection Agreements: Legal and Economic Perspectives. *European Research Studies Journal*. Volume XXIII, Special Issue 1, 2020, pp. 215 – 233. DOI 10.35808/ersj/1756.
- LAI, S., HOLLAND, M., KELLY, S. (2019). The Emperor's new clothes? Perceptions of the EU's strategic partnerships in Asia. *Asia Europe Journal* [online]. 17(3), 341 – 360. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s10308-019-00558-y>
- LEBLOND, P. A VIJU-MILJUSEVIC, C. (2019). EU trade policy in the twentyfirst century: change, continuity and challenges. *Journal of European Public Policy* [online]. 26:12, 1836 – 1846. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1678059>
- LI, H. (2022). „The Indo-Pacific“: Intellectual Origins and International Visions in Global Kontexte. *Modern Intellectual History*. 19 (3), 807 – 833. DOI10.1017/S1479244321000214.
- LIBOREIRO, J. (2023). *Once again, talks on EU-Australia free trade deal have collapsed. This is why* [online]. [cit. 2024-07-19]. Dostupné na: <https://www.euronews.com/my-europe/2023/10/30/once-again-talks-on-a-eu-australia-free-trade-deal-have-collapsed-this-is-why>
- LIN, J. (2021). The EU in the Indo-Pacific: A New Strategy with Implications for ASEAN. *ISEAS Perspective ISSUE* [online]. No. 164 [cit. 2024-06-30]. Dostupné na: https://www.iseas.edu.sg/wp-content/uploads/2023/05/ISEAS_Perspective_2021_164.pdf
- LO, J. (2024). *Zheng He* [online]. Encyclopedia Britannica [cit. 2024-06-28]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/biography/Zheng-He>
- LÓPEZ-ARANGUREN, J. L. (2021). The EU's strategic projection in the Indo-Pacific. *Cuadernos Europeos de Deusto* [online]. 03 (Enero 2022). Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.18543/ced-03-2022pp29-49>
- LU, S. (2019). Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP): Impact on the Integration of Textile and Apparel Supply Chain in Asia-Pacific Region. In: SHEN, B., GU, Q., YANG, Y. (2019). *Fashion Supply Chain Management in Asia: Concepts, Models, and Cases* [online]. Singapore: Springer, pp. 21 – 41. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/978-981-13-2294-5>
- LUONG, D. (2017). Trump faces hard sell on new Asia policy at APEC summit. *Al Jazeera* [online]. 10 Nov 2017 [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.aljazeera.com/economy/2017/11/10/trump-faces-hard-sell-on-new-asia-policy-at-apec-summit>
- MALMSTRÖM, C. (2022). *The EU should expand trade with the Indo-Pacific region* [online]. [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: <https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/eu-should-expand-trade-indo-pacific-region>
- MARSHALL, T. (2022). *How to see the world: centring the Indo-Pacific* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://geographical.co.uk/geopolitics/how-to-see-the-world-centring-the-indo-pacific>
- Mea.gov.in. (2018). *Prime Minister's Keynote Address at Shangri La Dialogue* [online]. (June 01, 2018) [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.mea.gov.in/Speeches-Statements.htm?dtl/29943/Prime+Ministers+Keynote+Address+at+Shangri+La+Dialogue+June+01+2018>

- MEDCALE, R. (2018). Reimagining Asia: From Asia-Pacific to Indo-Pacific. In: ROZMAN, G., LIOW, J. (eds.). *International Relations and Asia's Southern Tier* [online]. Asan-Palgrave Macmillan Series. Springer, Singapore. Dostupné na: https://doi.org/10.1007/978-981-10-3171-7_2
- MERCURIO, B. (2024). EU-China Investment Relations Continue to Dive. *Australian Institute of International Affairs* [online]. 04 June 2024 [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/eu-china-investment-relations-continue-to-dive/>
- MIGIRO, G. (2018). *Countries With The Largest Exclusive Economic Zones* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.worldatlas.com/articles/countries-with-the-largest-exclusive-economic-zones.html>
- MISHRA, R. (2014). India and “Indo-Pacific”: Involvement rather than Entanglement. *Indian Foreign Affairs Journal* [online]. 9(2), 112–118 [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: <http://www.jstor.org/stable/45341919>
- Mofa.go.jp. (2007). *Confluence of the Two Seas“: Speech by H.E.Mr. Shinzo Abe, Prime Minister of Japan at the Parliament of the Republic of India* [online]. August 22, 2007 [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/pm0708/speech-2.html>
- MOHAN, G. (2019). *A European Approach to the Indo-Pacific? Global Public Policy Institute (GPPi)* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.gppi.net/2020/08/20/a-european-approach-to-the-indo-pacific>
- Mzv.gov.cz. (2022a). *Strategie vůči Indo-Pacifiku* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: https://mzv.gov.cz/newdelhi/cz/pol/strategie_vuci_indo_pacifiku.html
- Mzv.gov.cz. (2022b). *Strategie České republiky pro spolupráci s Indo-Pacifikem. („Blíže, než si myslíme.“)* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: https://mzv.gov.cz/file/4852335/Strategie_CR_k_Indo_Pacifiku.pdf
- NAG, K. (1941) *India and the Pacific World*. Calcutta: College Book Company LTD. Square.
- NOVÁKY, N. (2022). The Coordinated Maritime Presences concept and the EU's naval ambitions in the Indo-Pacific. *European View*. 2022, Vol. 21(1), Pages 56 – 65. DOI 10.1177/17816858221089871.
- OCTA. (n. d.). *OCTs* [online]. [cit. 2024-07-05]. Dostupné na: <https://www.overseas-association.eu/octs/>
- OECD. (2023). *OECD Strategic Framework for the Indo-Pacific* [online]. [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: [https://one.oecd.org/document/C/MIN\(2023\)19/FINAL/en/pdf](https://one.oecd.org/document/C/MIN(2023)19/FINAL/en/pdf)
- OKANO-HEIJMANS, M. (2021a). *The Netherlands and the EU turn to the Indo-Pacific* [online]. [cit. 2024-07-14]. Dostupné na: <https://www.clingendael.org/publication/netherlands-and-eu-turn-indo-pacific>
- OKANO-HEIJMANS, M. (2021b). *The Netherlands and the EU turn to the Indo-Pacific* [online]. [cit. 2024-07-14]. Dostupné na: <https://www.clingendael.org/publication/netherlands-and-eu-turn-indo-pacific>

- PAJON, C. (2021). France: The Leading European Power in the Indo-Pacific. In: BOWEN, J. (ed.). *Europe's Indo-Pacific Embrace: Global Partnerships for Regional Resilience*. Perth US-Asia Center, Konrad Adenauer Stiftung.
- PANT, H. V., BASU, P. (2021). India in the Indo-Pacific: China, COVID-19 and the Reconfigured Regional Order. *The Journal of Indian and Asian Studies* [online]. 2(2). Dostupné na: <https://doi.org/10.1142/S2717541321400027>
- PRABHAKAR, L. W. (2014). The Emergent Vistas of the Indo-Pacific. In: RAJIV, K. BHATTIA and VIJAY SAKHUJA (eds.). *Indo-Pacific Region: Political and Strategic Prospects*. New Delhi: Vij Books India Private Limited, 2014.
- PULIPAKA, S., MUSADDI, M. (2021). In Defence of the Indo-Pacific Concept. *ORF Issue Brief* [online]. No. 493, September 2021, Observer Research Foundation. Dostupné na: <https://www.orfonline.org/research/in-defence-of-the-indo-pacific-concept>
- PwC. (2017). *The Long View: How will the global economic order change by 2050?* [online]. [cit. 2024-07-10]. Dostupné na: <https://www.pwc.com/gx/en/research-insights/economy/the-world-in-2050.html>
- QU, X., MENG, Q. (2012). The economic importance of the Straits of Malacca and Singapore: An extreme-scenario analysis. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review* [online]. Volume 48, Issue 1, January 2012, Pages 258 – 265. Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.tre.2011.08.005>
- RADA EÚ. (2021). *Závery Rady o stratégii EÚ pre spoluprácu v indicko-tichomorskom regióne* [online]. Brusel, 16. apríla 2021. 7914/21. [cit. 2024-06-28]. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2021/04/19/indo-pacific-council-adopts-conclusions-on-eu-strategy-for-cooperation/>
- RAHMAN, M. M., KIM, C., DE, P. (2020). Indo-Pacific cooperation: what do trade simulations indicate? *Economic Structures* [online]. 9, 45. Dostupné na: <https://doi.org/10.1186/s40008-020-00222-4>
- SAHA, P. (2022). The Indo-Pacific Economic Framework (IPEF): An Asean perspective. *Observer Research Foundation* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.orfonline.org/research/the-indo-pacific-economic-framework>
- SARANGI, S. (2020). *Indo-Pacific Oceans' Initiative (IPOI): India's Indo-Pacific concept translated into action* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.usiofindia.org/strategic-perspective/indo-pacific-oceans-initiative-ipoi-indias-indo-pacific-concept-translated-into-action.html#:~:text=The%20IPOI%20proposes%20cooperation%20in,trade%2C%20connectivity%20and%20maritime%20transport.>
- SEGARA, V. (2022). *The Significance of EU-Indonesia Trade Relations in the Indo-Pacific* [online]. [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: <https://eias.org/publications/the-significance-of-eu-indonesia-trade-relations-in-the-indo-pacific/>
- SCHMITZ, L., SEIDL, T. (2023). As open as possible, as autonomous as necessary. *JCMS: Journal of Common Market Studies* [online]. Volume 61, Issue 3, 834 – 852. Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/jcms.13428>

- TASR. (2016). *Pred 12 rokmi zemetrasenie a vlny cunami zabili statisice ludi* [online]. [cit. 2024-07-15]. Dostupné na: <https://www.teraz.sk/magazin/pred-12-rokmi-zemetrasenie-a-vlny-cunami/235307-clanok.html>
- THE MARITIME EXECUTIVE. (2023). *Two Years After AUKUS, Australia and France Reach Base-Sharing Agreement* [online]. [cit. 2024-07-19]. Dostupné na: <https://maritime-executive.com/article/two-years-after-aukus-australia-and-france-reach-base-sharing-agreement>
- TOROPCHIN, G. V. (2022). The EU and European Countries' Indo-Pacific Strategies: Security and Nuclear Factor. *The Bulletin of Kemerovo State University* [online]. 2022;24(3):398-404. Dostupné na: <https://doi.org/10.21603/2078-8975-2022-24-3-398-404>
- TREND. (2021). *Francúzsko kritizuje USA a Austráliu za zrušenie kontraktu na ponorky, odvolalo veľvyslancov* [online]. [cit. 2024-07-19]. Dostupné na: <https://www.trend.sk/spravy/francuzsko-kritizuje-usa-australiu-zrusenie-kontraktu-ponorky-odvolalo-velvyslancov>
- TRÖSTER, B. (2024). *EU trade policy in troubled times* [online]. [cit. 2024-06-25]. Dostupné na: <https://www.socialeurope.eu/eu-trade-policy-in-troubled-times>
- UEDA, M. (2024). Another Trade War? Escalating Friction in Indonesia-EU Relations. *The Diplomat* [online]. July 03, 2024 [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: <https://thediplomat.com/2024/07/another-trade-war-escalating-friction-in-indonesia-eu-relations/>
- ÚRADNÝ VESTNÍK EURÓPSKEJ ÚNIE. (2012). *Zmluva o fungovaní Európskej únie (konsolidované znenie)* [online]. C 326/49 2012/C 326/01. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2012:326:FULL>
- Urm.lt. (2023a). *Lithuania's cooperation with the Indo-Pacific* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.urm.lt/en/foreign-policy/lithuania-in-the-region-and-the-world/lithuanias-cooperation-with-the-indo-pacific/1219>
- Urm.lt. (2023b). *For a Secure, Resilient and Prosperous Future. Lithuania's Indo-Pacific Strategy* [online]. [cit. 2024-07-03]. Dostupné na: <https://www.urm.lt/storage/main/public/uploads/2024/02/eng-strategy.pdf>
- WACKER, G. (2021). The Indo-Pacific concepts of France, Germany and the Netherlands in comparison: implications and Challenges for the EU. *Policy Briefs*. 2021/19, Global Governance Programme, EU-Asia Project. DOI 10.2870/859952.
- WEAVER, J. M. (2018). The 2017 National Security Strategy of the United States. *Journal of Strategic Security* [online]. 11, no. 1 (2018): 62 – 71. Dostupné na: <https://doi.org/10.5038/1944-0472.11.1.1655>
- WEIGERT, H. W. (1942). Haushofer and the Pacific. *Foreign Affairs*. 20(4), Pages 732 – 742. DOI 10.2307/20029189.
- WEIß, W., FURCULITA, C. (2020). Introduction: EU Trade Policy Facing Unprecedented Challenges. In: WEIß, W., FURCULITA, C. (eds.). *Global Politics and EU Trade Policy* [online]. European Yearbook of International Economic Law(). Springer, Cham. Dostupné na: https://doi.org/10.1007/978-3-030-34588-4_1

- WIZARAT, S. (2022). *Asia Pacific or 'Indo-Pacific'* [online]. [cit. 2024-07-15]. Dostupné na: <https://valdaiclub.com/a/highlights/asia-pacific-or-indo-pacific/>
- WRÓBEL, A. (2023). Trade regionalism in the Indo-Pacific. In: KRATIUK, B., VAN DEN BOSCH, J., JASKÓLSKA, A., SATO, Y. (eds.). (2023). *Handbook of Indo-Pacific Studies* [online]. Routledge India. Dostupné na: <https://doi.org/10.4324/9781003336143>
- WTO. (2023). *World Trade Statistical Review 2023* [online]. Geneva [cit. 2024-07-15]. Dostupné na: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts_e.htm
- WTO. (n. d.). *The Doha Round* [online]. [cit. 2024-07-16]. Dostupné na: https://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/dda_e.htm
- ZUBALOVÁ, L., DRIENIKOVÁ, K., PUŠKÁROVÁ, P. (2022). *Ekonomika a obchodná politika rozvojových krajín*. Praha: Leges, 2022. 188 s.